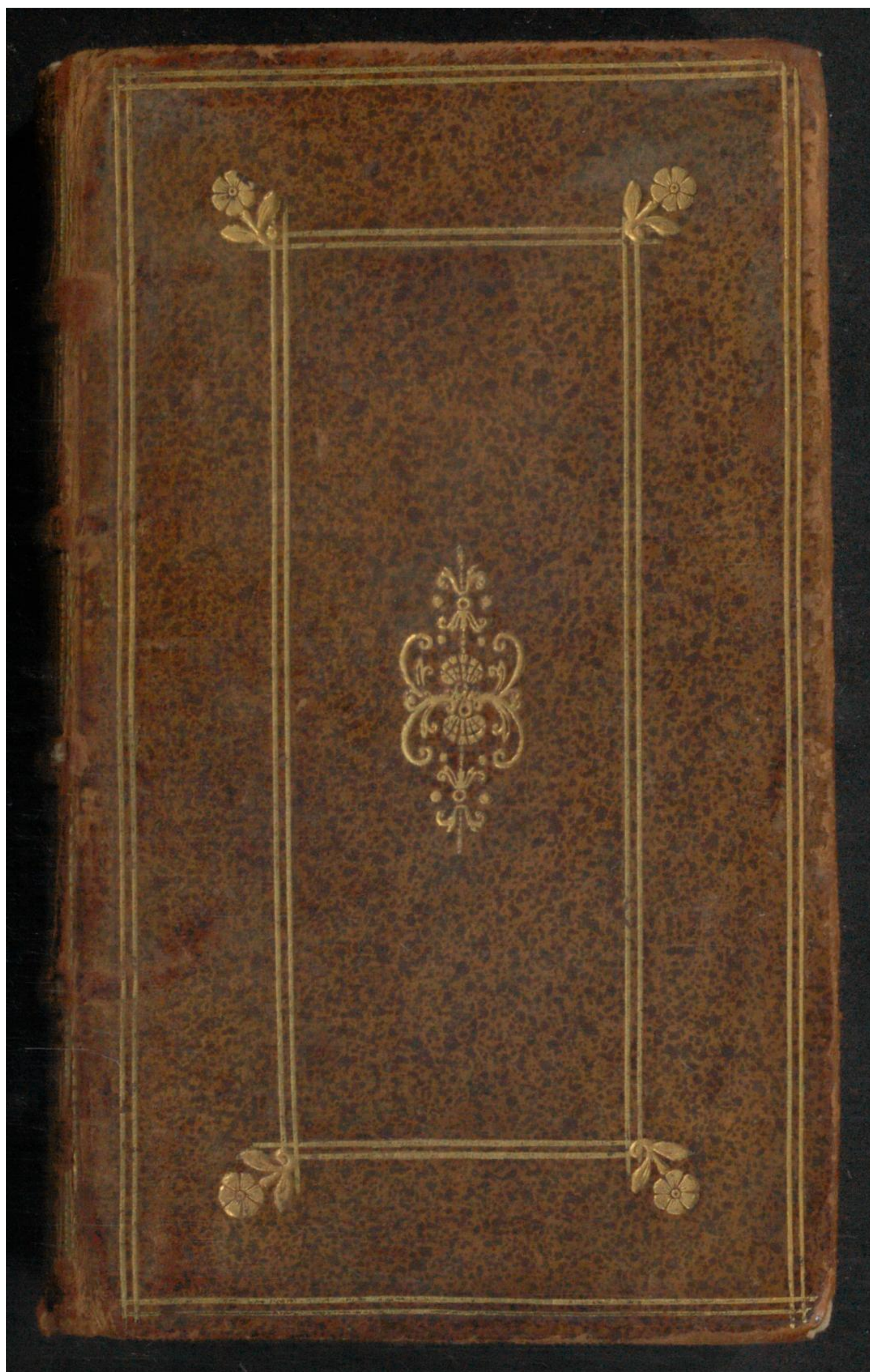
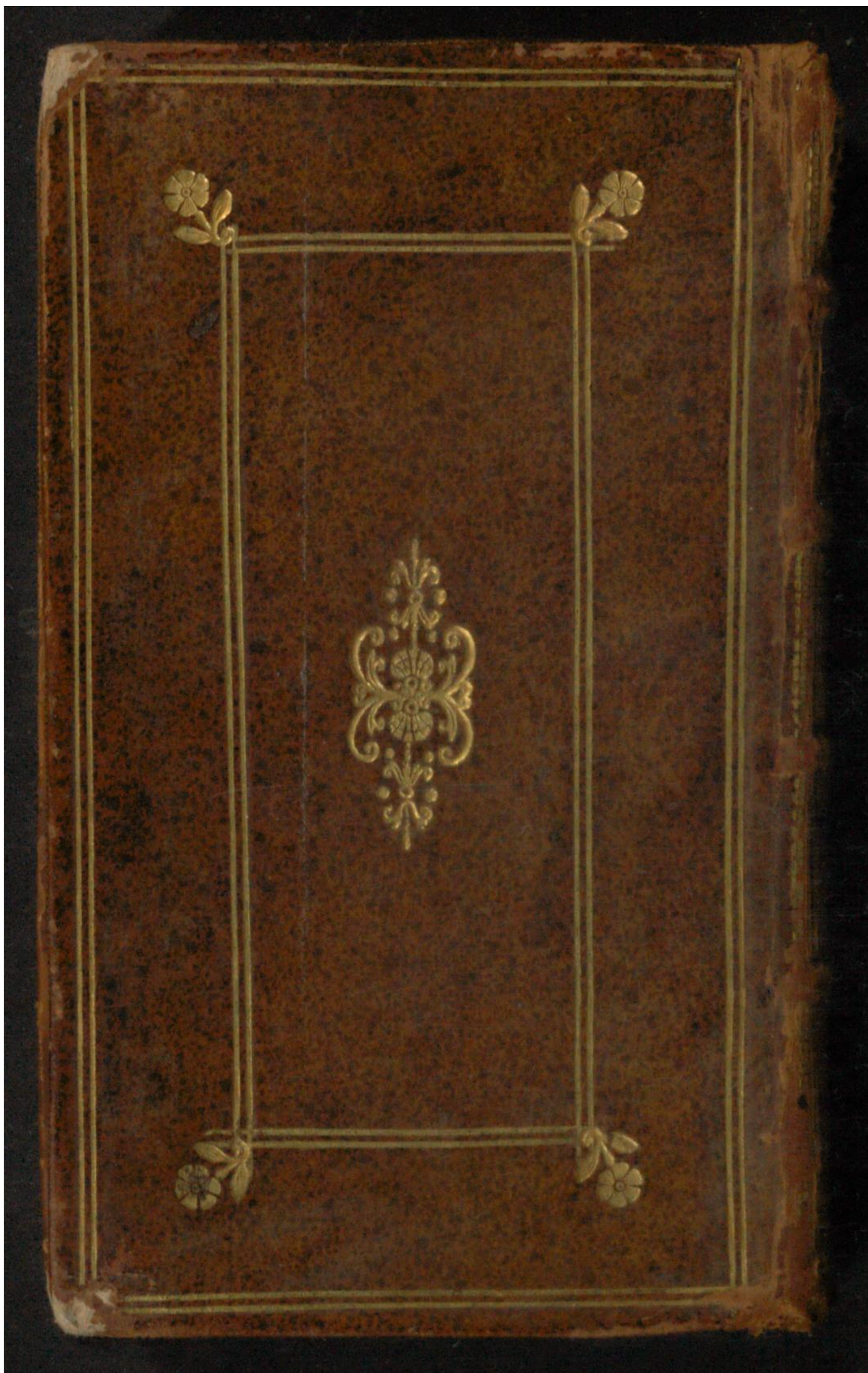
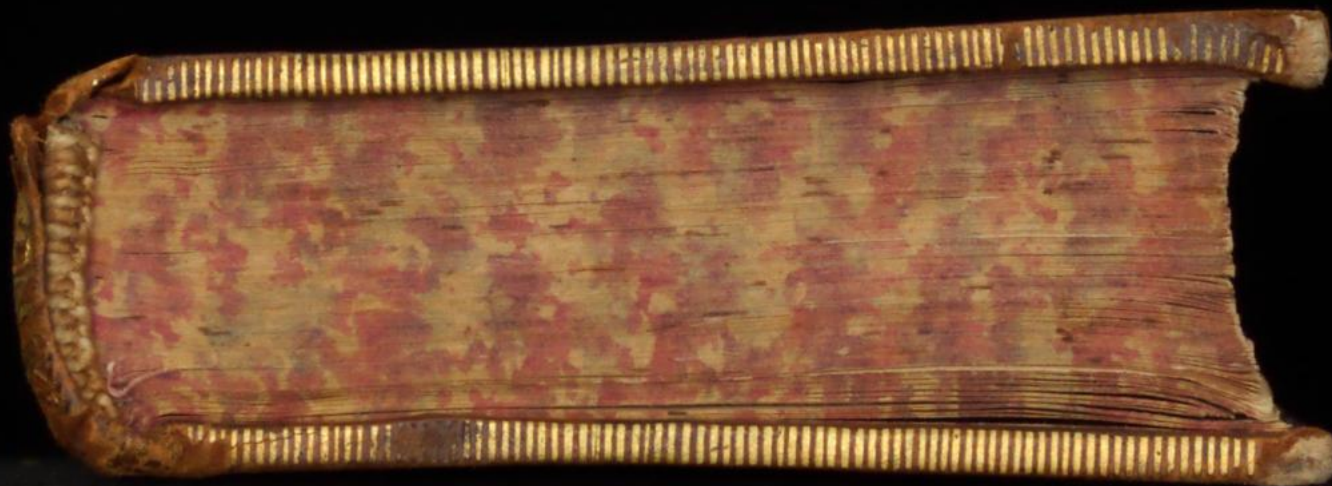

LEVEN
VAN
PHILOPAT.
B.

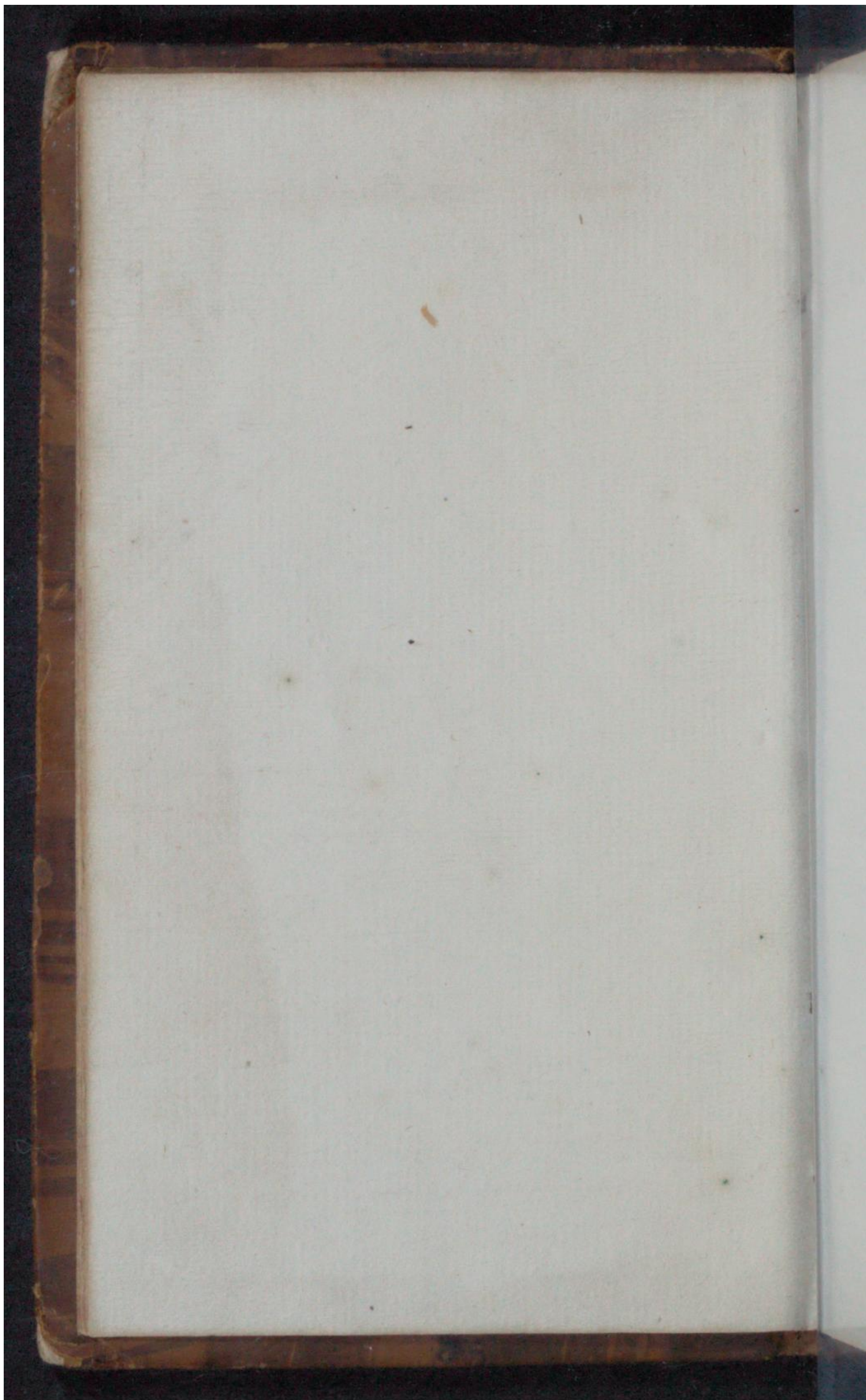

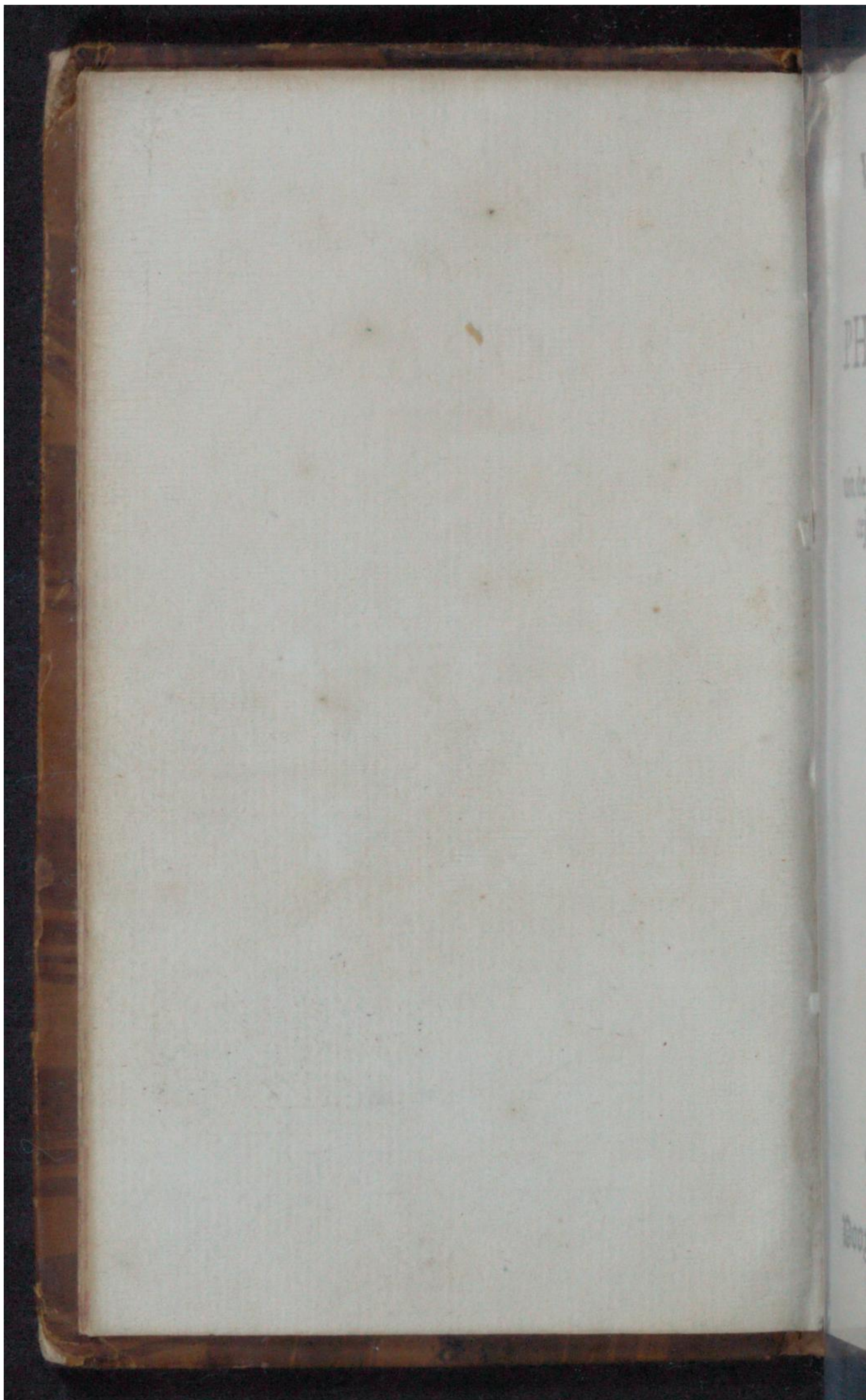

niet plakken
(boekband nr. 1757 E 24)

Vervolg van 't Leven van PHILOPATER:

Geredded uit de verborgentheeden der Coccejanen, en geworden een waaragtig Wysgeer.

Een waare Historie.

Tot GROENINGEN,

Voor SIEWERT van der BRUG, in de waarheid. 1697.

VOORREDEN,

Dienende voor een gedeelte tot een bezonder vertoog aan de Carteſiaanſche Coccejaanſche Theologiſche Philoſophen.

Erwondert u niet, eerwaerde Hooggeleerde Heeren Carteſiaanſche Coccejaanſche Theologiſche Broederen en Philoſophen, dat deze *Prologus* de naam van een *ſingulier vertoog* aan U in 't hooft draagt; want hier uit ziet gy evident dat onzen *Philopater* een begunſtiger van uwe oeffeningen plag te weſen, en dat hy als een der yverigſte *Prophetiſche Broeders* in uw ſtudie heeft geſurmonteert; zelfs tot zoo verre dat men van hem zou mogen gezegt hebben, dat 'er een redelijk windje

van extravagantie onderliep. Deeze erinnering van zijn *voorige Conditie* maakt hem tans niet droevig, maar te vrolijker, en zijn *vermogen*, verzélt door 't *denkbeeld* van *blyſchap* word des te actueeler aangezet, met de *hope*, dat gy als Philoſophen eens zult penetreren, om een diſtincte docering uwer ſtudien te vertonen: ik wil zeggen, dat je yder oeffening *door zig* haar waare oogmerk zult tragten te voldoen, en niet den *Philoſooph* en den *Theologant* te gelijk te ſpeelen; want dit is, dat wil ik wel platuit avouëren een kwaadje, al was 'er de *Maker* L. M. van de Philoſophia interpres ſacrarum ſcripturarum by, die inderdaad wel voor de principale Auteur, van dat deze beide oeffeningen hedendaags met zulk een tranquilliteit door elkander geſterkt en geleert worden, mag worden gehouden. Ik wil hier d'oorzaak waarom dit zoo plauſibel by veele geweeſt is

en nog niet pondereren, maar alleenlyk zeggen, dat dien *ſchryver* zig zodanig een *theologie* voorſtelt, die wel *theoretice* zou konnen goed gekeurt worden, om ze met de *Philoſophie* waar te doen ſpreken, dog die *practice* nergens *publice* geleerd word: want weinige, wanneer men het menſchelyke geſlagte univerſeel conſidereert, worden zoo gelukkig, dat zy *een waare* Philoſophie en Theologie, zig konnen eigen maken. By de ignorante word de grootſte ſchreeuwer ordinaar in 't gelyk geſtelt, maar by een die van een ſtille en penetrerende conſtitutie is, gaat dit altyd niet glad deur. Het hedendaags geroep tegen het gevoelen van *Spinoſa*, van de geen die het, om dat 'et boven hun perceptie excelleert, voor *paradoxus* agten, zal insgelyks niet altyd gelaudeert worden, om dat een man, die by de zaalige zyn woonplaats heeft, hem niet kan ver-

antwoorden, en daarom magmen wel eens, wyl'er *zoo openbaar* van gesproken word, insgelyks *evident* hem voorspreken: want het schijnt niet *rationaal*, maar eerder dollemans werk, een oorlog tegen schimmen te voeren, zonder dat 'er ooit ymand verschijnt, die zig zoo wel *pro* als *contra* declareert. Ik weet waarlyk niet met wat een imaginabele certitude dat men zig flatteert van triomfe en glorie, daar de wapenen zoo veel differeren als *lux* en *tenebris*! Hierom, *reverendissimi, doctissimique domini*, spreek ik tot u als tot Cartesiaanse wysgeeren, laat uw *theologische yver*, gun my deze kleine vermaaning te doen, u nooit vervoeren, dat gy uw zelven de naam als Philosophen zoud onnut maken; maar purificeertze, en doceert en termineert als theologanten uw zedeleszen zodanig, dat ze het *Gemeen* aanstuuwen tot zulke werken, die de uniteit en deugt formeel involveren.

Dit

Dit zy in 't particulier eerwaerde Heeren tot u gezeid, waarom ik my nu wyders zal gedragen als of alle *lezers* die dit leezen gelijk ſtonden. Mijn zeggen heeft dan gedient, en zal hier op uit moeten komen, dat een *waaragtig Wijsgeer* het niet al Philoſophie zal extimeren 't geen 'er zomtyds voor werd gehouden, en bygevolg zou men mogen inquireren, of de Geſchriften die de Coccejaanſche *Godgeleerden*, als Carteſiaanſche *Philoſophen* ſchrijven, en die doorgaans voor *wijsbegeerige ratiocineringen* worden erkent, en ook als zodanig worden uitgegeven, wel waarlyk dus zyn. Ik concludeer neen: want deze eenige regel is genoeg, dat zulke ſchriften, die ontleent zijn van zulke wetenſchappen die verſcheiden oogmerken hebben, welke zoo wyd van den anderen differeren, nooit zuiver wijsbegeerig mogen genoemt worden; immers by een goed

Philosophus zullen ze deze authoriteit nimmer kunnen verkrijgen. Zeker de geen die hier in nog experientie behoeft, mag aan mijn zeggen twijffelen, maar zulk een die, gelijk onzen *Philopater*, ondervonden heeft, dat het natuurlijk dus is gelegen, zal klaarlijk van des zelfs veraciteit overtuigt zijn. Want hy in zijn jeugt, gelijk in 't *eerste deel* te zien is, in zulke kinderagtige onderwijzingen als waarheden opgekweekt, en daar na door verdere studie tot een volslagen *Coccejaans Godgeleerde*, met kennisze van incomparabele verborgentheden bewust, grootgemaakt, en eindelijk op een geheel ander fondament zijn oeffeningen gebouwt hebbende, een waaragtig *Wijsgeer* geworden, kan van deze dingen met Certificatie spreken. Hierom *Lezer* werd onder 't *vervolg* van zijn levensverhaal u geoffereert, zulke dingen die *onderscheide* gedagten behoeven:

want indien ymant eenige zaak hoort of leeſt, en het *oogmerk* van den verhaaler niet weet, zoo is't impoſſibel dat hy na *waarheid* kan oordelen. Dat alle ſtudien haare ſinguliere fondamenten, van welke zy gederiveert moeten worden, hebben, behoort by alle verſtandigen indubitabel te zijn, hoewel d'ondervinding leert dat zulks niet altijd in obſervatie werd genomen: maar hoe expert of inhabil dit gedaan word, zullen den genen weten, die dit met my voor d'oorzaak kennen, dat de menſchen in haar prejuditien blijven hangen, en zulke imperceptibele gedagten voeden. Zekerlyk, een goed of waar oordeel hangt voor 't meerder gedeelte af van een evenmatige onderwijzing, en daar dit manqueert zijn de *leerlingen* zoo zeer niet te beriſpen, dan wel de *Dogmatici*: 't is waar, dat *deze* zouden konnen inſiſteren geen ander onderwijs

wijs ontfangen te hebben, dog dit corrigeert de zaak niet, zoo lang men waant geleert, en tot veele dingen habiliteit te hebben, de gewoone fleur volgt. De *Godsdienſtige leerſtukken* trekken haar *authoriteit* uit zekere gewettigde goedvindingen die, na yders *Secte*, anders en *anders* zijn: maar de wijsbegeerten heeft haar gezag uit de intelligentie en waarheid der natuurlijke dingen alleen, die een *Conforme perceptie* insluit, en deze is *overal* de zelfde; want dit, dat een driehoek, zijn drie hoeken gelijk zijn aan twe regte hoeken, zal op de zelfde wijze in 't verſtand van een *Japonnees* zijn als in een *Neêrlander*, maar dus is 't niet gelegen met de dingen die tot de Godsdienſt behoren, wyl deze altoos, na yders bezondere imaginatie, moeten differeren. Op dat dan het *natuurlijk licht* niet door vilipendie als een bron van godloosheid zou verdoemt worden,
en

en op dat de *menſchelijke fantaſie* niet als Goddelijke leeringen zouden worden gehouden, zoo komt onzen *Philopater* op nieu u voordragen, dat zoo weinig waarheid als'er ſteekt in de dingen die voor lange Eeuwen geſproken zijn om de zelve op de *hedendaagſche gevallen* te doen paſzen, als of dat het *oogmerk* was geweeſt; of eenige *perioden* te verdigten, 't zy van 't begin der wereld, of daar het nieuwe verbond zijn aanvang neemt, en dezelfde door *Prophetien* te deduceren, op die wijze, als of ymant uit *Euclides* de evenredigheid der Getallen betoogde; alzo weinig, zeg ik, komt het te pas, die nieuwe mode van de Godgeleerde beſpiegelingen te demonſtreren op die orde, als een *Natuurkenner* op een wiskunſtige wijs zyn bevattingen voorſtelt en leert, even als of deze zoo verſcheiden leerſtukken, eenzelvig geworden waren: daar ter contrarie, zoo eenige oeffenin-
gen

gen verſchillen van den ander, en daarom *yder* haar *bezonder* oogmerk moet voldoen, *deze* zoo wijd van alle *anderen* is, dat ze met geen *eenige* communicatie kan hebben, maar t'eenemaal *door zig zelve* beſtaan en bewaart moet worden. Ontfang hem dan met die zelfde gunſt, waar meé gy nu gewoon zijt hem te reſpecteren, vermits gy dit doende u zelfs het grootſte nut zult contribuëren, en vervolgens een heilzame proſperiteit zult kunnen genieten.

Ver-

VERVOLG
van
't LEVEN
Van
PHILOPATER.

't As in de scheeme-ringe van zekeren avond dat ik t'Amsterdam langs de Heeregraft wandelende / uit een aanzienlijk Huis zag komen / drie mannen, stappende met ongelijke schreden voor my heen / zijnde met swartte mantels omhangen / en met paruiken op 't hooft voorzien / en dus / dezelve schikkende en herschikkende beneffens hun beffen eerder uit

zekere gewoonten dan om dat zulks noodig was/ al pratende voortgingen: zy hadden 't bystet drok / en hun gimneken en lagchen veroorzaakte dat ik mijn tret na de haare voegde/ om/ waar 't mogelijk / hun vreugde eenigzins te verstaan: hoewel we nu in die ordre al ettelijke voetstappen deeden / eer ik nog iets / 't geen voor my kennelijk was/ kon merken/ hoorden ik eindelijk duidelijk genoeg/ dat een van hen zeide: Ja wel Fraters, dat ik den Schrijver van Philopater mogt kennen door vijftig gulden te vereeren / ik vermalde het 'er in der daad aan / en ik zegge daarenboven dat ik twee maanden lang / zo hy 'er plaisier in vond / een stoop van de beste rinsche wijn daags met hem zou willen drinken. Een van de twee andere die de stemmigste scheen / keurde deze miltheit niet af/ maar hy agte Spinosæ sententiis auctorem

rem illum addictum fuiſſe videri. De darde berigte hierop te zeggen: hoor Frater, gy ſchat door uw woorden dat gevoelen niet Orthodox, en ondertuſſchen vinde ik in u geen onderſcheid / of alles reegelt gy na uw begeerten en luſt zoo wel als wy / en daarom oordeel ik dat gy een zekere ingetoogentheit voor ons vertoont / en onderwyl het zelfde denkt: dog we willen hier over met u geen geſchil hebben / maar ons voorige zeggen alleenlyk bevestigen / dat wy als Coccejaanſche prophetiſche Perioden broederen, zoo levendig in 't zelfde worden afgebeeld / dat 'er geen inniger gedagten van kunnen gemaakt worden: ik zeg / vervolgde hy / dat ik den Auteur heil wenſch / beneffens dat hy nog eens zal reſolveren / want ik preſupponeer dat het einde van 't werk zulks in 't oog heeft / om een vervolg van dat leven op te

maken. Hun goedkeuring was hier over eenzelvig/ terwijlze middelerwijl haar weg die 't best gelegen scheen/ en ik de mijne/ vervolgden. Of het sentiment van de Cartesiaansche Coccejaansche theologische philosophen, wegens dit vervolg nu zoo gunstig zijn zal/ weet ik niet/ maar dit weet ik wel/ dat zijn agtbaarheit by groote en kleine/ hooge en laege/ Edele en onedele/ Geleerde en ongeleerde/ en alle die uit eigen oogen zien/ in eere zal blijven. 't Is gemeen by 't menschelijke geslagt/ dat zy zig zelven het redelijke noemen; de Menschen zijn met reden begaaft/ seggen selfs de geen die de Reden niet kennen/ als hebbende van haar leven sodanig een woord slegts nu en dan hooren noemen/ en aan 't menschdom toepassen. Anderen noemen hen redelijk, om dat se elkanderen konnen verstaan/ door klanken of woorden

den die deze of gene beteekenis-
sen hebben / van welke hen ge-
leert sy / als dat een kruiwagen
een kruiwagen / en uw dienaar
een Compliment is / dat sy / seg-
ge ik / op 't hooren van dierge-
lyke woorden de selfde gedagten
vormen ; en wyl sy / als synde
van een selfde landstreek, Stad,
of Dórp geboortig / van veel be-
sondere dingen konnen spreken /
soo meenen se dat klanken, woor-
den, redenen, of hoemen 't ook
sou mogen noemen / hen redelijk
maakt. Nog anderen willen dat
de menschen daarom redelijk
moeten genoemt worden / om
dat se gehoort hebben / of ook
wel om dat 'et hen geleert is /
dat sy een ziel besitten welk met
hun ligchaam is vereenigt : en
schoon sy niets van 't woord ziel
verstaan / 't geen eenige aanmer-
kinge verdient / ja hoe dwaag-
lijk anders van leven / evenwel
soo willen sy met deze naam, van

redelijk, pronken. Het is zeker/ Lezer, dat van yder onder het gemeene volk / zoo men 't hem afvorderde / een bepaling / volgens zijn bevatting / zou gegeven worden wegens deze spreekwyze, die zeer veel van den anderen zou verschillen. Ik zal ook hierom / met voordagt / de Platonische, Aristotélische en andere ouden, die van deeze zaak/ hoe wel of hoe kwalijk / hebben gesproken / overslaan / en zien wat onze hedendaagsche Baazen hier van zeggen. Deze komen alle hier in over een / dat ze de redelijkheit / van de menschelijke ziel afleiden / en zoo zy die niet gevonden hadden / zouden zy ook zelfs de Redelijkheit niet hebben konnen vinden. Dus praat een Theologant, dat de ziel onsterffelijk is / en hoe duister of kwalijk zijn bewijs gedaan word / evenwel hierom is den mensch een redelijk schepzel. Een ander zal

zeg-

zeggen/ dat Gods beeld de ziel is ingedrukt / en / verbolgens op een theologische wijze verkla-rende wat hy door 't beeld Gods verstaat / wil dat de zelve daarom redelijk zy. Een darde, die voor half Predikant en half Philosooph speelt / weet door/ op zijn wijze / Philosophische redenen deze hoogwigtige zaak zoo klaar te betoogen/dat ymant die slegts maar een half zieltje heeft / een volslagen heele ziel zal komen te bezitten: want deze zal u/ na dat hy u het gebruik der reden getoont heeft / het kenteken der waarheit opzoeken/ en u uw begrippen leren vormen: hy zal u distinct leren / datje niet van God / maar van uw zelfs moet beginnen / en tonen dat je zijt / en hoedanig ; namentlijk een mensch uit ziel en ligchaam bestaande : in de ziel zal hy u ontdekken de denking, ik zeg in de ziel / want dat je het wel verstaat/

gy moest deze wijze van spreken niet voor een en 't zelfde nemen / en verklaren dat ze veel ligter te vinden is dan het ligchaam zelfs; nu moetje weten dat de ziel altijd denkt / zelfs / schoon 't u niet heugt / toen gy nog in de baarmoeder waart: hy zal u wijders onderrigten dat je hebt verstand, wil en oordeel: hoe het verstand zig oeffent in de verstaanlijke dingen; hoe de wil in te besluiten werkzaam is / en dat het oordeel door de zelve werd opgemaakt: dus zal hy u al voortgaande zeggen / dat de wil in 't verkiezen / of verwerpen der dingen vrywillig zonder eenige dwang te werk gaat / om dat dit in zijn theologische kraam dient: want hoe zou / indien hy de waare oorzaak, waar door de wil om te bevestigen / of te ontkennen / of ook om sommige dingen te begeeren en andere te vlieden / toonde / hoe zou / zeg ik / dat

dat hoogwigtig leerſtuk van Adams val, en de gevolgen van dien anders kunnen goed gemaakt worden? Dus zal hy u al vervolgens / op een Carteſiaanſche theologiſche trant / demonſtreren, dat alle deze beſpiegelingen u moeten opbeuren en aanzetten tot roem en dank van uwen ſtigter. Nu zie je dan wel van zelfs / al had je geen oogen / dat je zoo redelyk gemaakt zyt / dat gy uw zelver niet redelyker zoud konnen begeeren. Het is gantſchelyk niet nodig dat hier nog anderen zouden beneffens gevoegt worden / om ook hun gevoelens wegens de redelykheit te hooren: want alle Carteſiaanſche theologanten, welke hedendaags hun geſchriften in 't ligt geven / hebben / zoo ſchynt / deze orde om hun boeken, welke anderzins het gemeene volk nog zouden konnen dienen / om haar zelven tot aandagt op te wekken / ook met de

Begeerten te willen opvullen / standvastelijk voorgenomen ; ja zy wringen en anatomiseren deze beide wetenschappen zodanig door elkanderen, dat een gemeen man hen zo weinig verstaat / als of zy Malabaars spraken / en dat een waaragtig wysbegeerige en kenner van de Natuur de walg van hen moet hebben. Zy moeten zig voorzeker inbeelden / dat deze order van te schryven hen een groter aanzien zal byzetten / of hen boven hunne medemakkers zal doen uitmunten. Of zou dit ook wel met het bestél, eer de zevende Coccejaansche periode begon / overeenkomen? Wie weet het? Deze Messieurs zullen dit misschien nog wel eens klaar betoogen / en dan moet 'et immers waar zyn. Maar ik bid u / zoo 'er ymant was die het Doctoorraad leerde / en hy wilde zyn Leerling door die zelfde weg de scheepvaart doen kennen : of dat een

Professor in de Regten, zijn toehoorder onderwijsende in de regtsgeleertheit, voorgaf / door die oeffening hem een Sterrekundige te maken: of dat een onderwyzer, in de Literature, zei en swoer tegen zijn discipel, dat hy hem / door de kennisse der talen / de wiskunde leerde; wat dunkt u / zou men niet moeten / als men niet wil liegen / zeggen / dat zulke zotte meesters onbekwaam geagt moesten worden / om ooit iets / dat waar of bondig is / te leeraren? ik meen voorzeker dat een yder / die maar eenig oordeel bezit / jaa zal zeggen / en dat hunne boeken tegenwoordig op die wijze gelardeert worden / dat zullen die zelver voor myn bewijzen.

Maar gewiszelijk denkt mijn Lezer, wat wil dit verhaal / 't geen in 't talmen wel een reusagtige voorreden gelijkt / en in stoffe een lamme zedenleer gelijkvormig /

mig / dog al zeggen ? zal dit een waaragtige historie zijn / en 't vervolg van 't leven van Philopater behelzen ? wat waarschijnlijkheit steekt hier in ? Daarenboven word hier het redelijke / dat ons menschen maakt / zo critice voorgestelt / als of we niet minder dan redelijke schepselen geleken ? Wil den maker van dit fraatje boekje hebben / dat we zonder verstand / wil en oordeel te bezitten / maar leven als het reedeloze vee ? Wel dat zou schoon komen ? en wie van zijn leven heeft dusdanig een praat meer gehoort ? Dog redelievende vrienden / weest niet al te haastig ; want je hebt nu zekerlijk al geleert / zoo je daar maar slegts gelieft om te denken / dat je niet te voorbarig in 't oordeelen moet zijn / wilje een goed Cartesiaan wezen / en daarom vertrouw ik u ook / in dezen gevallen / dit toe / dat je uw oordeel zoo lang zult

zult opschorten/ tot die tijd wanneer je my zult verstaan hebben. Dieshalven zal ik/ dit gevoelen van u my zelve voorstellende/ overgaan tot het vervolg van 't leven van onzen Philopater, met die zelfde vermaningen/ gelijk ik in mijn voorig verhaal heb gedaan/ dat ik/ als een getrouw vriend en waaragtig Historicus, my by de waarheit zal houden. Keer dan uw oogen van droomeryen en beuzelaryen af: beschouw verstandelijk/ of de zaken, waar van geredeneert word/ betrekkelijk zijn/ of tot eenige Godsdiensten/ of opzigtelijk tot eenige wetten, of zuiver natuurlijk: zoo gy dezen regel volgt/ zult gy altoos gelukkiglijk/ dat is/ na waarheit oordeelen.

Ik heb gezegt dat/ in den Jaare 1689. als wanneer Philopater benessens zyn boezemvriend Philologus, met de text

Openbaringe XI, v. 11/ als nieuwe testamentische propheten/ te Anatomiseren, beezig waren/ dat zeker proponent, of ten minsten een die die Charactar had/ hen bezoeken kwam/ en vervolgens met hen beide aan 't redeneren geraakten/ wegens 't beuzelagtige gevoelen van het duyzentjarige ryk/ in welk verhaal hy hun gemoeden zoo vlót maakten/ dat ze beide die figuur, zoo stom al of ze borstbeelden der oude roomsche keizeren waren/ vertoonden: en dat/ na een gemeenzame ommegang van nog eenige maanden/ Hy hen zoo verre had gebragt/ dat zy hunne dweeperyen en uitsporigheden zelfs met verwondering moesten beschouwen: tot dat zy/ in den jaare 1690. beide resolveerden van Franiker na Amsterdam, te vertrekken: van waar Philologus, na dat hy by zyn vriend nog een dag of tien had huisgehouden/ zig na Lei-
den

den vervoegden / met wederzydsche beloften van door brieven elkanderen gemeenzaamlyk te onderhouden.

Den bewusten Student had zig alzins omzigtig genoeg omtrent hen beide weten te gedragen / hem altoos voegende na dat hy bemerkte / dat ze in natuurlyke redeneringen toenamen / en alzo hy hun yver genoegzaam in 't geen zy oeffenden hadde geobserveert / en wyl hy zig verzekert hield / reeds kennende haar inborst / van hun getrouwigheit / als wel wetende dat zy niet door een zoort van malitie iets tot zyn nadeel zouden verbreiden 't geenze nog niet verstonden ; dat het alleenlyk by gebrek van goed onderwys toekwam / dat ze zig in zulke Prophetische droomeryen hadden afgeslooft / zoo had hy hen aangeprezen / ziende dat zy beide zig als overgegeven hadden van te moeten bezig zyn in d'een of d'an-

d'ander wetenschap/ en dat ze van hun voorgaande studie zodanig een afkeer hadden gekregen/ dat zy zelfs daar van niet mogten horen spreken/ zoo hadde hy/ zeg ik/ hen gerecommandeert/ dat ze haar zouden laten onderwyzen in de Mathesis of Wiskonst, haar met eenen berigt doende in welke delen van deze weetenschap zy/ met vermaak en nuttigheit/ zig zouden konnen oeffenen/ en dat zy wyders de gelegentheyt moesten maken/ van zelfs zodanige werktuigen te konnen bereiden en te zamenstellen/ waar door zy zouden experimenteren 't geen hun weetlust als dan oordeelde met hun leerwijze te zullen overeenkomen: eindelijk was zijn raad aan hen/ dat wanneer ze zig genoeg in de wiskunde, in zoo verre zy die dienstig en met haar lust overeenkomende voor haar oordeelden/ geoeffent hadden/ zy zig by tusschenpozen moesten bege-

ven tot de Philosophie of wijsbe-
geerten: van welke wetenschap
hy haar verzekerde dat se / in die
te inquireren souden bevinden de
selfde alleen magtig te sijn / om
verstandiglijk van de Natuur en
van de bysondere dingen te sullen
konnen redeneren; besluitende
sijn lessen / met hen te doen be-
grijpen / dat in welke scientie sy
haar ook beesig hielden / se altijd
hunne oeffeningen sodanig moe-
sten verdeelen / dat soo het lig-
chaam door eenige wierd ver-
moeit en afgemat / sy alsdan niet
moesten voortvaren / maar door
eenige andere doening, daar haar
begeerten sig op die tyd toe uit-
strekte / wederom herstellen / soo
se gelukkiglijk hun einde en oog-
merk wilden bereiken.

Philopater beneffens sijn vriend
Philologus, waren reeds te verre
geavanceert, en hun oordeel was
doordringend genoeg / dan dat
se souden verwaarloost hebben
deze

dese orde / in hun oeffeningen niet op te volgen. De korte tyd die se by elkanderen waren / diende hen tot vermaak en verlustiging van 't lighaam. De begeerte om op vaste gronden te sullen konnen redeneren / maakten haar van een vrolijke gesteltheit / schoonze toenmaals zeer wel wisten dat ze nog niet in die conditie gestelt waren / om alles / volgens hun bevattingen / af te leiden. Zy waren dan los gemaakt van die gedagten in welke zy voordezen zoo driftig verknogt en verbonden waren / beschouwende hun voorige gevoelens als het allerdwaasste / wyl men 'er nooit in volleert kan worden / 't geen 'er zou konnen werden uitgevonden. Sy hielden 't voor een doolhof die de denkbeelden voeit / en deselfde slaaffelyk aan d'inbeelding onderwerpt / verzelt met dromeryen en uitsporigheden: en dat den geenen die ampts-

halven dit geboelen dogmatiseren
zulks moesten doen/ of om hun
huisgesin te mainteneren, of om
by het gemeene volk/ 't geen al-
toos voor revelationes, tot de
Godsdienst toepaszelijk/ groot
ontzag heeft/ in verwondering ge-
houden te werden. Zekerlijk zy
kittelden zig in hunne vryheit/
die zy nu ten deel begonnen te
kennen/ te meer/ alzo yder voor
zig genoegzaam met goederen of
rijkdom voorzien was/ om tot
hun voorgenomen einde te gera-
ken/ waar toe zy elkanderen da-
gelijks aanmoedigden: terwijl
inmiddels de tijd geboren wierd
dat Philologus zou vertrekken:
't geen met zulke pligtpleegingen
geschiede/ dat geen vrienden het
volmaakter zouden navolgen.
We zullen dan Philologus, te Lei-
den vertrokken zijnde/ in zijn
oeffening laten/ en tot het ver-
haal van Philopater ons bege-
ven.

Dee-

Deeze was ten huize van zijn zusters voogd/alwaar dezelve tot die tijd toe gewoont hadde / ingegaan: dog nu willende een manier van leven opvolgen / die Hy oordeelde met zijn voornemen best overeentekomen / gaf te kennen/ en verzogt aan zijn zuster 't zelfde goed te vinden / dat hy lust had met haar huis te houden / haar te gelijk aanwijzende een woonplaats die hy van zins was te huuren / 't geen zulke Commoditeiten hadde als 'er gemeenlijk gepretendeert worden: en dat zy haar tegen die tijd / als zijnde byna nog anderhalve maand voor de verhuizing / zou voorzien van zulke goederen / die 'er nog mogten ontbreeken / en het huiszelijke leven gemakkelijk maken/ terwijl Hy van zijn kant zou bezorgen / 't geen oordeelde nodig te zijn. Dit dus vastgestelt zijnde / vernam hy na een leermeester in de Mathesis, die by uitnementheit be-

bekwaam was om ze te doceren, een man niet alleenlijk doorgeoeffent in de gemélde wetenschap/ maar ook daarenboven een deftig Wijsgeer/ 't geen Philopater niet weinig in zijn voornemen begunstigde; alzo hy oordeelde dat na twe uuren daags blokkens/ te weten/ een in d'ogtentstond/ en een in de namiddag/ in de eerstgenoemde konst/ zy/ de lust daar toe hebbende/ vrylijk konden Philosopheren.

Naaulijks was de vereiste tijd verstreken/ en de beslommeringe/ 't geen het verhuizen verzélt, in die ordre geschikt als 't behoorde/ of Philopater begon zijn voorgestelde konst te oeffenen. Hy had met zijn meester, gelijk zulks hem voorheen genoegzaam onderrigt was/ overleid welke delen van de wiskonst hy grondig begeerde te leeren: als de proportien of eigenschappen van de gelijkreedige grootheden: de rekenkonst, schoon

ſchoon hy die in zijn jonkheit vry wel had geleert / in zoo verre die vereiſt word tot deze wetenſchap nootzakelijk te wezen: de Geometria; de Trigonometria of driehoeksmeeting: de Aſtronomia of ſtarrekunſt: d'Optica of gezigtkunde: Dioptrica of verre gezigtkunde: Catoptrica of ſpiegelkunde / en d'Algebra of Selkonſt. Wat de andere delen van de Matheſis belangde: als de Landmeetkonſt: de Navigatie of groote zeevaart: de Fortificaty of Veſtingbouw: de Gnomonica of 't maken der zonnewijzers: de Perſpectief, en de Mechanica of weegkonſt / deze alle agte hy dat / om 'er by gelegentheit van te konnen ſpreken / hem genoeg was.

Na verloop van eenige maanden / gebeurden 't op een morgenſtond / terwijl de leermeeſter van Philopater nog beezig waar / eenige vermakelijke diſcourſen, tot een nageregt / met hem te verhande=

delen/ dat 'er aan de deur geklopt/ en vervolgens een brief door zijn zuster aan hem overgelevert wierd: hy kendenze terstond dat ze van zijn bezondere vriend hem van Leiden wierd toegezonden: de meester wilde hier op eenigzints haastiger zijn afscheid nemen/ dog Philopater berigte dat zulks gantsch niet behoefde; dat hy hem niet verhinderde/ en dat den inhoud geen andere als die van vriendschap insloot/ waar op hy den zelve hem/ alzoo zijn gezelschap nog niet wilde missen/ voorlas. Den inhoud was.

Mijn Heer.

IK zou de plichten, van een waar vriend, niet opvolgen, zoo ik u niet bedankte, voor uw zorge en naerstigheid, dat gy zoo dikmaal door *brieven* aan my gedenkt: voornamentlijk moet ik dit zeggen van uw *laatste* aan my gezonden, waar door ik my geheel

heel aan u verſchuldigt hou. Ik ſtaa abſolut met u toe, dat we nu uit *andere oogen* zien als voordezen; als ook dat onze tegenwoordige *ſtudien* die vaſte gronden hebben, datze door de geen die ze verſtaan, *gedemonſtreert* kunnen worden. Ik moet ook lagchen, zoo wel als gy, wanneer ik gedenk datwe voorheen, toen we in de *Coccejaanſche perioden* beezig waren met honderden van *texten* te rabraken en te metamorphoſeren, om dezelve op de hedendaagſche gevallen te doen paſzen, dat we, zeg ik, toen ook al ſpraken, gelijk de tegenwoordige *theologiſche philoſophen* nog doen, van *doceren*, *demonſtreren*, *betogen*, enz. ik bekenne ronduit dat we in die tijd zoo wel meenden, als we voor tegenwoordig het tegendeel verſtaan, dat we niet dan de waarheid voorhadden: maar hoe kan ymant, die door *d'inbeelding* en *waan* geboeit

boeit word, anders denken? Ik bevind ook, gelijk als gy van u betuigt, dat mijn ligchaam een gehele andere *dispositie* heeft, dan voor dezen, en dat by gevolg de *denkbeelden* zig ook anders ſchikken. Het komt my nog dikwils te binnen, en ik kan met u beveſtigen dat 't my zonderling delecteert, om dat in die tijd toen wy, met onze *leijen* voor ons ſtonden uittecijfferen, als twe gekken, het toekomſtige duizendjaarig rijk, en hoe wy van dien *ſtudioſis* zoo aardig geſlingert en ſtom gemaakt wierden als blokken zonder gevoel; om dat ik my zelve als dan met een bezondere *blijſchap* moet beſchouwen, en hem als de *eerſte oorzaak*, van ons tegenwoordig geluk, aanmerken: 't is ook hierom dat ik nevens u hem zoo verpligt agt te zijn als eenig vriend. Want in der daad de dingen, die alleenlijk in beſpiegeling beſtaan,

en toepaſzelijk tot eenige *devotie*, onder de demonſtratiſe te willen ſtellen, is enkele zotterny; en 't zelve kan, gelijk gy wel zegt, onder ons geen plaats meer hebben. Ik ben tegenwoordig wel ruim ten halve de *wiskonſt geavanceert*, en wat de *Natuurlyke* redenering aan belangt, deze valt my zodanig toe als ik begeer. Ik beſpeur dat gy zoo in d'eene als d'andere wetenſchap verre gekomen zyt, en dat ik om deze reden u te meer tragt na te yveren. Wijders wenſche ik, naar preſentatie van mijn dienſt, dat gy altoos moogt bezitten, een gezonde ziel in een gezond lighaam.

Leiden den 17
November 1690.

PHILOLOGUS.

Philopater de brief gelezen hebbende/ vroeg aan zijn Preceptеur wat hy 'er van dagt/ en of men zyn vriend d'eernaam om

als

als een Philosooph gegroet te worden / wel mogt weigeren ? Gantschelyk niet berigte deze ; terwijl my hier in toeschijnt / dat dien Heer zijn oordeel / omtrent alle andere zakelykheden / niet minder zal te agten zijn : ook wil ik u by dezen certificeren / zedert ik 'er selfs seker van geweest zy / dat my nog nooit ymant is voorgekomen / 't sy in Geschrift of mondelijke redenering / waar van ik niet terstond ontdekte / of zijn geseg en gevoelen ruste op eenige authoriteit, dan of het zuiver natuurlijk wierd voortgebragt / en dit laatste vind ik zoo gantschelijk daar in / dat ik mijn gevoelen / ten opsigte van uw vriend / om deselve onder de rang der wereldwijze te stelle / niet schroom te zeggen. Ik bedank u mijn Heer / antwoorde Philopater, wegens uw gedagten van hem : maar vervolgde hy / ik heb nu / gelijk u

bekent is / in de Zedekunst van onzen Amsterdammer, die my eerst te Franiker van onzen Student, dank moet hy eeuwig hebben / wierd gerecomandeert, met u tot desen tegenwoordige tijd toe / zonder eenig ander Philosooph te gebruiken / beezig geweest: nu dunkt my / en ik vind my ook belust / dat ik by tusschenpozen Cartezius wat sal door snuffelen / en bezien wat nuttigheit en voordeel ik in hem voor my bespeure: ik heb voordeezen al veel van hem hooren spreken / maar ik was te dier tijd / zoo ik my toenmaals inbeelde / niet minder dan een Propheten zoone / en zodanig in de war met die soort van oeffeningen / dat ik zonder kragtige hulp / en toen het ook op 't hoogste was / nimmermeer zou hebben konnen gered worden: Hy zal my ten minsten tot diversiteit van gedagten mogen verstrekken; 't geen ik agt dat

my in mijne tegenwoordige studien, niet ondienstig te pas zal komen. Doet gelijk gy gezegt hebt / repliceerden zijn leermeester / gy zult 'er zekerlijk niet minder by profiteren / dan dat gy de verstanden zult kunnen beproeven / zonder dat ik 'er u voor tegenwoordig meer af behoef te zeggen / waar mede hy / hem groetede / zijn afscheid nam.

Daar verliepen ruim drie dagen eer Philopater zig / van de werken van Renates Descartes, had voorzien / 't welk door de schaarsheit der exemplaren bykwam: daar waren wel twe stukken / omtrent deze tyd / op nieuws herdrukt / maar de druk van den ouden Philosoopsche boekverkoper was hem gerecommandeert te moeten kopen / dieshalven wilde hy die ook liever / om zijn zinlijkheid op te volgen / duurder betalen: Hy kogt ook op de zelfde tijd /

zeker boek/ Tschirnhaus genees-middel der ziele genaamt/ dog vond/ in d'een als d'ander/ geen volkomen genoegen.

Kort na dezen ontfing Philopater weer een brief van zijn vriend tot Leiden, die alleen voornamentlijk behelsde/ dat Philologus zig/ in een dag of vier/ d'eer zou geven om hem voor 't winter saisoen te komen bezoeken; gelijk zulks ook binnen de bestemde tijd geschiede. d'Omhelzingen onzer twee vrienden was een ample declaratie hunner liefde/ zoodanig dat men geen trouwer als deze/ die alles met een selfde oogmerk beschouden/ zou konnen vinden: en geen wonder; want beide verstondense zedenkunstiglijk, dat het leven zonder een waare kennis te bezitten/ geen leven verdiende genoemt te worden/ en dat de dingen alleenlijk voor zoo veel goed zijn/ als zy aan de mensch voordeelig zijn tot

dat

dat leven te genieten / 't welk door 't verstand alleen bepaalt word: en dat in tegendeel de dingen die het bovengezeide beletten / om een redelijk leven te bekomen / daarom kwaad moeten geagt worden; en dat buiten dit opzigt in de dingen zelve nog goed of kwaad word gebonden. Zy geraakten wyders in discours, wat een kloekmoedig en Edelmoedig man paste / en dat de ware ordre van te leven / gegrondvest op de deugd, is zijn eige nut te bezorgen / of zijn wezen te bewaren / en 't verstand zoo veel als 't mogelijk is volmaakt te maken; welke bevattingen alle by hen geconsidereert wierden als schakels aeneentehangen / schoon het gevoelen van 't gemene volk hier tegen schijnt te kanten: want deze beelden haar in / dat zy zoo verre een redelijk leven genieten / als zy hun zinlykheden mogen volgen / en

dat ze zoo veel van hun regt verlie-
zen, als haar geboden word, na
't Voorschrift van de Goddelijke
wet te moeten leven: hier van
daan geloven zy dat alle de din-
gen, die tot de vroomheit toege-
past worden, hen een last zijn,
die zy na de dood meenen afteleg-
gen, na welke zy ook verhopen
datze loon zullen ontfangen,
voor haar Godvrugtigheit: niet
alleenlijk door de Hoop, maar
voornamentlijk door de Vrees,
worden zy bewogen haar leven te
régelen na 't voorschrift van de
Goddelijke wet, om dat zy an-
ders doende, met gruwelijke
straffen, zouden gestraft worden.
Zekerlijk verstonden ze dit klaar,
en d'onderbinding bevestigde hen
in dit gevoelen, van 't gemeen:
want zoo zy deeze hoop en vrees
niet hadden, en dat zy geloofden,
dat de zielen met de ligchamen
vergingen, en dat 'er by gevolg
geen langer leven was te ver-
wag-

wagten / zy zouden voorzeker haar veel liever aan 't geval overgeven / en alles weer na hun lust en driften bestieren / dan volgens de reden onder hen zelven te willen staan. Deze gevoelens schenen hen beide zoo wanstaltig / dan of ymant / om dat hy wist dat zijn ligchaam niet eeuwig kan leven / daarom dezelve met geen goede spijze zou willen onderhouden / of daarom veel liever zielloos zou willen zijn en zonder reden leven / om dat hy ziet dat de ziel niet onsterffelijk was. Dus dagelijks met van de zeden, of met eenige Voorstellingen uit de Algebra beezig zijnde / wierd het tijd dat Philologus weer na Leiden vertrok / wanneer Philopater hem / na wederzijdsche bedankingen en vijf dagen verblyf / na de schuit Convoieerden.

Daar waren nu verlopen omtrent dartien maanden / wanneer den leermeester van Philopater be-

tuigde/ dat aan hem / rakende de Mathesis en zelfs de Philosophie, niets meer te leeren of te onderwijzen was/ dat / wat de eerste kunst aanging / hem alles/ zo, 'er nog iets overig of gebrekkig mogt wezen/ van zelfs zou toevallen/ en wat d'andere wetenschap belangde / dat Hem nog nooit ymant was voorgekomen/ wiens Capaciteit Hy bekwamer had bevonden / om te konnen Philosopheren en een groot man te worden ; ja hy verzekerde dat wat de Activiteit en netheit / om over die stoffe te redeneren / raakte / hy zelfs op verre na die gaven bezat om zig uittedrukken / en dat Hy dieshalven niet meer als meester / maar wel als een waaragtig liefhebber van de waarheit/ by hem kon aangemerkt worden/hem verzoekende als zulk een te willen aanneemen / alzo zijn bezondere lust daar heen strekte. De civiliteit van Philopater verzelt

met modeſtie was te groot / dan dat hy hem zou willen misha-gen / waarom hy zijn verzoek niet alleen volkomentlijk toeſtont / maar verklaarde dat hy hem hier in zeer hooglijk zou verpligten / en dat zoo menigmaal de gelegent-heit en luſt hem nodigde / zijn ge-zelſchap te frequenteren, hy de vry-heit moeſt gebruiken: dit wierd met dankbaarheit geamplecteert: waar na Philopater 't geen hy aan hem wegens zijn inſtru-ctie ſchuldig was / beneffens een goede vereering extra, ter handen ſtelde / en dus nam hy als Pre-cepteur met vergenoeging en eer-bied affcheid.

De ordre van leven en oeffenin-gen die Philopater zig voorſtelde / was inderdaad prijſſelijk. Hy had zijn boekkamer, of liever / zoo je dus wilt / zijn boeken zelfs zoda-nig geregelt en geſchikt dat 'er niets was of 't moeſt 'er ten op-zigte van zijn oogmerk / wezen:

van de overtollige theologische auteuren en die hem gantsch geen nuttigheit doen konden / had hy zig ontslagen; alleenlyk had hy de voornaamste Coccejaensche Godgeleerden boeken behouden / en voorzag 'er zig ook nog van zoo 'er eenige uitkwamen / maar met een geheel ander einde, als voordezen: vervolgens had hy alles 't geen in een goede boekzaal vereischt kan worden / als Philosophische, historische, boeken in de Talen, in de oudheden, reg'en, rariteiten, enz. Zijn studien regelde hy na zijn appetijt. Die van de wiskunst oeffende hy meest wanneer geen bezoek hadde / en hield daar in dat gebruik / dat hy dezelve overzag in dat gedeelte / waar in zig het zwakste oordeelde / om daar van zulke ware gedagten te vormen / als van 't geen grondig verstond. De Philosophie wierd van hem

da=

dagelijks / onder zijn Visite, genoegzaamlijk verhandelt / en deeze was en bleef de delectabelste van alle zijn doeningen: wijders gedroeg hy hem zodanig alsmen van een verstandig en geleert man zou konnen verwagten. Hy was van een Bezet humeur, deftig, vrolijk van aart / vermakelijk in gezelschappen; in 't kort alles / 't geen yemant plausibel by de gehele wereld doet wezen / en zig zelven altoos met blijschap beschouwende.

Nu was voor eenige tijd / het alom berugte boek / de Betoverde Wereld, door B. Bekker, uitgekomen: en hoewel Philopater hem zelve zeer ligtelijk kost voorstellen / dat dit werk zekerlijk in die ordre zou geschikt wezen / niet tegenstaande de grote beweeging en opschudding die 'er reeds overgemaakt wierd / en apparent ook nog vorder stond

te volgen / even of de geheele wereld moest vergaan en of 'er ik weet niet wat voor ketterye in opgesloten was / dat het geenzins een zuivere natuurlyke redenering zou konnen uitstaan / of dat het een waaragtig Wysgeer zou voldoen; ik zeg / schoon Philopater dit kon gissen / en dat hy het hierom niet behoefde / zoo voorzag hy 'er zig egter van / en doorlas het zelve met groot vermaak meer als eenmaal: en wel voornamentlyk om de Sékelagtige en singuliere expressien waar mede dien Auteur de duivel vereerde / en zyn Character, even als of hy een Ens Reale en geen Non Ens voor had / niet weigerde. Hy kon dit werk, zonder de léver te verschudden niet deurzien / wanneer zyn gedagten vielen op de imaginatie die hy in zyn jeugt van de duivel gevormt hadde: deeze Contemplationes gevielen hem nu alzo vermakelyk / als ze wel voor-

dezen

dezen terribel waren. 't Gebiel omtrent die zelfde tijd / dat Physiologus, dus zullen wy de geweezene leermeester van Philopater noemen / hem bezoeken kwam: zy geraakten met hun beide / onder andere redevoeringen / ook van dit bewuste werk te spreken. Physiologus uitte zijn oordeel over dit boek zodanig als het Philopater reeds begrepen had: namentlijk dat dit werk van B. Bekker hem wel een legioen duivel voorvegters op den hals zou konnen jagen / ten opzigte van zijn beroep, al had hy nog beter argumenten weten te vinden / om de duivel / of ten minsten zijn werkingen / te vernietigen: daar / voor het twede / byvoegende dat hem door experientie wel bekent was / dat by deze menschen zoo heel veel verdraagzaamheit niet is te vinden / schoonze zulks bywijle als een zeedelering voordragen / en aan hun toehoorders recom-

commanderen opte volgen / blyvende zy zelven omtrent deze affaire ten meesten tyd gebrekkig. Dit laatste is gelyk gy zegt / berigte Philopater, en daarom moet ik my te meer verheugen / dat ik eenmaal uit dien Circul geraakt ben / om ooit aan een ander / in zulk een opzigt / lastig te wezen: En wat u eerste zeggen belangt / hoe zal dat anders konnen zyn? Want deze Messieurs, geleert zynde dat de duivel is en vermogen heeft / vinden zig genecessiteert hun gevoelen / tegen Bekker, stand te doen houden: want wederom van nieuws op te leeren, en het dogmatiseren daar na te régelen, dit zou een werk zyn / ten minste na haar inbeelding / daar hun geheele reputatie door gekrenkt zou worden: daarenboven zullen veel zig te expert en te wijs agten / om van de duivel anders te willen denken / dan ze tot nog toe gedaan

heb-

hebben; en anderen zullen haar voor laten staan niet minder taalkundig te zijn / als de Maaker van de betoverde wereld zelfs / waar van de Nieuwendammer Vryer niet moet worden uitgesloten; te meer / alzo ik verstaan heb dat hy tegenwoordig te bijster met woelen en schryven beezig is: deze zal voor de vuist uit het Hebreeuws, Syrisch, en Griekx demonstreren / dat de Daimones ware geestelijke wezens zijn / en de duivelen in zijn herzezijn / en de duivelen in zijn herzenen beter vinden / dan de penningen die uit zijn kas gestolen wierden / terwijl hy op de kansel stond te praaten. Immers is dit zeker / dat doctor Bekker alzulke bejeegingen genoegzaam / gelijk Hy zig zelve ook voorstelt / zullen ontmoeten / hoewel 'er ook anderen zullen gevonden worden / die hem voor zijn gedaane arbeid zullen bedanken; als gelovende wel goed te kunnen doen / zonder juist

uit

uit vreeze voor de duivel/ daar toe aangestuuwt te worden/ met vertrouwen dat de Ongeloobigen alle onheilen en rampen van God kunnen werden toegezonden/zonder dat de duivel in 't spel behoeft.

't Schijnt / voer Philopater voort/ dat yder eeuw zijn bezondere verwisselingen meebrengt. d'Engelsche Godgeleerden, als ook voordezen de Nederlandsche, plegen voor een Gewoonte te hebben / dat hun boeken / niet als practice, gebod op gebod en regel op regel / inhielden : naderhand kwamen hier de verschillen tusschen de Voet-en Coccejanen op de baan / welkers geschriften toenmaals zodanig bezaait waren / met wederzyds zoo veel bespiegelingen rakende de Godgeleertheit te beslegten / dat'er het eind van weg was : nu heden ten dage ziet men van hen byna geen boeken / of ze zijn door-

ge-

gelardeert met de Philoſophie van
Cartezius; ja hy is naauwlyks de
naam van een goed theologant
waardig zoo Hy geen Carteſiaans
Philoſooph met een is. Daaren-
boven hebbenze nog die fraaije
methode dat ze/ in hun opdragten,
voorredens, of waar ze maar oor-
delen het eenigzins te pas te kun-
nen brengen/ zodanig met ſchel-
den/ razen en kyven/ den genen/
die in gevoelens met hen verſchil-
len/ op 't lyf vallen/ dat ze hier
in/ boven broer Kornelis, wanneer
hy tegens de geuzen tierde/ hem
verre de loef afſteken: want de
woorden van Atheiſt, ongodiſt,
Godverloochenaar, Godverlater,
Godvergeter, Godverzaker, Spi-
noſiſt, enz. hebbenze zeer actif
om ymant na 't hooft te werpen/
om dus het gemoed van 't gemee-
ne volk/ die tog van nature het
waangeloof omhelzen/ dies te
meer te bezitten. d'Ondankbaar-
baarheit word doorgaans een
van

van de grootste kwaden geagt/ en met reden; want zoo der zijn die eenige waaragtige kennis of natuurlijke wijsbegeerten bezitten/ zoo hebben ze het spinosa dank te weten/ tegen wien ze zoo extravagant uytvaren/ even als of Hy ik weet niet welke leering had te voorschijn gebragt; die zelfs zijn Schriften, zoo onderscheidentlijk/ rakende de wijsbegeerten en Godgeleertheit, heeft ingestelt/ dat ze de geheele wereld/ in dien opzigte/ tot een voorbeeld behoorden te verstrekken. Maar wat helpt het als men tog niet zien kan. De Ecclesiastijke niet alleen/ maar Vertaalers, Voorredenmakers, enz. volgen dit spoor mee na/ om te tonen dat ze hun Godgeleerden willen helpen/ en zoo wel Heroicque en Illustre herzenschilderpen weten te vormen als de beste. Met welken inzigt nu evenwel den Auteur of maker van waarheid en deugt, en andere

wer=

werken by hem / in verbolg van tijd / uitgegeven / zig mee al tegen Spinoza laat hooren / weet ik niet / maar dit weet ik waaragtig te weesen / door zeer goede onderrigting / dat al wat hy goeds bezit en klaarlijk verstaat / hy mag van Gods onverschillige wil, 't geen een incomprehensibele taal is / praten wat hy ook wil / hy heeft / zeg ik / dien groten Philosooph daar alleen voor verpligt te wezen; en hierom oordeel ik dat hy zoo verstandig behoorde te zijn / hy mogt zijn boeken schrijven en componeren hoe ook wilde / om zig aan zulk een ondankbaarheit niet schuldig te maken / dat zwijgen en niet te lasteren / voor hem best waar. Maar 't schijnt dat de schrijvers dezer eeuw hun boeken zelfs niet zouden goed agten / zoo zy onder de wijsbegeerte de theologie niet vermengden / waar uit onvermijdelijk moet zamenlopen / dat 'er tusschen

schen hen en tusschen de genen die hun werk alleen maken om wijsbegeerig te redeneren / een eeuwig verschil moet zijn en blijven: en zoo lang als deze order gevolgt word / zoo is 'er geen ander uitkomst te verwagten / dan een geduurige verwijdering: want het behoort haar bekent te zijn / dat de propheten nooit aan de menschen de wijsbegeerte onderwezen hebben / maar dat ze alleenlijk zeer eenvoudige dingen aan 't volk hebben geleert / geschikt na de gevoelens / in opzigt van d'inbeelding en gesteltenis, van yder propheet; en hierom behoefden zy ze ook zelfs niet te verstaan. Al 't geen gy gezegt hebt is zeer waaragtig / repliceerde Physiologus, maar wat uw laatste gedagten betreft / ik heb my dikmaal verwondert / dat alle menschen zig als overreed hebben / dat de Propheten alles / wat het menschelijk verstand kan bevatten /

moeten geweten hebben/ daar evenwel verscheiden plaatzen der Schrift te kennen geven / dat ze eenige dingen niet hebben verstaan. Want het is zeker dat de spreekwijzen daar in na 't gemeen gevoelen van dien tijd geschikt zijn / en zy die leerden of schreven de zelfde gedagten vormden/ en hier van daan verstaan wy dat ze zoodanige dingen hebben geleert na mate en in opzigt der verscheiden gevoelens/spruitende uit d'inbeelding en gesteltenis van yders ligchaam / als yder omhelst en aangenomen had: waar uit dieshalven volgt dat de Prophetie de Propheten nooit geleerder gemaakt heeft / maar hen in hun gevoelens en voorbevatte Opinien heeft gelaten. Want ten opzigt van de gesteltheit bemerktmen / dat zoo de propheet blymoedig was / zoo wierden aan hem geopenbaart overwinningen, vrede, en vorders zulke dingen die den

men-

menschen met blyschap aandoen in tegendeel/ indien hy droefgeestig was/ zoo wierden alle kwade dingen/ straffingen en oorlogen aan hem geopenbaart: ten opzigt van de inbeelding ziet men/ dat was hy een hoveling, zoo wierden Koninglijke Paleizen; was hy een Krygsoverslen, zoo wierden Heirlegers en Veldslagen; was hy een boer, zoo wierden Ofzen, Koeijen, enz. aan hem vertoont. Wyders dat 'er dingen zijn geweest die ze niet evident verstaan hebben/ blijkt aan Noag, alzo hy meende dat de Aardkloot niet buiten Palestina bewoont wierd. Dus geloofde Josua, dat d'Aardkloot stil stond/ en dat de zon om dezelve wierd bewogen; en dat deeze, eenige tijd heeft stil gestaan/ om dat hy d'oorzaak van het langduuriger ligt niet geweten heeft; want hy was geen sterrekundige/ maar een krygsoverste. Van Salomon

blijkt/

blijkt/ dat hy de reden tusschen d'omtrek, en de middellyn van de d'ommekring niet heeft geweten/ en dat hy geoordeelt heeft dat dezelfde was/ als drie tot een; want het vry staat te denken/ dat hy geen wiskonstenaar geweest is. Dit met deze dingen dus gelegen zijnde/ zoo valt my in/ dat 'et geen wonder is/ dat 'er zodanige spreekwijzen in de schrift gevonden worden/ alwaar God als een Koning en Rigter werd ingevoert/ en dat hem oogen/ ooren/ handen/ voeten/ geest en plaatzelijke beweeging werd toegeschreven; daarenboven ontroerenissen des gemoeds, als van yverzuchtigheit, barmhertigheit enz. Uit al 't welk men vrypelijk mag besluiten/ dat de verstandelijke kennis van God/ geenzins tot het geloove/ of tot eenige geopenbaarde Godsdienst behoort/ maar dat de wijsbegeerte dit al-

leen doen kan / die zijn natuur aanmerkt gelijk zy in zig is. Ik weet wel dat het wangeloof hier tegen spreekt / en dat den genen die de ware wetenschap en 't ware leeven oeffenen / met dien laster / van voor ongodisten uitgeroepen te worden / moeten bekent staan: Dog deze methode heeft by alle volkeren en secte zulke diepe wortelen geschoten / dat yder den ander lastert en verkettert / om dat ze alle geloven de waarheit het naaste te zijn / dat niemant / buiten de Reden, hier in kan te regt geholpen worden / en deeze alleen is magtig d'oorzaak te toonen wat als waar moet aangenomen en wat als vals moet verworpen worden; want terwijl yder gezintheit waant / hy zy Heiden, of Jood, Christen of Mahometaan, dat hy het waare geloove alleen bezit / zoo kan van deze alle niet dan een difficile uitspraak volgen.

Geen wetten of gewoontens kunnen hier ook als scheidsmannen aangemerkt worden; want deze na yders landaard/ volk enz. bepaalt zijn/ en 't geen by den een als billik word geagt/ word by den ander als onbillik verworpen; 't geen by den een als goed word aangenomen/ word by den ander als kwaad aangezien; 't geen by den een word geprezen/ word by den ander veragt enz. De Reden dan alleen of de wysbegeerten heeft het vermogen/ voornamentlijk wanneer 'er de wiskunde bykomt/ om de mensch in dien staat te stellen/ om infallibel, van alle natuurlijke dingen, want geen andere zijnder/ te kunnen redeneren/ en deze is over de gehele wereld dezelfde. Maar hervatte Philopater, indien ymant objecteerde en vroeg waar het dan van daan kwam/ dat 'er ook zelfs onder deeze/ die haar voor

wijsbegerige uitgeven / verschillen wierden gevonden / wat antwoord zoud gy hem geven / en hoe zoud gy u hier uitredden ? Mijn Heer / antwoorde Physiologus , hoe wel ik verzekert ben dat dit by u een bekende zaak is / zoo zal ik evenwel kortelijk zeggen / dat dit hier van daan komt / om dat 'er zulke wijsgeeren gevonden worden / die onder hunne redeneringen zulke dingen vermengen welke alleen bespiegelingen, opzigtelijk tot eenige Godsdiensten, insluiten / welke om te geloven wel kunnen omhelst worden / maar geenzints om te verstaan dienstig zijn : op dezelfde wijze / om een voorbeeld te geven / als de hedendaagsche Cartesiaansche theologanten / die hun theologische bevattingen onder haar wijsbegeerige oeffeningen vermengen / en andere / die de zelfde trant van schrijven volgen / nog doen / en dan het een zoo

wel

wel als 't ander meenen betoogt te hebben. Hier van daan is onder den genen / die de wijsbegeerte niet konnen scheiden van de Godgeleertheit, getwistredent/ of de schrift een dienstmaagd van de reden, dan of in tegendeel de reden een dienstmaagd van de schrift moest geagt worden: dog dat de zulken geheel van 't stuk af zijn blijkt / dat welk van beide zy volgen / zy / of de reden, of de schrift krenken ; zoo dat deze beiden / de een met en d'ander zonder de reden / van 't spoor geraken. Ik ben / wegens 't geen gy gezegt hebt / voldaan zeide Philopater. Terwijl den dag nu byna verlopen was / en wijl hy van zijn zuster verstond / dat de avondmaaltijd gereed stond / zoo wierd Physiologus verzogt aan te zitten / na welk gebruik hy heuszelijk zijn afscheid nam.

Philopater dagelijks zijn oeffeningen vervolgende / hield zig be-

bezonder / in vervolg van tijd / in de gezigtkunde; in 't slijpen van vergrootglazen, en in 't toestellen van verrekijkers, beezig; evenwel by tusschenpozen aan goede vrienden en liefhebberen bezoek toelatende / altoos doende zijnde met zulke dingen te verhandelen; die 't verstand preëminent en het ligchaam in een levendige activiteit hielden: wanneer ook wel gebeurde dat hy met zijn vrienden / op de Troktafel, alzo 'er een in huis had / eenige tijd doorbragt.

De tijd tot dus verre met diverse exercitien verslijtende / gebeurden 't in den Jare 1692. wanneer 't saisoen den mensch verheugt / en als nieuwe kragten byzet / dat Philopater een brief van zijn allerwaardste vriend Philologus ontfing / waar van den inhoud dit volgende behelsde.

Mijn Heer:

DAar is niets ter wereld, 't geen de gemoederen meerder conformiteit doet hebben, dan *een zelfde* gevoelen van de dingen te vormen, te meer wanneer dit zig uitstrekt tot de verstandelijke kennis: dat we in dezen opzigt als een *eenige ziel* bezitten, behoeven wy elkanderen niet wijs te maken, want zulks is openbaar uit ons oogmerk 't geen *eenzelvig* is, namentlijk de *deugd* als het zalige goed te bevatten, als zijnde het essentieelste 't geen de menschen konnen begeeren, hoewel het van weinige als zodanig begrepen word. De voorspellingen der *reden* vereischt *niets* dat tegen de *Natuur* is, zoo vereischt zy dan dat yder *zig zelf* bemint, zijn nut, 't geen waarlijk *nut* is, zoekt, en na al 't geen tragt 't welk hem tot

grooter kennis kan opbeuren; en hier in beſtaat de *gelukzaligheit*, dat men zig na dezen *regel* kan ſtieren. Zeer weinige dient het Geval den menſchen op die wijze als het ons heeft bejeegent, om zig *gelijkmoedig* te gedragen. Ik moet u de gelukkige rencontre, die my dezer dagen voorviel, bekent maken, en om u in geen *verlangen* te houden, zeggen dat, zoo als ik om eenige *preſſante affairen* de *ſtraten* dezer *Stad* gebruikte, my ontmoete onzen *ouden* en zeer geëerden vriend en *ſtudioſus* van *Franiker*, met wien ik, in *diſcours* geraakte, niet alleen van onze oeffeningen welke wy *voorheen* pleegden, maar ook van onze *tegenwoordige*; waar van wy vervolgens tot u *ſingulier* overgingen. Het zou te lang zijn u alles te zeggen. Alleenlijk moet gy dit weten, dat ik van hem verſtond, dat hy binnen veertien dagen na *Amſterdam* wilde

ver-

vertrekken, om aldaar een gerui-me tyd te verblyven. Ik heb hem uw *domicilie*,op dat hy u zal konnen vinden,opgegeven,'t welk hy zeer gedienſtelyk beloofde te zullen na komen. Ook vinde ik my gantſchelijk, door een zonderlinge *appetijt*, *geneceſſiteert* u in een dag of tien insgelijks te komen bezoeken: Ik *preſupponeer*, dat dit alles u niet anders, als ten hoogſte aangenaam zal voorkomen; als bewuſt zijnde, dat onze *Cupiditeit* een zelfde *einde* heeft. Ik zal af breecken, myn Heer en Vriend, met u toe te wenſchen alles, wat *convenient* met uw begeerte is. Terwijl ik altoos ben uw verpligten

Leiden den 22
Mai 1692.

PHILOLOGUS.

Hoewel het verlangen zeker ſlag van droefheit genoemt kan worden / zoo wanneer wy aan eenig ding gedenken / waar door

wy gedisponeert worden het zelfde te beschouwen als of tegenwoordig was / en dat deze póging belét word / door de beelden der andere dingen / die de wezentlijkheit van de zaak uitsluiten : zoo moet mijnen lezer weten dat / schoon Philopater zeer dikwils wanneer aan zijn voorgaande studie te Franiker gedagt / hy zegge ik in de zelfde tijd / aan zijn Vriend / die hem door zijn institutie clarificerende oogen gecauseert had / ook heeft moeten gedenken / en verbolgens van deze hartstogt, om zijn vriend te zien en te spreken / heeft aangedaan geweest : dog nu de tijd geboren ziende dat hy hem / binnen weinige dagen / in zijn huis zou ontfangen / baarde hem zulken vrolijkheit als een wijsbegeerige voegt. Daar waren naaulijks drie dagen verlopen / wanneer Physiologus hem bezoeken kwam / die hy aanstonds

zijn vreugde deelagtig maakte/ dat hem zulk een verleeden zaak, buiten hoop gebeurt was. Hy verhaalde wijders dat Philologus binnen eenige dagen insgelijks zou overkomen/ hem met eenen recommanderende dat/ daar hy hem nu om de week of twe visite gaf/ hy het alsdan zodanig moest voegen/ om'er dagelijks werk van te maken/ met verzeekering dat hy'er vergenoeging zou vinden. Physiologus, amplecteerde dit verzoek met dankbaarheit/ betuigende dat hem de grootste civiliteit ter wereld geschiede/ van zulk Edelmoedig gezelschap zoo dikwils te mogen bywoonen/ considererende dat hier zulke redenvoeringen zouden voorvallen/ die equivalent met zijn gedagten waren. Philopater verhaalde aan hem wijders/ hoe het te Franiker met zijn studie had toegedragen/ met welken raisonabelen liberaliteit dezen

ſtudent hem behandelt had / en hoe hy hem allengs / ziende zijn yver / zulke dingen inboezemde / die aan zijn verſtand klaar voorkwamen / zoo dat hy ten laatſten gedetermineert wierd / alle die verwarde beezigheden, uit zijn gedagten te bannen.

Philologus kwam tegen de beſtemde tijd t'Amſterdam, hem aanſtonds verwoegende ten huize van zijn vriend / alwaar met een bezondere minzaamheid wierd ontfangen : de complimenten verrigt zijnde / declareerde Philopater zijn vreugde niet hoog genoeg te kunnen uitdrukken / wegens dat zy beide zouden verzélt worden / van de geen / aan wien ze zig het hoogſte verſchuldigt oordeelde / en wien zy als d'oorzaak van hun heil moeſten beſchouwen. Dus verſleetenze gezamentlijk eenige dagen hun tijd met die dingen / daar hen de luſt heen trok.

Nu

Nu was het de zestiende dag/ gereekent na de datum des briefs van Philologus , wanneer onzen student, die we voortaan Philomathes zullen noemen/ Philopater bezoeken kwam/ die beneffens Philologus de pligtplegingen volvoerden. Ik zal voordagtelyk/ het onderlinge vergenoegen/ 't geen deeze drie vrienden betuigden/ overslaan/ en alleenlyk zeggen/ dat Philopater zyn dienstmaagd ten huize van Physiologus zond/ om hem bekent te maken/ dat hunnen algemeenen vriend ten zynen huize gearriveert was/ te gelyk verzoekende dat hy hem op morgen zou verwagten/ om dus te doen / 't welk zy zouden goedvinden te behoren.

Terwyl 't een onfeilbare gewoonten is / dat de menschen wanneer/ in eenige vriendschap zyn ingewikkelt / lang van den anderen zyn gescheiden geweest/ met vragen en vertellen hun weder=

derbaren berhalen / zoo voldeed Philomathes, in dezen opzigt/ ook zijn twe vrienden haar nieusgierigheit; 't welk hier in bestond: dat na weinig weken/ dat zy beide van Franiker vertrokken waren/ hy zig in huwelijk had begeven met een weeutje, die vry wat jaaren telde/ dog dat de penningen, die zy bezat/ haar ouderdom genoegsaam vergoede: dat na verloop van ruim vijf maanden met haar geleeft te hebben/ zy was komen te overlijden: en dat zy hem zoo veel goederen had nagelaten / alzo haar considerabel wist te believen/ waar door hy hem zelve in die conditie gestelt zag/ om nooit onder Classicale of Synodale banden te geraken/en dat/ om met reputatie te leven/ zig had laten promoveren tot Doctor in de Philosophie en Medicynen: dat hy/ om dit te perfectioneren, zig een geruime tijd tot Leiden had opge-

gehouden/ alwaar/ na dat zelfs al van mijn Heer de Vólder afscheid had genomen/ Philologus hem by geval was ontmoet/ van wien hy haar beider oeffeningen en prosperiteit verstond / met betuiging dat dit bescheid hem zulk een complacentie had toegebragt / dat hy van zig zelf niet volkomener nog meerder kon bevestigen. Waar op onze vrienden hem feliciteerde / met zijn Character. Vervolgens bood Philopater hem zijn huis / tot een verblijf aan/ 't welk hy heuselijk weigerde / te kennen gevende dat hy by een Neef van hem / wijl 't wel wat lang kon duren / moest t'huis leggen ; maar dat niet tegenstaande hy hem zelve / zoo menigmaal de gelegentheit toeliet de eer van zijn bezoek zou geven : wanneer hy / na dat nog verscheide discoursen onder hen wierden gepleegt / voor ditmaal scheide.

Des

Des anderendaags vond zig dit doorlugtig gezelschap ten Huize van Philopater, alwaar de uniformiteit haar Sétel toenmaals actueel vertoonde. Ornatissimi Subtilissimi Illustrissimi Doctissimique Domini, waar van zullen wy spreken? liet zig Philomathes hooren. Wy zullen/ was het zeggen van Philopater, zonder een pluraliteit van stemmen optenemen/ niet voorafbedingen/ maar extempore redeneren/ na dat wy door innerlijke en uitterlijke oorzaken ons certifiëren te behoren: dit alleenlijk zal genoeg zijn/ en dit moet by ons solide wezen/ dat yder zijn concept exprofesso zo als 't by hem leid/ zonder zig aan 't bygeloof te steuren/ zal voordragen/ en hierom zal ook geen gezag, nog van oudheit, nog van zo genoemde heiligheit, nog van iets anders, gelden/ dan alleen de infallibele waarheit, die suiverlijk de grondvest van alle onze

onze ratiocinatie wezen zal. Hun zamenspraak wierd eerstelijk daar heen gestiert / om d'oorzaak te vinden / waarom veele hedendaagsche theologanten en andere Schryvers zoo capricieux uitvaaren tegen het gevoelen van Spinosa, daar zy niets van verstaan; want zoo ze het klaarlijk verstonden / zouden zy agter houdende zijn / en men zou 'er hun schriften / die zy voor 't gemeene volk t'zamenstellen / 't geen dat gevoelen zoo weinig verstaat / als of het bijna niet in de wereld was / niet mee verbult zien: en waarom zy als geoctroieerde superintendenten censureren; waar door veele / die anderzints yverig genoeg zouden wezen om te onderzoeken / weerhouden worden / en zig gerust stellen in 't geen hun orakelsprekers haar in de hand steken. Philomathes verklaarde zijn gedagten hier over in dezervoegen: dat deze lieden ge-

geschikt zijnde tot d'oeffeninge van de theologie, dezelve moeten omhelzen volgens zulke Synodale decretatie als orthodox is uitgevonden / volgens welke stellingen zy het gemeen moeten onderwijzen / en niet daar buiten gaan: nu gebeurt het ligtelijk dat sommige tot de Philosophie te oeffenen haar begeven / maar met zulk een vaste przejuditie / wegens de certitude van de theologische studie, dat ze / om deze twe wetenschappen in een zelfde zin en opzigt te doen concorderen / zig naaulijks ja nooit zouden konnen redden / of ze moeten het een of 't ander kreuken: evenwel dewijl ze by het gemeen, 't geen niet magtig is onderscheid te maken tusschen de dingen die haar geleert worden ter zaligheit nodig om te geloven / en de dingen die maar alleen om te verstaan dienstig zijn / worden aangezien voor geleerde / voor verstandige / ja

ja zelfs voor wysbegeerige, zoo doet dit hen alles zeggen wat'er believt: waar uit dan volgt, wijl haar de ware middel zelfs om de Schrift te verklaren ontbreekt, dat ze zig noodzakelijk om hun gevoelen staande te houden, met zulke harde expressien moeten hooren laten, als zy concipiëren dat het gewigt van de zaak komt te vereisschen: Ik heb daar zoo even gezegt, dat haar de waare middel om de schrift te verklaren ontbreekt, 't welk ik hier mee bevestig. Zy oordeelen dat 'er, om zulks te doen, een bovennatuurlijk ligt vereischt word, het daar voor houdende dat een natuurlijk ligt incapabel is dit uit te voeren: maar wat dat ligt 't geen zy boven natuurlijk gelieven te noemen, anders dan natuurlijk is, ik zou dit gaern van hen willen verklaart zien; want als men op haar Commentarien, over de Schrift,

ag-

agting geeft / men zal 'er gantsch niets bovennatuurlijks in vinden / maar wel loutere gis-zingen : men confronteertze vry met de geen die openhartig be-kennen dat zy geen ander ligt dan 't natuurlijk bezitten, en men zal bevinden dat zy het beiden door oeffening en arbeid ver-kregen hebben : ik besluit dan dat 'er geen ander ligt is dan 't natuurlijke / en stel het voor de geen die anders praten / onder de verdigtzelen. Gy hebt u evident genoeg verklaart mijn heer / was het zeggen van Phi-lopater, maar ik wenschte wel dat zy zo veel sensibiliteit had-den / voornamentlijk de geen die Philosophen pretenderen te wezen / want d'andere die niet beter weten is het te vergeven / wijl zy door drift tegenspreken 't geen ze niet verstaan / dat ze zoo frivool niet redeneerde; want zekerlijk zy maken haar

zelven/ voor andere waare wijs-
begeerige, bespottelijk/ alzo die
zeer wel merken konnen / hoe
dat ze zig moeten / wanneer
't 'er op aankomt/ krommen en
draaijen. Ik heb / vervolgde
Hy / het boek van den Leid-
ſchen Profeſſor, 't geen hy te-
gen de Zedekunſt van Spinoſa
geſchreven heeft/ doorlezen/ maar
ik moet 'er van bevestigen /
't geen ik zoo even gezeid heb:
want hier in worden d'onkun-
digen geabuſeert/om dat 'et de ge-
woonten is van alle de genen
die hem tegenſpreken / dat ze
dezelfde bewoordinge aan de be-
zondere dingen toe-eigenen/ ge-
lijk zy by voorbeeld de menſch
of de menſchelijke ziel een zelf-
ſtandigheit noemen/ daar in te-
gendeel Spinoza, door 't woord
zelfſtandigheit verſtaat 't geen
dat in zig is en door zig bevat
word; om door deze ſpreekwij-
ze de geheele natuur als een
eenig

eenig ondeelig aan 't verstand voor te stellen. Maar waar dog komt het van daan dat ze die gewoonten / daar dezen Heer zig op beroept / hebben / van de bezondere dingen zelfstandigheden te noemen? zekerlijk hebben ze dat woord slegts horen noemen van deze of gene naamdragende Philosophen, maar nooit met die byvoeging van door zig? Dat yder nu deze vryheit absolutelijk mag gebruiken, om woorden te verkiezen / om eenige zaak uittedrukken / als ze maar wel bepaalt worden / kan niemand / dan die twisten wil / tegenspreken. De grondvest van dit verschil komt daar op uit / dat zy een Godheit voorstellen / die buiten zig zodanig iets heeft voortgebragt / 't zy door een vrywillige, of een onverschillige wil / of wat naam dat ze het geven willen / 't geen niet tot zijn Natuur behoort: maar

naar door welke magt zulks
heeft konnen geschieden / is haar
onbekent / en daarom moetenze
hun toevlucht nemen tot Gods
Almachtigheid / zijnde voor de
Ignorante een genoegzame schuil-
plaats / om alles wat ongerijmd
is te verdeedigen. Want om
resolut mijn gedagten te zeg-
gen / weet ik in sinceriteit niet
hoe dien Heer zig zelven en an-
deren kan broedmaken een rufu-
atie gecomponeert te hebben!
want beziet propositie tegen pro-
positie; men zal zonder veel
moeiten gewaar worden / wat
de spil is daar des Professors
gevoelen op draait: en ik bid
u.... Audi Audientie Monsieur
Philopater, riep Physiologus wat
uitruftig / dien heer Professor
heeft zoo zeer geen wederlegging
als wel een examinatie geschre-
ven. Ik heb de eer gehad van
hem zeer wel te kennen / en ik
verzekere / u / dat ik door expe-
rien-

rientie weet/ dat hy een deftig Philosooph was en een groot vriend van de Heer Spinosa: Ik weet daar en boven dat zy elkanderen verscheide malen hebben gesproken / als ook dat zy zelfs gemeenschap van brieven hebben gehouden / schoon ze niet publice zijn / zoo dat gy veilig moogt geloven / zonder dat ik hier een groote Prologis behoef af te maken / dat zy in een en 't zelfde verstand stonden. Hierom zal 't niet nootzakelijk zijn u alle te persuaderen waarom dat werk / Wittichi anti Spinosa genoemt / in de Wereld is gekomen; want den Professor moest dikwils / misschien zig niet abstract genoeg houdende / met dien mantel als een spinosist ter kerke gaan. Om nu deze gedagten los te maken / heeft hy geen nader middel uitgevonden / dan een ontwerp tegen d'Ethica van Spinosa optestellen / 't welk

na

na zijn dood / onder de Manu-
scripta van hem gevonden zijnde/
gemeen is gemaakt. Dus weet
gy nu hoe hoog dat werk van
den Hr. Professor te agten zy /
en in zoo verre als 'er tog tegen=
geschreven moest worden/ was
'r nog ruim zoo goed van hem/
dan van een pen die bits en on=
kundig is. Wat nu belangt zijn
digressie die hy hier en elders
maakt/ als ook zijn berigt om
te betogen / even als of Spi-
nosa niet kundig genoeg hier in
zou geweest zijn / beneffens daar
zijn taal wat scherp is / dit alles
moet gy / zegge ik / niet anders
Considereren als een franje aan 't
kleed van een die zig als party
toont / en ook om dat het een
zekere mode is / om dus te beter
ingressie by 't gemeen te krijgen/
want dan schijnt het ernst te we=
zen / zulke expressien te gebrui=
ken. Amice Physiologus, viel
Philopater hierop in / 't was goed

 dat

dat gy in 't begin wat hard riep/ ik zou zekerlijk anders nog al vry wat gezegt hebben / en daarom zullen we dat werk uit Politique consideratien opgestelt / niet verder onderzoeken. Ik heb daar enboven nog altijd eenige Agting voor zijn persoon gehad / en zijn familiariteit was my en mijn vriend Philologus altoos aangenaam / toen we zijn studenten waren: had hy ons / in plaats van die Illustre Coccejaensche Sleutel, de Ethica van onzen Philosoph in handen gegeven/ wy mogten nu door een ample declaratie declareren dat hy de beste Professor van 't gehele land was geweest. Maar de vogten onzer oogen waren toenmaals zoodanig door een verdikte Prophetische lugt bezet / dat 'er niets minder als de waarheit op zou gehegt hebben / al had hy zulks willen werkstellig maken; want onze harzenen was een

Magazijn van Prophetien tot barstens toe / en ik vreesde dikwils / 't heugt my nog / wanneer ik zoo eenige schoone Concepten had by een vergadert / en deeze als in een Cabinet my zelve ingestampt / dat ik / langs straat moetende gaan zodanig beladen zijnde / naaulijks mijn oogen dorst opslaan of na eenig voorwerp keeren; uit vreeze / zegge ik / dat ze my mogten ontglijen; ja zelfs / zoo teer was ik / indien de wint wat hard woei / gebruikte ik mijn mantel op die zelfde wijze als de vrouwlieden van ouds de zoogenaamde Brabandsche huiken hanteerde / behalven dat ik ze juist niet op mijn hooft zette; dat is te zeggen / ik maakte dat ik effen met mijn oogen mijn gang kon stieren met tusschen de mantel heen te kijken en ze aan beide zijde wel vast te houden / want zoo ik dezelve om de minste incommoditeit onder den arm denr

 had

had geslagen / gewiszelijk ha
de wind / wanneer ze vat op my
kreeg / een groote Confusie in my
veroorzaakt / en wel de helft va
die inpenetrabele phanthasien wa
ren ligtelijk verblogen. Gy kun
oordelen of ik niet voorzigti
waar. Hoe! mijn vriend / be
rigte Philologus, maakt gy zo
ras een einde van uw verhaal
zeker uw discours was my daa
zoo smakelijk / dat al had gy no
een half uur dus voortgevaren
ik zou u met de grootste attenti
gehoort hebben. Nu zoud ik i
recompensatie wel verpligt zijn
mijn gesteltheit van dien tijd t
zeggen / dog terwijl die met d
uwe byna overeenkomstig is ge
weest / en dat ik incapabel be
om het met zoodanig een zwie
uittedrukken / zal 't beter zijn t
zwijgen. Zoo komt gy 'er doo
een facile weg af / repliceerde Phi
lopater, en gy wilt niet dat me
ook eens om u zal lagchen: g
dan

doet zeer wel mijn heer: ik zal mijn zelven insgelijks weer zoo statig voegen als my mooglijk is / met een weinigje minder yver / op dat mijn Heer Physiologus my niet andermaal / door zijn stem te verheffen / steure / en alleenlijk zeggen met onzen Philosooph, dat we by substantia verstaan / 't geen dat in zig is, en door zig bevat word: by Attributum dat geen / dat het verstand wegens de zelfstandigheit / als haar wezentheit stellende / bevat: en by Modus d'aandoeningen der zelfstandigheit. Hierom behoort alles tot God / en buiten God kan 'er niets zijn of bedagt worden; en daarom is God de inblijvende en niet de overgaande oorzaak der dingen: beneffens dat we hier uit verstaan / dat 'er buiten God geen zelfstandigheit kan wezen: en dat God alleen werkt uit kragt van de wetten van zijn

 na-

natuur ; uit 't welk dan consequentelijk blijkt / dat God de werkende oorzaak van alle dingen is ; en dat God volstrektelijk is de eerste oorzaak van alles / niet uit vryheit van wil / of door zeker welbehagen / want 't eerste is in de geheele Natuur niet / en 't laatste is te menschelijk / maar nootzakelijk.

Voor / Voor Amice zeide Philologus : al 't geen gy zoo ernstig en boertig gezegt hebt is zeer waaragtig / maar dit moeten we weten / wat het ernstige belangt / dat deze gedagten alleenlijk zullen geamplecteert worden van zulke wijsgeeren / die natuurlijk hun redenering hebben leeren schikken / en zig aan geen authoriteit , 't welk haar verstand zou dwarsbomen / steuren : gy ziet wel / dat ik zeggen wil / dat dit gevoelen goed is voor de geen die absolutelijk philosophen zijn : dog het tegengestelde is goed

voor

voor de geen die gaern wonder-spreuken hooren. Want ik bid u/ hoe was 't anders mogelijk/ dat alle de gevoelens die als waar worden aangenomen en zoo gerustelijk by de menschen werden omhelst / stand zouden houden / zoo ze bekwaam waren/ om hun gedagten evenmatig te voegen? Zeker de zulken magmen met een singuliere grandiloquentie voorpraten / dat 'er goede en kwade Geesten wezentlijk zijn/ of anders / gelijk men zegt / Engelen en duivelen/ en dat ze wonder veel vermogen/ dezelve toeschrijvende zulke dingen die nooit aan ymants verstand bevattelijk voorkomen / maar voor 't zelve in tegendeel als exorbitante fantasmeta moeten verdwijnen. Maar de ware Philosophie leert / dat de geheele Natuur zodanig iets niet uitlevert / zoo weinig als het ydel, en dat er niet anders dan lontere

imaginabele herzen-schilderyen zijn; waarom dan alle die gewrogten/ welke men zegt door Geesten goed of kwaad/ geschied te wezen/ niet anders dan of ze van duttende bestemoers aan haar kwijlagtig spinnewiel wierden voortgebragt/ aengemerkt moeten worden: juist niet by alle menschen/ maar by de geen die d'ogen hun's verstant hebben leeren openen. Hoe het gevoelen van Engelen en van duivelen op't gemoet van de menschen vat heeft gekregen/ zulks toont B. Bekker genoeg in zijn eerste boek van de Betoverde Wereld, met exacte intelligentie: maar waarom hy evenwel een duivel heeft willen wezentlijk stellen en in de hel bannen/ zulks kan men wel gißen; maar dat deze bewoordinge van duivel en hel toepaßelijk zijn/ tot de inreparabele phanthasie der menschen/ is waaragtig; dog dan zullen 'er zoo veel zulke ongelukkige gebonden wor-

worden / dat het van beide op geen een zal aankomen. Wat heeft / voer Philologus voort / deze verwarde kraam al wangevoelens in de gemoederen der menschen voortgeteelt / ze is bekwaam om alles / wat volgens de wetten van de Natuur nootzakelijk geschied / anders te verdigten. Uit deze bron van waangeloof is voortgebragt / Duivelerijen, Toveryen, Spokeryen, waarzegginggen, verschijningen, bezeetenheit, wonderdaden en alles wat als ongerijmt bedagt kan worden / 't geen alle dingen zijn die zig zelven contradiceren / niet waerdig om in 't gemoed van een regtschapen man plaats te vatten / en daar nu evenwel t'zedert eenige tijd zoo veel over getwist / gekeeven / gelastert en gescholden is / min of meer als of men een party Vis en Appelwijven hoorde raazen / en dat nog het belagchelijkste van alle is /

 zelfs

zelfs van de zulke die de naam van wysbegeerige willen pretenderen, dat de beste Jurist geen vonnis hier over magtig is te geven. Zeker deftige natuurlijke Philosophen!

Zoo ik ook mijn aanmerkinge mogt maken/ moet ik zeggen/ dat alle Cartesiaansche theologische Philosophen nooit hun oogmerk/ om tegens het gezegende brein van Spinosa en zijn waare navolgers zig te kanten/ zullen bereiken/ want hun gronden zijn te onwrikbaar/ Natuurlijk en zuiver/ om ondermijnt te kunnen werden/ om dat by hen de Ceremonien van alle Godsdienst in haar geheel gelaten word: in tegendeel behoorden zy te denken/ hoe Cartesius zelfs/ als ook zijn eerste navolgers hunne medebroederen/ wierden gehavent van de Voetiaansche factie, die haar immers zoo weinig verschoonde/ met hen alle die fraaye qualitei-

ten

ten toeteeigenen / die ze nu zelfs zoo gereed in de mond hebben / en waar over zy zig toenmaals zoo dikwils beklaagden. Wat hebben zy een tegenstrever gehad aan dien Sluische Koelman, lib. Art. Mag. & Philosophie doctor, welke mee niet minder dan voor een wysgeer gehouden wilde wezen: in wien de kunst resideerde van zoo fyntjens / effentjes en steekelig te heekelen door Engelsche en Schotsche pennen / dat hy inderdaad / in dit opzigt / wel meester in die konst / die zoo vry en algemeen is / mogt genoemt worden; want... Maar ik scheide hier van af / en zal slegts voort verhalen 't geen onze vrienden zelfs toenmaals goedvonden te verhandelen.

Philologus tot zo verre gekomen zynde / gelyk myn lezer wel zal hebben konnen merken / tot daar ik de draad door een Philosophische drift juist afbrak / zoo

vatte Physiologus het woord op/ en zeide: mijn Heer/ gy zegt daar van Duivelery/ Tovery/ enz. en voegt daar de wonderdaden beneffens/ hoewel/ om alle die dingen te verdeedigen/ in 't een zoo veel ongerijmtheit steekt als in 't ander, evenwel zullen der veele zijn/ die over d'andere dingen eenigzins zouden heen stappen/ om dezelve zoo ampel, als wel zomtijds voorgegeven werd/ niet toetestaan/ en zoo ligtelijk te geloven: Maar wat de Mirakelen aangaat/ dat zou/ dunkt haar/ vry te verre lopen/ en de gevolgen, die daar uit zouden konnen getrokken worden/ ook zoodanig aantemerken/ dat alles/ wat hen ooit of ooit wonders geleert is/ wel op een niet met al zou uitkomen; 't welk gantschelijk niet met de gedagten die ze van de wonderdaden gewoon zijn te maken/ of met de begrippen die ze van ongewone

wone dingen hebben/ zou over-
eenkomen. Want de menschen
hebben de gewoonten / dat ze
die wetenschap / welke hun be-
vatting overtreft/goddelijk noe-
men/ gelijk ook dat werk, waar
van d'oorzaak by hen onbekent
is / met de Honorabele naam van
Gods werk uittedrukken : want
zy gelooven dat dan Gods magt
op 't allerklaarste uitmunt/ wan-
neer ze iets zien gebeuren / dat
na hun inbeelding, in de Natuur
ongewoon is; ja zy waanen dat
dan Gods providentie op een
doorlugtiger wijze blijkt / wan-
neer de Natuur haar order en
swier, zoo zy meenen/ niet houd:
en hierom zou ymant zeer ligte-
lijk verkettert worden / die de
wonderdaden , door natuurlijke
oorzaken zou tragten te verkla-
ren; om dat zy geloven dat hier
door de voorzienigheit Gods
weggenomen word. Zeker zy
imagineren / dat God zoo lang

dig is/ als de Natuur na de gewone loop zig regelt, en in tegendeel dat het vermogen van de Natuur en deszelfs oorzaken niets doen/ als God werkt: zy zijn dan in die gedagten dat 'er twe vermogens zijn / door 't getal van elkander gescheiden; namentlijk/ een magt van God/ en een magt van de Natuur / die evenwel van God op zekere wijze bepaalt / of / gelijk de meeste menschen fingeren geschapen is. Dog waarlijk zy weten niet wat zy by God en by de Natuur verstaan: of zoo ze zig nog wat inbeelden te verstaan/ zoo concipiëren ze Gods magt als een heerschappy van zeker Koninglijke Majesteit / en die van de Natuur als een drift of geweld. D'Onkundigen dan hebben / eensdeels uit Godvrugtigheit / en anderdeels uit begeerten van de geenen te contrariëren die de natuurlijke weten-

tenschappen oeffenen / d'ongewoone werken / na haar phanthasie / wonderdaden genoemt: en dewijl zy de natuurlijke oorzaken der dingen niet weten / zoo verheugen zy zig in die te horen / waar in ze ten eenemaal ignorant zijn / met zeer groote verwonderinge. Den oorspronk van dit gevoelen schijnt herkomstig te zijn van de eerste Joden, die om de volkeren van hun tijd, dewelke zigtbare Goden aanbaden / te weten de Zon, Maan, d'Aarde, de Lugt, en veel meer andere dingen / t'overtuigen / dat deze Goden onbestandig en de variatie onderworpen waren / en onder het vermogen van d'onzigtbare God stonden / hen hun wonderdaden verhaalden / en dat meer is poogden te tonen / dat de God / die zy dienden / de gehele Natuur alleenlijk tot hun voordeel stierden ; 't welk inderdaad zoo plausibel en aange-

genaamt by de menschen is geweest / en ook nog / dat ze tot nu toe niet ophouden wonderdaden te smeeden / op dat men van hen denken zal / wyl d'een nog surmontabelder weet op te geven dan d'ander / dat zy d'eind oorzaak zijn / waarom God alles geschapen heeft. Wat eigent de dwaaze mensch zig niet toe! die nog van God / of van de Natuur / geen gezonde bevatting heeft / die de Natuur zoo bepaalt verdigt / dat hy gelooft het voornaamste deel daar van te wezen.

Philopater zijn oude meester dus horende raisonneren / gewaar wordende dat hy pauze maakte / dog niet te Roomen lezer, en niet vervolgde / verhief in een bezonder vertoog / dog kortelijk / zijn accurate gedagten / met betuiging / beneffens d'andere vrienden / van een volkome vergenoeging tot inleiding

van

van deze ſtoffe ; vervolgende wijders / dat terwijl zy dus in redenering waren geraakt / zy den draad van dit verhaal nog wat moeſten uitrekken / 't geen hen dan alle werk zou verſchaf= fen tot vordere beſpiegeling / 't welk van hun gezamentlijk wierd goedgevonden. Als wanneer Philopater het by dat ſtuk weder opvatte / dus vervolgde.

De Menſchen zijn doorgaans zodanig geſtelt / dat zy geloven een zaak genoegzaam te ver= ſtaan / wanneer ze dezelve zon= der verwonderinge beſchouwen konnen. Hier van daan kan dan infallibel afgeleid worden / dat de naam van wonderdaad geenzins anders dan opzigte= lijk tot de gevoelens der men= ſchen verſtaan kan worden / en geen andere beteekenis heeft / dan dat het een werk is / wel= kers natuurlijke oorzaak / wy door geen voorbeeld van een an= de=

dere gewone zaak verstaan konnen/ of ten minsten hy niet/ die de wonderdaad verhaalt. Maar de ordening der Natuur is eeuwig vast en onveranderlijk, en diesshalven geschied 'er niets/ dat niet nootzakelijk uit deszelfs wetten vloeit: want in zoo verre wy/ hoewel 't een hiëroglyphische spreekwijze en alleenlijk maar in benaaminge overeenkomt/ verstand en wil aan God toepaszen/ blijkt het evenveel te zijn/ of wy zeggen dat God iets wil, dan of wy zeggen dat God dit verstaat; uit deze noodzakelijkheit van de Goddelijke natuur volgt/ dat God eenig ding verstaat, gelijk het is/ met de zelfde nootzakelijkheit/ zeg ik/ volgt ook/ dat God het zelfde wil, gelijk het is. Maar daar is niets noodzakelijk waaragtig/ dan uit het goddelijk besluit alleen: zoo volgt dan klaarlijk/ dat d'algemene wetten der natuur

vol-

volkomen besluitingen van God zijn/ die uit de nootzakelijkheit/ van de Goddelijke natuur vloeijen. Indien 't dan mogelijk was dat 'er iets in de natuur gebeurde/ 't welk streed tegens haar algemene wetten, zoo zou dit ook nootzakelijk tegens 't besluit en 't verstand van de goddelijke natuur strijden; en dus zou men gedwongen zijn te stellen/ dat God tegen zijn eigen natuur werkte/ 't welk impossibel is. De Natuur dan houd altijd regelen en wetten, die een eeuwige noodzakelijkheit en waarheit involveren/ hoewel ze niet alle aan ons bekent zijn / en by gevolg een vaste en onveranderlijke order. De genen dan die zulke spreekwijzen bedagt hebben/ dat God werkt of kan werken boven en tegen de Natuur / weten zelfs niet wat zy zeggen : en daarom moet ook de gewoonten/ 't geen de leeraars / die de Roomsche

Godsdienst volgen / stellen / en daar 't slegte volk zig op beroept; namentlijk / dat zy de waaragtigste godsdienst door wonderdaden willen bewijzen / als ongerijmt aangemerkt / verworpen worden; want dit is een duistere zaak door een andere nog veel duisterder te tonen / en 't helpt niet / met zijn toevlugt tot Gods wil te nemen / alzo dit een belagchelijke wijze is van zijn onkunde te belijden.

Zekerlijk is het zoo met de zaak gelegen / was het zeggen van Philologus, en dit is by my Solide dat niemant door wonderdaden waare gedagten van God kan verkrijgen; zelfs de Joden toen zy niet wisten waar Mozes was / eischten zigtbare Goden van Aaron, en een Kalf, heeft het denkbeeld van hun God geweest / dat zy uit zoo veel wonderdaden gevormt hadden: Waar brengt d'onkunde den

mensch

mensch niet toe! Het is dan noodzakelijk / wanneer ymant wonderlyke dingen verhaalt/ dat men de schryver, als ook zijn oogmerk waarom hy zoo geschreven heeft / kent; benessens dat men ook moet weten voor wie en wat volk hy heeft willen schrijven/ en dan zal ligtelijk blijken wat van 't verhaalde geoordeelt moet worden / om niet terstond wonderdaden te verdigten. Want indien we eenig boek lezen / waar in Paradoxe dingen staan / en wy kennen/ nog de maker, nog we weten in wat tyd, of by wat gelegentheit hy geschreven heeft / zo zullen we te vergeefs tragten van de ware zin zeker te wezen/ om dat ons onbekent is wat hy kon voor hebben; daarwe in tegendeel/ deze dingen kennende/ van geen vooroordeel worden ingenomen / en dus veilig konnen besluiten wat van de zaak zy; want dan zullen we weten of hy

beu-

beuzelingen heeft willen schrijven/ dan of hy staatkundig heeft willen wezen / of dat hy zijn oogmerk gehad heeft om de menschen tot devotie aantezetten / en dus zullenwe zonder dooling konnen oordeelen. Men moet ook als een bekende gewoonten onderstellen / dat men by de menschen die sinceriteit zelden vind van een zaak eenvoudig te verhalen / maar datze deurgaans hun eigen oordeel onder 't gebeurde vermengen; ja zoo / dat indien men twee menschen van een zelfde geval hoort spreken die verscheiden van gevoelen zijn / yder het zoo divers zal voorstellen / dat men zou sustineren dat ze van twe gevallen spreken / en niet van een: maar wy weten dat 'er niets kan gebeuren / 't geen niet uit de wetten van de Natuur zou volgen / en zoo ymant voorgeeft evenwel zodanige dingen / van boven of tegen

de Natuur/ als possibel staande te houden/ heeft men hem zulks als een improbabel zeggen te vergeven; want al 't geen dat tegen de Natuur is/ is tegen de reden, en 't geen tegen de reden strijd is ongerijmt/ en daarom te weerleggen of te verwerpen: Want de geene die niet weten/ hoe d'ordening der Natuur/ en d'uitkomst der menschen/ met de bevatting die zy van Gods voorzienigheit begreepen hebben/ overeen zal komen/ verdigten het geval/ of een zekere toelating, 't geen beide op die wijze als 't gemeenlijk by hen word voorgestelt/ voor indemonstrabel moet geagt worden: dog een waar wysbegeerige, die de zaken niet uit wonderdaden maar uit klare bevattingen poogt te verstaan/ weet dat de Natuur werkt na haar algemene wetten, en niet na de bezondere wetten van de menschelijke natuur. Om nu wijders

van de wonderdaden nog iets t
zeggen/ heeft men niet te twij
felen of daar zijn zeer veel ver
halingen, zelfs in de schrift/ o
die wijze uitgedrukt / dat ze b
de menschen als wonderdadi
aangezien worden / waar va
men d'oorzaken, zoo men eenig
zins opmerkende is/ ligtelijk ui
bekende beginzelen der natuur
lijke dingen zou konnen verkla
ren : Gelijk/ by voorbeeld/ ver
haalt word/ dat in Josuas tyd d
Son stil stond / en in Achas tyd
te rugge ging : als ook toen Mo-
zes, met de kinderen Israels, Pha-
ro ontweek / met een weg door
de zee te banen ; by welke ver-
haalingen juist niet alle omstan-
digheden gezegt worden/ waar-
om dat het langer licht was / en
waarom dat de schaduwe te rug-
ge ging ; maar wel dat door een
sterke oosten wind een weg voor
de Israëliten door de zee gemaakt
wierd / dog toen de zee weer

rees/

rees/ en 't leger van den Koning overstolpte / word 'et alleen het uitstrekken van Mosis hand toegeschreven / daar egter op een ander plaats geseid word dat het insgelijks door een sterke wind gebeurde. Men ziet dan wel dat die omstandigheit in dat laatste verhaal word verzwegen / en daarom schijnt de wonderdaad te considerabelder : Daarenboven heeft het de schilders geliest zulke conterfeitsels hier af te maken / 't geen de menschen in die opinie houd / als met het verhaal volgens de letter schijnt over eentestemmen. Maar misschien zou ymant mogen persisteren / dat er ook van zulke dingen in de schrift gewag word gemaakt / die geenzins door natuurlijke oorzaken schijnen verklaart te konnen worden: gelijk / by voorbeeld / dat de zonden , en de gebeden van de menschen / als oorzaak van de

regen tot voor of nadeel der vrugt-baarheit des lands gedyd heeft, en meer andere diergelyke: dog die zal gelieven te weten, dat de dingen in de schrift doorgaans zodanig voorgedragen worden, door de welke zy de menschen meest tot aandagt kan bewegen; en dat om deze zelfde reden zy zoo oneigentlyk van God en van de dingen spreekt, om d'in-beelding der menschen te neces-siteren tot admiratie: hierom behoorde ymant, die de schrift met oordeel leest, niet meer be-wogen te worden, of hy leest dat de Aarde om de zonden der men-schen onvrugtbaar is, dan of dat God om de zonden der men-schen vergramt word; om dat zulk verhaal Poëtice is gezegt, of na de meenning van den schrij-ver is uitgedrukt.

Philologus tot dus verre geko-men zynde, was hem inmiddels, wanneer van de doortogt der Jo-

den zijn gevoelen gezegt had/ ingevallen/ dat hy eens in zeker gesel∫chap zijnde/ alwaar die zelfde praat voorviel/ had hooren ∫preken van een vaers of deuntje, 't geen van ymant/ doelende op dat verhaal, ontworpen was/ met zulke koddige expre∫∫ien/ dat hy altoos begeerig was geweest om het te zien/ vragende vorder het gesel∫chap/ of ze daar af eenige kenni∫∫e hadden: waar op Phy∫iologus berigte niet beter te weten/ of hy moest 'et onder eenige papieren, die hy voor zijn plai∫ier bewaarde/ hebben: belovende wijders om het by de naaste gelegentheit zoo hy 'er hen in kon applauderen/ mee te brengen/ als wetende dat zy 't zouden aanzien voor 't geen dat het was/ zonder juist dat vonnis, gelijk de ∫uper∫titieu∫e gewoonlijk doen/ van het daarom voor Profaan of wereldsch uittekrijten/ gelijk zy dan gezamentlijk zulks verzogten. Vervol-

gens weer van dit discours afstap-
pende/ zeide Philomathes: ik ben
nooit spotter geweest/ en ik hou
my van u alle insgelijks verze-
kert / om dat 'et tegen de reden
stryd/de dingen die tot het gewy-
de geschikt zijn zodanig te be-
schouwen/ terwijl ons het oog-
merk bekent is/ waarom veele za-
ken zoo zijn voorgestelt / als of ze
wonderdadig gebeurt waren; hoe-
wel dit evenwel niet wegneemt /
dat men zijn oordeel vry en vol-
gens de reden niet zou gebruiken.

Ik heb mijn lezer te berigten/
dat ik slegts compendieux wil
wezen / ten opzigte van 't geen
onder onze vrienden verhandelt
wierd/ want zoo ik alles aan u
zou zeggen/ zou dit Tome te veel
uitdyen / daar mijn intentie al-
leen is om 't met het voorgaande
deeltje gelijkvormig te maken/
en dus te zamen te konnen la-
ten ingebonden werden : daar-
om wetet dat / na dat ons ge-
zel-

zelschap dus met het geen ik gezegt heb/ beneffens veel andere labourerende occupatien/ den dag ten einde waren/ zy zeer vergenoegt van den anderen affcheiden/ met beding dat Physiologus het bewuste vaersje des anderendaags zou meebrengen/ 't welk hy beloofde. Blijvende Philologus alleenlyk ten huize van Philopater.

Men kan zeer ligtelyk denken nadien zy alle een zelfde begeerten hadden om elkanderen te verzellen/ dat Philomathes beneffens Physiologus met een sonderlinge fideliteit hun woord hielden/ om te gezetter ure ten huize van Philopater te verschijnen. Na eenige woordenwisselinge wegens 't geene zy daags te vooren verrigt hadden/ vroeg Philologus na het deuntje, 't geen Physiologus gezegt had meede te zullen brengen. Ik zie/ was deeze zijn zeggen/

gen/ dat gy 'er nog om denkt/ en daarom heb ik geen schulde-naar / om dat ik zulks van u wel verwagte/ in dezen opzigte willen blyven/ het te gelyk voor den dag halende / wanneer hy met een zagte neuriagtige stem/ dit volgende zeer aardig wist uit te boezemen.

1.

Farao dien groote vorst
Der *Egyptenaren*,
Had zoo 't scheen eens grote dorst,
Na de roode baren,
Toen hy zag dat *Israël*,
Daar zoo deurtrok droog en snel,
Wou hy ook eens meê,
Maar toen kwam de zee
Met een vaart,
Na zijn staart.
Bloed! het zal hier stinken.
De duvel is dat drinken?

2.

Mozes stond aan d'ander zy,
En riep al *Oremus*:

Hy keek 't an, hoe bly was hy,
Swem jou dikke demus
Riep hy tot den duikelaar:
Faro riep, ja, ja, maar, maar...
Ik word ſchriklijk nat
Rondom an me gat,
En zoo ſtijf
An me lijf.
Bloed! het zal hier ſtinken:
En daar mee ging hy zinken.

3.

Mozes *zuſter* ſtond daar ook
En riep al: O wonder!
Toen zy zag dat *Faro* dook
Met zyn kopjen onder:
Wel, zei zy, wat mient dien *ſchurk*?
Dat hy dryven zou als *ku k*?
Of 't juiſt rood moſt zijn,
Daarom was 't geen wijn,
Zoo geſwind
Als een pint
Met een teug te meugen,
O bloed! 't was zulk een leugen

4.

Weetje nou de reden wel?
Waarom dat den *Koning*?

En niet 't *volk* van *Israël*?
Hield in 't *meir* zyn *woning*?
Waarom dat den *Koning* zonk?
Isrel melk en honing dronk?
Wilje weten hoe
Dat dit al kwam toe?
Door beleid,
Gauwigheit:
Leent my eens jou ooren;
Je zelt het zoo voort horen.

4.

Mozes was een slimme vent,
Die had lange jaren,
Zoo een yder was bekent,
Veur swabber t'zee gevaren:
Hy wist van 't *Y*, van *Eb*, en *Vloed*;
Maar *Faro*, dien lompen bloed,
Wist van 't ien nog 't aar,
Daarom most hy daar
Al zijn goed
En zyn bloed,
En 't arm leven laten.
Zoo veul kan 't swabbre baten.

Het gezelschap hem bedankt hebbende / zeide Philomathes : hoe=

hoewel zulke stoffe/voor 't gemeen volk/ op die wijze juist niet wil getracteert wezen/ zoo interpelleert my zulks geenzins; want men ziet hier aan hoe ymants gedagten/ over zeker ding/ konnen vallen; en het is gewis/ dat dien maker dit verhaal met zulken wonderdadige oogen niet beschouwt heeft/ gelijk het anderzins ten meestendeel gedaan word; en hierom hou ik het daar voor dat of 't schoon/ ten opzigt van verstandige/ kan verstrekken tot delectatie hunner gedagten/ het wel/ volgens 't bekende spreekwoord/ yder even na/ maar niet even nut geagt moet worden. Daar is niemant onder Reverentie mijn Heer/ of hy moest zot wezen/ voerde Philologus een weinigje haastig hier op uit/ die dit zal contradiceren: en ik zeg dan/ vervolgde hy/ dat ik een van de geen ben/ die my alles te

nutte maak / en dat 'et misschien niemant essentieëler verheugt heeft dan my / om dat ik met die begeerte ben aangedaan geweest van het graagelijk te hooren ; ja zelfs heb ik 'er de voorgaande nagt van gedroomt / welk geluk gy geen van alle / geloove ik / gehad hebt : ook meen ik het uit te schrijven zoo delicaat is het my nog / en zynder de Heeren mee gedient / zoo schrijf ik 'er voor yder een ? doet zoo / was het antwoord / je zult ons obligeren. Maar Amice, vroeg Philopater, wat was uw droom dog voor een droom? wel dat is droomagtig gevraagt dunkt my / was 't antwoord : wat zoud anders wezen / dan een droom , die my geheel natuurlyk het begeerde als tegenwoordig zijnde deed beschouwen ? Dan was het geen duivelsche droom / hervatte Philopater. Nu bespeur ik / mijn vriend zeide Philologus, dat je my

daar te gaan waart / ik dagt geheel niet meer om zulke definitien omtrent de dromen aantemerken: en wie zou 'er ook om konnen denken / dan de geen die suffende niet weet wat hy schrijft of zegt? Wie / zeg ik / zoud anders in 't hooft schieten / dan de geen / die van zoo veelerlei dromen weten te praten / dat men byna mag twijffelen / of ze dromen / dan of ze wakker zijn? zeker wat word d'onkundige niet al in handen geduuwt / en wat zynder diverse gevoelens wegens de dromen gemaakt. Zy alle mogen zeggen wat ze willen / met voorgegeven / dat 'er zijn Goddelyke dromen / Burgerlijke, Natuurlijke en duivelsche, ik weet en ik versta het Preëminent, dat 'er niet dan natuurlyke dromen zijn / stellende de drie andere onder de verdigtzelen: of ten zy dat ymant de Goddelijke wilde staande houden / wanneer

ik zal zeggen / dat ik met nie-
mant over dit woord zou willen
twisten; maar dat dan alle dro-
men, geene uitgezondert als zo-
danig, te weten Goddelijk,
moeten geconsidereert worden:
want / ik bid u / zoo men niet
beuzelen wil / wat sal men an-
ders van de dromen dan natuur-
lijke maken / als bloeijende uit
de constitutie van den dromende
mensch? Deeze konnen gevon-
den en verklaart worden na de
verscheidentheid der aandoeningen
des ligchaams / of der denkbeel-
den, 't geen het zelfde is: daar
men ter contrarie van de ande-
ren niets dat verstaanlijk is kan
spreken / maar dat ze / volgens
't gevoelen der droomvinders
zelf / tot het te geloven / gelijk
alle andere dingen die nooit voor
't verstant komen / en alleenlijk
slegts imaginair zijn / moeten
t'huis gebragt worden. Wat
staat nu op zulks dingen te ma-
ken

ken is / daar men van spreekt/ en niets ter wereld van verstaan kan/weten de geen die ware denkbeelden hebben leeren vormen.

My valt door dit droomagtig discours in / zeide Philopater, dat niet lang geleden ik op een nagt aan 't dromen geraakte: my dagt dat ik een zeker nieuw schoon Gebouw, 't geen ik voorheen wel meer met attentie beschout had / zag in brand staan; terwijl ik dit dus zonder alteratie stond te bekijken / scheen het huis te willen instorten / 't welk ook kort daar op gebeurde / met zulk een geweldig geraas en gekraak / dat ik hier door uit den droom ontwaakte / maar toen wierd ik zonder droomen wel gewaar waar de brand was; te weten in mijn keel, daar ik byna een pintje vogt toe van noden had om die brand te blussen / want ik hadde dien avond zeer hartige spijs gegeten/ wan-

wanneer ik daar na gerustelijk voortsliep. Indien nu van alle dromen zoo ligtelijk hun oorzaken gevonden wierden / zou ik geloven / dat ze wel haast zouden ophouden om zoo veelerlei zoorten te verdigten.

Hoewel de waarheit aan 't verstand haar zelfs altijd distinct voorstelt / was Philomathes redenering / zoo word ze egter van de menschen doorgaans het minste gekent : want waar anders komen van daan die verscheiden oordeeluitingen en zoo veelerlei gevoelens de gehele wereld door / dan door de verminkte en verwarde gedagten / die de menschen / van de Natuur en zelfs van de bezondere dingen smeeden ? yder oordeelt na zijn brein, of na dat hy opgevoed is / wat volmaakt, wat onvolmaakt , wat goed , wat kwaad, wat beter en wat erger is : en in deze bevattingen gerust / beeld yder zig in / de waarheit

heit als water ingedronken te hebben / waarom het ook zelden gebeurt / dat deeze van hun eens opgevatte waanen en prejuditien konnen verlost worden : want inderdaad de menschen zijn doorgaans zodanig gestelt dat ze haar zelven naaulyks kennen / waar uit men dan vrijelyk mag decreteren / dat ze van de dingen die buiten hen zijn immer zoo weinig habiliteit hebben te oordelen / dog dit accident is zoo algemeen / dat men zig hier over geensins behoeft te admireren: want men vind menschen en nog wel zulke die voor onderwyzers willen gegroet wezen / die de menschelyke hartstogten en werkingen eerder weten te bestraffen , te vervloeken , of ook wel te belagchen , dan te verstaan / schijnende doorgaans / wanneer ze daar van spreken / niet van natuurlijke zaken / die de gemeene wetten der Natuur vol=

volgen / maar als van dingen die buiten de Natuur zijn / te handelen: want zy meenen dat de mensch d'ordening der Natuur eerder verwart dan volgt / en die op deze wijze het scherpzinnigste weet te heekelen / word als of hy illuster verstand had aangezien. Dog deze opinatie volgt nootzakelijk uit hun Grondvest: want haar leering dat de ziel een zakerlijk ding is / of anders een zelfstandigheit die buiten het ligchaam kan bestaan / en evenwel met het ligchaam op 't naauste gecombineert / aangemerkt word als het roer van 't ligchaam / na welks wenk en believen 't zelfde word bestuurt / maakt dat zy geloven / dat de ziel, als zy wil, dit of dat kan denken; als ook dat de werkingen van 't ligchaam uit een vry besluit van de ziel voortkomen. Zekerlijk moet men bekennen dat de Carteſiaanſche Theologanten

vernuftige en schrandere geesten zijn: want om te inquireren/ wat en hoedanige wy zijn / zullen ze u wel onderscheidenclijk leren/ eer ze tot zulk een considerabel werk toetreden/ dat ziel en ligchaam, welke te zamen gevoegt zijnde een mensch uitlevert/ yder in 't particulier moet onderzogt worden / en de ziel die / na de gemeene phantasie moet excelleren / in dat onderzoek de eerste plaats geven / zonder eenige andere reden / dat de ziel waarlijk voortreffelijker is / dan 't ligchaam / te voorschijn te brengen/ dan die op hun theologie gefondeert is ; want volgens deeze word de ziel onsterffelijk geagt / maar dus is het volgens hun gedagten niet gelegen met het ligchaam / en hier in zou de meerder excellentie van de ziel boven 't ligchaam moeten bestaan: dog wie ziet niet dat d'immortaliteit van de ziel

ziel een louter geloofstuk, en voor de reden indemonstrabel is? waar van Cartesius zelfs opentlijk bekent / dat hy geen reden van deszelfs onsterffelijkheit magtig is te geven. De Mensch denkt; of anders / wy weten dat wy denken is een kundigheit / maar of dit aan de Cartesiaansche theologanten openbaar is / dit zouden zy zelfs / zoo zy hier aan twijffelde / moeten bekennen: want zy konnen de ziel zoo abstract wezentlijk concipiëren, dat ze gantsch geen bezondere dingen die ligchaamlijk zijn kennen / en evenwel komt het dikwils te pas te moeten tonen dat ziel en ligchaam waarlijk vereenigt zijn; maar te verklaren hoe het met deze Unitie inderdaad gestelt zy / zulks word by hen zoo wonderspreukig en duister voorgestelt / dat / al wilde men daar voor duizend dukaten geven / men haar tog niet verstaan kan.

kan. Ik hou my verzekert / verbolgde Philomathes, dat alle de geen die hen horen of lezen / geen andere gedagten van de wezentlykheit van de ziel buiten 't ligchaam kunnen formeren / dan zeer verwarde denkbeelden: want de bevattingen van de geen die wanen hen wel te verstaan / en zig begunstigers van dat gevoelen / namentlyk / dat de ziel dadelyk buiten 't ligchaam wezentlyk zou konnen zyn / verklaren / komen hier op uit / even als of ymant / om een voorbeeld by te brengen / zou bewyzen / dat een tinne pot of kroes / als zeker bepaalt lighaam wezentlyk is / met te zeggen dat deze kroes als kroes is vast van delen / en bekwaam om uitgedronken te konnen worden / en dat men dus deszelfs wezentlykheit kan bevatten; dog in een smeltvat gelegt zynde / zal ze die hoedanigheit en dat gebruik wel verliezen / en

en tot een bloedige stoffe over gaan / maar als ligchaam geconsidereert / om dat het niet vernietigt kan worden / blijft het egter wezentlijk: op gelijke wijze / zeg ik / begrijpen ze / als of in de ziel was / deze willinge, dit oordeel, dit begrip, deze blyschap enz. indien nu alle de bezondere denkbeelden van de ziel weggenomen wierden / zoo schijnen ze evenwel nog te willen / dat men de ziel als wezentlijk zijnde kan begrijpen; dat is / zy doen de menschen die opinie hebben / dat deze wijze van denken in de ziel resideren / en als gewrogten voortkomen / en dat evenwel de ziel buiten deze bevattingen bestaat. Maar dus is het niet met de ziel gelegen: want de ziel is zekere wyze van denken; dat is / de ziel is niets buiten de bezondere denkbeelden / en die stellen de wezentlijkheit der ziel: indien nu alle de bezondere

denk-

denkbeelden weggenomen worden, zoo zal 'er gantschelijk geen ziel overblijven, maar vernietigt wezen.

Met geen minder soliditeit word hier een argument uit voortgebragt, en ook om dat we stellen dat de ziel geen volstrekte of vrye wil heeft, maar dat ze getermineert word, tot dit, of dat te willen, van een andere oorzaak, die ook weer van een andere bepaalt is, en deze weer van een andere, enz. dat'er dan zoo veel zielen zouden zijn, als 'er bezondere willingen, of denkingen waren: Maar wy zeggen dat de ziel zekere wyze van denken is, en dat alle de bezondere denkbeelden, de wezentlijkheit van de ziel stellen, die op de zelfde wijs met de ziel vereenigt zijn, als de ziel zelve met het lighaam is vereenigt: welke vereeniging hier uit blijkt, om dat het voorwerp van 't denkbeeld,

beeld / 't welk de menschelijk ziel stelt / niet anders is / dan een lighaam, of zekere wyze van uitgestrektheit / die dadelijk wezentlijk is; en om dat wy hebben denkbeelden der aandoeningen des ligchaams: waar uit men dan klaarlijk kan zien / wat wy by vereeniging van ziel en ligchaam verstaan. Want om dit aan 't verstand voor te stellen / moet men weten / dat d'ordening en zamenknoping der denkbeelden de zelfde is / als d'ordening en zamenknoping der dingen / en dat we in dezervoegen van de mensch affirmeren; dat een zekere wyze van denken zijn ziel stelt / en een zekere wyze van uitgebreidheit zijn lighaam; dat is / met ronde en platte woorden / gezegt / dat ziel en ligchaam een en 't zelfde ding is / 't geen nu onder de toeëigening van denken / en dan onder de toeeigening van uitgestrektheit / begrepen

word:

woord: want d'ordening en zamenschakeling der dingen is een en de zelfde / 't zy wy de natuur onder deze of gene toeeigening bevatten; en hierom is d'ordening der doeningen en lydingen van ons lighaam gelijk met d'ordening der doeningen en lydingen van de ziel. Hoewel alle deze dingen zoo evident zijn / dat ze van de verstandigen zeer ligtelijk konnen bemerkt worden / en dat d'experientie ons dit zelfs leert / zoo vindmen tog evenwel menschen die zulks willen contrariëren: dog ik zou hen wel willen vragen / of zy nog niet ondervonden hebben / dat wanneer het gebeurt als hun ligchaam ziekelijk en onmagtig is eenige dingen te doen / hun ziel ook niet te gelijk onbekwamer is te cogiteren / als dan wanneer het ligchaam gezont is? of ook wanneer zy slapen hun ziel in die order kan denken; als dan wanneer

neer ze wakker zijn? en terwi
ik niet twijffel of eenige die a
curaat van gedagten zijn / zu
len dit door d'onderbinding ve
staan; te weten dat hun ziel nie
altijd even habyl is / om op ee
zelfde voorwerp te denken; maa
dat / gelijk het ligchaam bekwa
mer is om het beeld van dit, o
dat voorwerp daar in te verwek
ken / hun ziel ook in dier voegen
beter geschikt is om dit of da
voorwerp t'aanschouwen / zo
zullen deze / ook zekerlijk zoo,
gelijk ik gezegt heb / oordee-
len.

Mijn Heer / berigte Philopa-
ter, gy hebt uw gedagten / na
vereisch van zaken / exact genoeg
uitgedrukt / en schoon 'er altijd
zijn die controverteren willen /
en wel zulke / die de waarheit
met halve oogen zien / maar om
evenwel hun luister en authori-
teit by 't volk te certifiëren, de
gewone slender willen opvolgen/
zoo

zoo bedanken wy u nogtans voor uwe waaragtige ratiocinering / waar aan we ons zegel hangen/ als bewust zijnde van deszelfs zekerheit : en terwijl uw reden daar meest heen gedirigeert was/ om d'onkunde van de menschen zelfs / ten opzigten van haar zelven / te vertonen ; zo is 't gelijk gy wel voorgestelt hebt / geen wonder / dat zy ook om te oordelen / in veele andere dingen/ die buiten hen zijn / dolen. Dog mogt men dit van 't gemene volk alleen zeggen / 't was excusabel; maar dat men van de zulken die de naam van Philosophen willen dragen / zulk een dooreen gemengelde taal hoort / 't is een klaar effect van hun ongesloten harzenen : waarom wy zonder eenige Capricie de zulken die het Centrum van de Philosophie nog niet kennen / mogen gelijkstellen met de zoodanigen die wanneer ze met redeneren te kort

schieten / in jammerklagten vervallen; gelijk by voorbeeld: indien 't niet uit de Goddelijke natuur zou vloeijen dat hy barmhartig / goedertierend / en vergeevende was: indien hy na kon laten de wrekende geregtigheit te oeffenen: indien de ziel des menschen niet onsterffelyk waar: indien 'er geen opstandinge uit den doden, en bygevolg een beter leven als dit tegenwoordige te verwagten is: indien 'er geen hel voor de godlozen om van de duivelen geplaagt te worden / nog geen hemel voor onze lieveheers kinderen / om daar hun begeertens eens vervult te zien / was te erlangen / en veel meer andere dingen die niet dan loutere bespiegelingen van de Godgeleertheit zijn / zo dunkt hen dat alle hunne Godsdienstpleegingen ydel moeten wezen / 't is een zeker teken, zeg ik / van een zwakke grondvest / en het schijnt de zulke

ke schier te moeten / dat ze eenige vroomheit hebben gepleegt/of Godsdienstige oeffeningen waargenomen: zoo dat deze openbaar te kennen geven / dat ze het einde nog oogmerk der dingen weten; want zoo hen dit bewust was / zouden zy verstaan / dat het gemene volk / als door zekere teugel geleit / moet ingetoomt worden/ als inhabil zynde/ om in de menschelijke societeit / de waare reden op te volgen: en dat hierom alle Koningryken, Vorstendommen en Landschappen, yder hun bezondere wetten en Godsdiensten hebben ; 't laatste geschikt na des volks aart en inbeelding, en 't eerste, om onderling verdrag te houden en veiliglijk te leven. Een helpt niet / met voorgegeven / dat zulks van de valsche Godsdiensten zou mogen gedagt worden/ van dat dezelfde niet met de Reden en waarheit der dingen is te con-

cozderen / maar dat dit geen stand kan grijpen ten opzigt van de waare Godsdienst / die de H. Schrift / door inspiratie van Gods geest geschreven / tot een zetregel huns geloofs kent. Dog ik zeg dat alle de geen die deze spreekwijze niet geleert is / niet kunnen weten wat dit zeggen wil / en dat ook de ware Godsdienst niet is gedetermineert / in zoo verre de menschen nog met elkanderen hier over discorderen / en met alle kragten staande houden / dat yder voor zig de waare bezit. Dus zoud een die iwy een afgodendienaar of heiden noemen / zig eerder laten doden / dan de Christelijke , of een andere Godsdienst / voor de zyne aantenemen: ook zou geen Machometaan willen / dat de Joodsche Godsdienst boven de zijne zou prevaleren / al zwoeren alle Joden dat zy Gods volk alleen waren / en dat niemant by de

hunne

hunne vergeleeken mogen worden. Zoo vast beeld yder zig in de waarheit alleen te bezitten! En om openhartig te spreken/ moet men zeggen/ dat ze alle het grootste gelyk ter wereld hebben/ om dat men zig niet kan vroedmaken/ dat ze tegen hun beter weten zouden gevoelen/ en om dat yder in zijn Godsdienst/ gelijk de kinderen met de spijs/ word opgevoed; en elk door eenig aanzien en authoriteit de zijne bevestigt: hier komt nog by/ dat men geen Godsdiensten zonder gelovigen kan bevatten/ en dat het geloof/ dat is/ de gesteltheit van yders gemoed tot God/ geconsidereert moet worden te wezen geen gedwongen preceptie/ maar een vrye/ waarom de persecutie als een monster en gedrogt by alle verstandigen word gehouden. Hy is dan geen waar Philosophus/ die een Philosophie/ als die van onzen zede-

 kun-

kundige Amsterdammer/ kom tegen te spreken/ de welk in zulken natuurlijke order afgeleid word/ dat ze van alle menschen die het natuurlijk vernuft niet ontbeeren/ als waaragtig moet erkent worden: want ze heeft niet haar opzigt tot eenige uitterlijke Godsdiensten welke dat ze ook zijn; maar de dingen waar over geredeneert word/ zijn louter natuurlijk/ en alleenlijk toepaszelijk tot een klare kennisze/ welke alle menschen/ zonder exceptie/ door oeffeningen en door beleit van de reden/ konnen bekomen. Ik zeg alle menschen/ om te kennen te geven/ al was het een Japonnees, en zoo hy zig maar van 't waangeloof en van vooroordelen kon ontslaan/ dat ook zoo een in die conditie zou konnen gebragt worden/ om de dingen zodanig en niet anders toeteſtemmen: anders weet ik wel dat men menschen

schen genoeg en meer dan genoeg vind die gantschelijk onbekwaam zijn, om iets, dat verstaanlijk bevat moet worden, te konnen leren.

Messieurs, was het zeggen van Physiologus, terwijl het somtijds te passe komt dat we van onze Philosooph moeten spreken, of ten minsten dat we zijn naam moeten noemen, die by ons venerabel is, zoo lust het my daarenboven te roemen, zijn persoon zelfs zeer wel gekent te hebben, wiens qualiteiten te revideren my een singulier vermaak zijn; en ik hou my daarenboven verzekert, zoo veel Civiliteit wil ik nog wel voor de zulken hebben, die hen bijna imagineeren, dat het een hedendaagsche mode is geworden, om Spinosaas gevoelen te moeten tegenspreken, hoewel ze geheel onkundig zijn schriften niet verstaan nog zijn hoedanigheden ooit gekent hebben,

ven/ dat ze/ indien zy ze maar eenigzins ten halve kenden / waarlijk zouden zwijgen. Hierom kan ik niet wel / zonder gram te worden / hooren die laffe zielen / die door ambitie geslingert / de waarheit tragten door schijn Godsdienst te benevelen; gevende een man, wiens gedagtenisse dubbelde eere waardig is / zulke namen / waar van d'onkundigen niet zonder alteratie een speelpop maken / en zulke gedagten vormen / even als de eenvoudige Neêrlanders nog pas voor een halve eeuw / op 't horen van de woorden Duc du Alba of d'inquisitie, rilde : ik wil zeggen dat zy een man / wiens Order van leven als een illuster Philosooph altoos heeft uitgeblonken / en by de nog levende uitmuntenste verstanden altoos is hoog geagt geweest / namen geven / maar van d'Idiooten, welk allerhande

de soorten van Godheden fantaseren/ niets verstaan: want vraagt haar eens wat het woord Atheist zeggen wil / zy zullen hier van een berigt doen zoo net ter snee / dat men moet denken / dat zy de zotten voor verstandigen beginnen aantesien/ of dat de verstandigen voor dwazen worden gescholden. Waar het niet veel applicabelder dat het gemeene volk een denkbeeld gegeven wierd/ dat alle Godlozen, Gierigaarts, en die hun lusten / zelfs tot haar eigen bederf/ den vollen toom vieren/volslagen Godverzakers zijn? Dat ze dan aflaten en hunne Censuren elders besteden / dan een wysbegerige en deszelfs waare navolgers te bekladden/ met een blame die niemant ongerymder dan de Natuurkundige toegepast word. En zoo der nog evenwel zulke naamphilosophen worden gevonden / die geocroieert agten te zijn/ het Maga-

zyn hunner pedanterie op die order te moeten voortzetten/ zoo zal ik een schildery voor hen schetzen / en haar stellen in den Koolhof zittende midden onder de Pompoenen , met deze epigramma Zoort by zoort, groote hoofden zonder harzenen.

Wel zoo Amice! zeide Philologus , gy doet ons alle met uw aardige schilderyvinding lagchen. Maar wat anderzins uw gedagten wegens het niet toepasselyk aggresseren van regtschapenen Philosophen belangt / hier in moet men met u het zelfde als zeer plausibel oordelen. Zeker het schynt de zulken t'eenemaal vergeten te wezen/ dat zy zelve voormaals/ toen hun Philosophie nog niet gangbaar was/ alle die qualiteiten op 'er dak kregen: maar toen was het verdraagzaamheit en gedult daar zy om riepen/ dog eindelyk is die donderbui overgewaait / en ze

heb-

hebben de Cartesiaansche Philosophie zoo netjens weten te polysten na hun theologie / en deze weer na die / dat indien Cartesius dit nu eens zelf kon zien / zou zeggen : Messieurs , ik kan ze zelf naaulijks meer ! Wonder is het / dunkt my / dat ze zoo verre niet eens konnen komen / en leren onderscheid maken / tusschen de dingen die van de Godsdienst afgeleit worden/en't geloove vereischen / en die, die de reden dicteert ! waarom de gevolgen , die ze malitieux uit dit gevoelen trekken / niet anders dan lasteringen zijn/en slegts alleen ingressie zullen krijgen / by de geen die de reden niet kennen. Maar een ding, en't geen noodzakelijk was/ merken zy niet / en zulks word al mee op de schouders van de Spinosisten geleid / daar het in tegendeel alleen uit de Cartesiaansche theologische koker van daar komt; te weten / dewijl zy hun Phi-

Philoſophie met 'er Godgeleerde beſpiegelingen vermengen / zoo moet 'et gebeuren / en 't gebeurt ook dagelyks / dat 'er onder de geen / die hun leeroeffeningen navolgen / gevonden worden / welke niet magtig zijn / als reets hebbende eenige van hun philoſophie bevattingen leren vormen / de dingen die tot de Godsdienſt zijn geſchikt / met zulke oogen te beſchouwen / dat zy ze met de theologie konnen confronteren; waarom ze dan aan d'agtbaarheit dier dingen / want ze beelden zig in dat zy ze mee op zelfde wijze / 't welk tog onmoogelyk is / moeten kunnen bevatten / beginnen te twijffelen / ja ſpotters worden. Dus worden d'onſchuldigen dikwils met een laſter bevlekt; welke naaulijks ſchijnbaar / hen heeft kunnen toegevoegt worden: in tegendeel is 'er niet openbaarder dan dit / dat Zy alleen en altijd wel naaukeurig

riglijk onderscheid maken tusschen de dingen die de Godsdiensten betreffen / dewelke door 't gelove omhelst moeten worden/ de menschen obedient maken/ en de dingen / die alleen om te verstaan dienstig zijn/ waar door men de order der Natuur leert kennen / om veiliglijk zonder dolen te redeneren. Dus zietmen hoe wijd deze gedagten van den anderen differeren / en dat deze blame / gantsch niet toepasselijk/ Spinosa, nog eenige ware wijsgeeren , word aangewreven ; maar wel dat zy zelfs / hier aan schuldig zijn / door hunleerwyjze / gelijk ik gezegt heb/ die zy houden.

Des anderendaags / want ik geloof dat het juist niet noodzakelijk is / lezer, om telkens van ons gezelschap te zeggen wanneer ze van elkanderen scheiden : het was avond geweest en morgen geworden enz. ik zeg dan dat/ den volgenden dag / onder veel an-

dere ratiocineringen/ zy van de verscheiden wetten en gewoontens der volkeren/ zoo van ouds als hedendaagsche, onder hen gebruikelijk/ te spreken kwamen: uit welk discours consequentelijk vloeide/ wat de naam van wet, volstrektelijk genomen/ eigentlijk betekende; te weten/ dat geen/ naar het welk yder ondélig of bezonder/ of alle bezonderen, of eenige van dezelfde natuur/ na een en dezelve bepaalde reden werken. Dat deze wet afhangt/ of van de nootzakelykheit der Natuur/ of ook wel van de comprobatie der menschen. Dat de wet die van de nootzakelijkheit der Natuur afhangt/ degeen is/ die uit de Natuur van de zaak zelve volgt: dog dat de wet, die van de believing der menschen afkomt/ 't geen is/ 't welk de menschen aan zig en aan anderen dicteren/ om te gerustiger te leven/ of om andere

redenen ; en dat dit eigentlijk regt genoemt word. Gelijk by voorbeeld / zoo eenig ligchaam , als het tegen een ander 't geen kleinder is / stoot / zoo veel van zijn beweeging verliest / als het aan 't ander meedeelt / dan is dit een universele wet , die uit de nootzakelijkheit der natuur volgt : ook als den mensch wanneer hy aan eenig ding gedenkt / terstond aan een ander, 't geen daar mee overeenkomstig is / of dat hy te gelijk met dat zelfde bevat had / gedenkt ; zoo is dit een wet die nootzakelijk volgt uit de menschelijke natuur : maar dat de menschen van hun regt afstaan / of genecessiteert worden afte staan / 't welk zy uit de natuur hebben / om na zekere Canon hun leven te dirigeren / dit hangt alleen van de menschelijke goedkeuring af. Dit dus onder elkanderen voorafgestelt zijnde / vatte Philomathes het woord op / met te zeggen:

gen: hoewel men buiten twijffel moet toestaan/ dat alle dingen/ zonder iets te particulariseren/ volgens d'algemeene wetten der natuur bepaalt worden om te zijn, en na een zekere en bepaalde wyze te werken/ zoo moetmen evenwel om net te spreken differentie maken omtrent de wet of wetten die van 't believen der menschen afhangen/ en de geen die uit de nootzakelykheit van de bepaalde zaak zelve volgt; en hierom zeggenwe dat'er wetten zijn die van 't menschelijk believen afhangen/ om dat eerstelijk/ voor zoo veel den mensch een deel van de Natuur is/ ook voor zoo veel een deel van 't vermogen der natuur is: de dingen dan die nootzakelijk uit de menschelijke natuur volgen/ dat is uit de natuur zelve/ voor zoo veel wyze haar/ door de menschelijke natuur bepaalt/ comproberen/ volgen evenwel/ schoon

nootzakelyk / van 't menschelyk vermogen ; en dieshalven zegt men wel/ dat de bevestiging dezer wetten afhangt van 't menschelyk believen, om dat ze van 't vermogen der menschelyke geest zoo afhangt/ dat de menschelyke geest/ voor zoo veel men de dingen/ onder de reden van 't waare en valsche bevat / egter zonder deze wetten zeer distinctelyk kan bevatten / dog niet zonder een nootzakelyke wet. Ten tweeden/ kan men zeggen/ dat deze wetten van 't believen der menschen afhangen/ om dat we de zaken , door hun naaste oorzaken moeten verklaren en bepalen/ en d'algemeene aanmerking van de nootzakelykheit/ en zamenschakeling der oorzaken/ dient ons niet/ om onze gedagten rakende de singuliere dingen te schikken : waar by nog komt / dat we onkundig zyn in de zamenschikking der din=

dingen zelven; dat is / hoe d
dingen inderdaad geschikt en t
zamen geschakelt zijn / en daar
om is 't ten gebruik van 't leven
noodzakelyk / de dingen als
mogelijk aan te schouwen: Di
is / van de wet absolute aange
merkt / gezegt. Dog wijl d
naam van wet by overbrenging
tot de natuurlijke dingen word
toegepast / en gewoonlijk by
wet verstaan word een gebod,
't welk de menschen konnen vol-
brengen en ook nalaten / om dat
zy niets boven vermogen gebied/
zoo schijnt het dat men de wet
moet bepalen te zijn / een zekere
regel van te leven / die den
mensch aan zig, of aan anderen
voorschrijft / om eenig einde en
oogmerk: en hierom werd dien
regel van te leven / voor wet ge-
houden / die hen dus word voor-
geschreven. Zekerlijk de geen /
die aan yder 't zijne geeft / om
dat hy de straf vreest / leeft na
eens

eens anders gebied/ en mag ook daarom niet regtvaerdig genoemt worden: maar de geen die yder het zyne geeft/ om dat hy de ware reden der wetten kent/ werkt volstandig uit zijn eige gemoed. Dus zou men dan nu de wet in een menschelijke en goddelijke konnen diffiniëren, en by menschelijke wet verstaan/ die regel van te leven/ die alleen dienstig is om wel te leven/ en een Republycque in vesligheit te houden: maar by Goddelijke wet, die alleen zijn opzigt heeft tot het opperste goed/ dat is/ op Gods ware kennis: de reden waarom deze wet goddelijk genoemt kan worden/ is uit oorzaak van de natuur van 't opperste goed zelve: want om dat ons verstand het essentieelste is/ 't welkwe boven alle dingen moeten tragten te perfectioneren/ zoo bestaat ook ons opperste goed noodzakelijk/ in des-

zelfs

zelfs volmaaktheit / en is on;
het hoogste nut, te meer dewij
alle onze kennis en zekerheit
die alle dubitatie weg neemt,
van d'eenige kennis / die wy
van God hebben / afhangt / zo
om dat 'er zonder God niets
kan zijn nog bevat worden,
als ook om dat wy van alle din=
gen konnen twijffelen / zoo lang
wy geen klaar denkbeeld van
God hebben: Wijders / dewyl
'er niets zonder God kan zijn /
zoo moet volgen / dat alle din=
gen die in de Natuur zijn /
Gods bevatting involveren / en
daarom moet volgen dat / hoe
wy de natuurlijke dingen meer
kennen / hoe wy ook zoo veel te
volmaakter kennis van God ver=
krijgen; en dieshalven is hy de
gelukzaligste / die de verstande=
lijke kennis van God / het meest
deelagtig is: hier uit nu blijkt
evident / dat de Goddelijke wet
een inzienige kennis moet gecon=
side=

sidereert worden. Maar om nu weer tot de wetten der volkeren te keeren / zoo zietmen wel dat die alle zonder eenige uitzonderinge / wetten, van het menschelijk believen afhangende / moeten genoemt worden / en dat / om zuiver te redeneren / hierom de wetten die Mozes aan Israël voorschreef / niet meerder voor goddelijk gehouden konnen worden / dan de wetten, die wy van onze oppermagten nog hedendaags ontfangen: waarom dan nootzakelijk volgt / dat de wetten van Mozes aan 't volk van Israël gegeven volstrektelijk nationaal geweest zijn / alleen dat volk rakende / en geen ander, veel min dat het tot een volk zou behooren / 't geen zoo veel Eeuwen na hen / in wezen is. Dog dit neemt niet weg / in zoo verre d'oppermagten oordelen / dat 'et tot prosperiteit van de gemeneſtaat nootzakelijk zy / om zulke wetten deels gewij-

ze nog ſtant te doen houden/ of hun wetten op die te grondveſten/ op dat haar onderdanen ook dezelve zodanig zouden obediëren, geheel niet : maar 't komt eigentlijk hier op aan in wat zin en meenning men zulke wetten/ Gods wetten noemen kan/ en weer anders.

Philopater tot hier toe deze redenering gehoort hebbende/ zeide mijn Heer/ ik heb zeker boek getituleert, de waarheit van de Chriſtelijke Godsdienſt, door Willem van Blyenburg, Dortenaar, gemaakt tegen het Tractatus Theologico Politicus, van onzen Auteur, dog hy geeft doorgaans in 't werk te kennen/ als of hy onkundig is van deszelfs Schryver/ miſſchien hierom/ ik weet 'et niet regt/ van aan geen ondankbaarheit ſchuldig te willen zijn/ aan die wien hy diverſemaal om zijn vriendſchap verzogt had/ want hy citeert hem in

in dat zelfde boek op verscheiden plaatzen / met zeer plausibele certitelen; noemende hem / den Heer Spinosa, een man van een diep Philosoophs verstand , zeid enz. dog dit niet gelukkende / wyl hun fondamenten gantschelijk differeerden / gelijk hunner beide brieven evident te kennen geven / heeft zijn familiariteit agter moeten blijven: maar 't zy dat hy 't geweten heeft of niet / de tytel van zijn boek is korselhoofdig genoeg opgestelt / en d'Opdragt aan de Heeren Burgermeesteren van Dordregt gededuceert / om hen / ware het mogelijk opteſtoken / even of de kerkelijke hier niet bekwaam genoeg toe waaren / van dit godslasterlijk gevoelen / zoo hy het noemt / tegen te gaan en te dempen / als of de Regeerders van de bezondere Steden, en d'Oppermagten van de Gemenestaat gezamentlijk nog niet werks genoeg

om hun Staatszaken te verrigtn
hadden: maar dank zy deze Heren alle/ datze zoo wijs en voorzigtig gevonden worden/ dat zig niet ligt laten persuaderen 't geen de drift van een bezonder man eist; veel min dat zy de ecclesiastijke zouden gehoor geven in dingen/ die ook haar tegen de borst waren: want ik stel mijzelven vastelijk voor/ dat d'oppermagten zeer klaar begrijpen wanneer ze eens en andermaal deze Messieurs hun zinlijkheden kwamen optevolgen/ datze hen zoo lastig zijn zouden/ dat middelerwijl eerder een geheel land zou verloren gaan/ dan hun difficulteiten te kunnen effenen: daarenboven zijn d'Oppermagten zelver veele Philosoophen, Meesters in de Wiskunst, in de Reggen, in de Medicijnen enz. zoo dat hen wel bekent is/ dat yder dezer wetenschappen alle haar bezondere fondamenten/ van de=
welke

welke zy afgeleid worden/ hebben. Wyders is het hen bekent/ dat het niet even ligt is over de gemoederen als over de tongen te gebieden; want zo dat wezen kon/ zou yder die de Heerschappy had/ veiliglijk regeren/ en daar zou geen geweldige heerzing gevonden worden: want yder zou dan naar hun besluit alleen oordelen/ wat waar of valsch, goed of kwaad, billik of onbillik was/ maar dewijl dit impossibel is/ dat het Gemoed op die wijze onder een ander kan staan/ en niemant zijn natuurlijk regt dus zou kunnen overdragen/ zoo zal zodanig een Heerschappy geweldig genoemt worden/ daar men aan de onderdanen zou willen voorschrijven/ wat als waaragtig moest geamplecteert/ en wat als valsch moest verworpen worden/ en op welke wijze yders gemoed/ uit devotie tot God/ moest gedisponeert wezen; alle welke

dingen zijn die/ om dat ze aan yder in 't bezonder behoren/ on moogelijk geschieden konnen waar van we een levendig voorbeeld hebben gezien en nog/ in 't naburig Vrankrijk. Ik beken gaern dat het oordeel op byna incogitabele wijze kan vooringenomen worden/ dat schoon het niet direct onder eens anders magt staat/ het egter zoo van eens anders mond afhangt/ dat het voor zoo verre wel gezegt mag worden onder hem te staan: dog men weet wat de konst in deze contribueert. Ik weet ook wel/ dat het aan d'oppermagten zou byy staan/ hen alle/ die niet gevoelden als zy/ voor vyanden te declareren/ dog ik spreek niet van hun regt, maar van 't geen dat dienstig is. Maar singulierlijk/ zeg ik/ voer Philopater voort/ wonen wy in een gelukkige stad, die wel een gemenestaat in zig uitlevert/ alwaar van d'oppermagten het

gelove, aan alle menschen om God te dienen volgens hun gemoed / zoo tranquil werd toegelaten / dat zy hier in tot lof en pronk van de gehele wereld uitbralt: nog mag ze daarenboven de beste gemenestaat genoemt worden / om dat men de liberteit van te Philosopheren hier kan genieten / en de hooge magten zyn zelven liefhebbers/begunstigers/ en Patrocineerders van deze voortreffelijke wetenschap/ en hen is zeer wel bewust / dat men niet alles door wetten kan bepalen / om dat de gebreken dan eerder getergt als verbetert worden. De dingen die men niet beletten kan / moeten nootzakelijk worden toegestaan / hoewel 'er dikwils schade uit volgt; want wat spruiten' er al incommoditeiten uit de overdaad, nijd, gierigheid, dronkenschap enz.? zekerlijk zy worden geleden / om dat ze door de wetten niet konnen belet wor-

den / schoon het groote gebreken zyn. De vryheid van te redeneren en te oordelen is waarlyk een deugd, waar door alle konsten en wetenschappen bloeyen / en die worden alleen van de geen geoeffent / die een vry en geenzins te vooreningenomen oordeel bezitten. Maar neemt eens dat men deze vryheid wilde supprimeren / zoo dat men niet zou durven kikken; 't welk tog zoo onmooglyk kan geschieden / als dat men na een anders complacentie zou moeten denken / wat zou hier anders uit geboren worden / als dat de menschen het een zoude meenen en 't ander spreken / en dat het verfoeyelyk gevlei gekoestert / en de trouw in tegendeel gebroken zoude worden? waer door alle goede konsten zouden negligeren: diesshalven mag men dit wel voor onmooglyk agten dat alle menschen als uit een zelfde mond zouden

den spreeken: in tegendeel hoe-
men meer tragt de menschen van
de vryheid van te redenvoeren/
't geen zy nuttiglijk oordelen/ te
beroven/ hoe zy te meer daar te-
gen arbeiden/ excep de gieri-
gaarts, vleijers, en lafhezielde/
welkers hoogste zaligheit is hun
schatten te beschouwen en lek-
kerlijk te leven. Want daar
schijnt niets ondragelijker voor
de menschen/ dan dat han Ge-
voelens, die zy agten waar te
wezen/ voor wanschikkelijk
worden gehouden; als ook
't geen eenige meenen uit god-
vruchtigheid tot God te doen/
dat hen zulks tot boosheid word
aangerekent: zoo dat men wel
merken kan/ dat zulke wetten
tegen de gevoelens gemaakt/ niet
op d'ondeugende, maar op de
schrandere en vernuftige zouden
zien. Maar ik zal my keren tot
het geen ik in 't begin wilde zeg-
gen. De Heer Blyenberg zegt/

dat dien Autheur in zoo verre hy als een Philosooph redeneert, het zoo deftig, heerlijk, en alles op voeten staande / doet / dat zulks geenzints te corrigeren is: maar hy agt dat een wet die volslagen goddelijk voor een Christen genoemd word / dus bepaalt aangenomen te worden / met ons verstand tot de ware kennis van God en alle dingen die van ons verstaan worden zoodanig te contempleren / dat ze een meerder en volmaakter kennis van God zoude insluiten / niet genoeg is; maar dat Mozes wet van God ontfangen eigentlijk voor een goddelijke wet moet gehouden worden / om dat ze door openbaring, zonder dat hy dit woord diffiniëert, gegeven is: En daarom, vaart hy voort / wilde ik hier onzen schryver wel ernstelijk vragen, met verzoek, van my opregtelijk na zijn gemoed te antwoorden, of hy gelooft, dat Mo-

Mozes die Wet welke in ſteene tafelen geſchreven was, hadde ontfangen door een openbaringe en ware verhandreikinge Gods; dat is, dat God zelve aan Mozes en aan de kinderen Iſraëls deze wet immediate hadde gegeven en voorgeſchreven, dan of deze wet, en dat God die aan Mozes geopenbaart hadde, een vond van Mozes harzenen was?

Het gevraagt / berigte Phyſiologus: 't ſchorte dien Heer daar het alle de geen ſcheelt die het oogmerk van yder wetenſchap niet kennen. Hy weet te zeggen dat den Auteur als Philoſooph wel redeneert / maar als een Chriſten dit te denken / dan deugt die reden niet: zoo dat gy Philoſophen die evenwel Chriſtenen pretendeert te wezen / indien deze diffinitie goed zal heten / of gy Chriſtenen die egter zig laten dunken Philoſophen te kunnen worden / dus doende / wel ſleg-

jens moogt zitten kijken : en evenwel zeid de Heer Blyenberg, in een van zijn Brieven, aan de Heer Spinosa geschreven / dat hy een Christelijk Philosooph wil zijn. Dit is immers zoo klaar / als tweemaal vier agt is / indien 't mogelijk waar geweest / dat de Heer Blyenberg de dingen / die alleen behoren tot de verstandelijke kennis / had konnen sorteren / van de dingen die 't geloove vereischen / hy op die wijze niet zou praten ; doch hy kon niet anders / en daarom moest hy ook zoo gevoelen : want dien Heer had volgens zijn eigen zeggen twe generale regelen / waar na hy wilde blijven Philosopheren : het een was het klaar begrip van zijn verstand / en 't ander het geopenbaarde woord / of de wil van God ; na 't een tragte hy te zijn een beminnaar van de waarheit / maar na beide een Christelijk Philosooph : en als 't na lang

onderzoek gebeurde/ dat hy zijn natuurlijke kennis niet kon confronteren met dat woord, zoo behielt dit zoo veel aanzien op hem/ dat hy zig zelfs liever suspecteerde / dan te denken dat dat woord niet de klinklare waarheid zou te kennen geven; dat is met platte woorden gezegt/ dat hy nog zig zelf / nog ook de H. Schrift kon verstaan/ maar een twijffelaar moest blijven. Waarom het ons niet ongevoeglijk voorkomt ymant dus te hooren spreken / die zodanig gevoelt. Maar om iets te zeggen wegens de vraag die hy aan den Auteur voorstelt/ zoo wilde ik zelfs wel eerst vragen; te weten / wat denkbeeld hy van deze woorden/ dat God zelve aan Mozes en aan de kinderen Israëls deze wet onmiddelijk hadde gegeven en voorgeschreven, tog zelfs vormde? ik ben verzekert dat hier niet anders dan zeer verwarde gedagten/ en

kinderagtige perceptien/ van gesmeed konnen worden/ en 't helpt niet / met te persisteren dat deze woorden na de menschelijke begrippen geschikt zijn : want de woorden als woorden / zoo als ze zijn voorgestelt / zijn klaar/ en daar steekt niets mysterieus in: het komt dan eigentlijk hier op aan / na de wijze hoe zulks geschieden kon / en die weet hy zoo weinig als ik; of God moest een zeker bepaalt ligchaam konnen vertonen / of zelfs een aannemen : wat het laaste betreft / wie kan zoo ongerijmt denken? en zoo het eerste mooglijk was / dat God zodanig een bepaalt ding kon voorstellen / was dat alweer God zelfs niet / en dan streed het ook tegen de Letter / 't welk onmiddelijk zeid : zoo dat / hoe men 't ook keert en wend / het vol contradictie steekt. Dieshalven besluit ik / om voor dien Auteur te antwoorden / met sin-

ſinceerlik volgens mijn gemoed te zeggen/ dat ik het dus verſtaa en dat 'et ook niet anders kan verſtaan worden; te weten/ dat Mozes vond goed was / en dat hy het niet exacter zou hebben konnen inventeren / 't welk aan 't gevolg heeft gebleken: want toen Mozes het Iſraëlitiſche volk heeft weten te ontſlaan uit de dienſtbaarheid van den Egyptiſchen Koning / moeſt hy noodzakelijk wetten maken / waar na zoo veel duizenden van menſchen hem zouden obediëren: en hy kon geen nader nog magnificenter middel gebruiken / dan te zeggen dat hy de wetten van God zelfs ontfing / en hierom wierden alle die dingen in 't begin zoodanig van hem ingeſtelt / als hy oordeelde dat ze van de meeſte kragt en duurabelheid zouden zijn / waarom ook die heerſchappy zoo veel eeuwen heeft konnen ſtand houden / hoewel 'et ver-

ſcheidemaal / en onder Mozes heerzing zelve / niet altijd even glad ging / ſchoon 't grootſte gedeelte van 't volk het daar voor hield / dat Mozes door Goddelijke inſpiratie alles ſprak en deed, of eenige gingen wel eens aan 't morren; maar ter wijl hun magt te gering was / en dat ze hun regt, 't geen ze waanden te hebben / niet konden verdeedigen / zoo moeſten zy vergaan. Dit nu dan is geantwoord / beneſſens de reden waarom ik het dus begrijp / en ik aſſureer my / dat alle de geen / die weten dat de Reden infallibel is / dit zonder tegenſtrijdigheid konnen bevatten.

Zeker / viel Philopater hier al lagchende op in / zoo ik van mijn drift of liever zotheid / niet ter regtertijd was verloſt geworden / wie weet waar ik de zeven Perioden al in zou hebben willen opzoeken! want deeze ſinguliere Nationale wet van dat oude volk,

ſag my toenmaals zoo dwars in de bol / om 'er tog mee die nette tijdverdeelingen in te binden / dat 'et my byna / 't heugt my nog / ſpeet / dat 'er in plaats van tien, niet maar zeven geboden in ware begrepen ; zodanig waren mijn gedagten op het zevengetal gevallen : dog dit evenwel zou my in die tijd niet gehindert hebben / of ik zou met al zoo veel promptitude gratie en en ſwier, als eenig propheet van 't nieuwe verbond zou paſſen / 't zelve met zoo veel evidentie hebben konnen doen / als men in de Pſalmen, in yder afdeeling / of text , David , Chriſtus , en zijn kerke zelfs tot den jongſten dag toe / weet te vinden : of ten minſten zou het niet meerder extravageren en de waarheid mislopen / als de Parabel van den armen lazarus en de rijke man te verklaren / daar Chriſtus den armen lazarus repreſenteert , en de

rijke man, schoon in 't enkel getal gesproken / de Phariseen, Schriftgeleerden enz. vertoont: ik zeg dat 'et by alle / die deze dingen netjens bedagt / schrander uitgeborst en geleert gesproken agten / voor diepzinniglijk en niet minder waaragtig zou zijn gehouden geworden. Maar tegenwoordig bespeur ik al / dat deze Nieuwe Testamentische Propheten, t'zedert zy zien dat de dingen zig juist zo niet willen termineren / als ze wel van den Rotterdamze Professor voorzeid wierden / hun schriften nu al een geheele andere draai beginnen te geven; want eenige desisteren gantschelijk met Propheteren, ligtelijk denkende / dat zy 'er indien ze dus continueerde, bekaait af zouden komen: anderen leggen het daar op toe / om hun theologie / beneffens de Cartesiaansche Philosophie / op een en dezelfde wijze te betogen / waar van ik

de-

dezelfde uitkomst verwagt: alleenlijk mag den Dordrechtze Propheet Salomon, nog eenige vollumens over de Psalmen, volgens de Coccejaansche trant, voor den dag brengen / dog het een zoo wel als 't ander / zal met 'er tijd moeten stremmen. Maar vervolgde Philopater / men zou mogen vragen / waarom de kerkelijken juist met de waare wijsbegerigen inconvenient zijn? dat nog niet alleen / maar waarom zy hunne demonstratien / boven die der Philosophen / willen doen prevaleren? ik voor my kan hier van geen ander oorzaak vinden / als dat ze by hen zelven overtuigt zijn / dat het de Reden alleen is / die ons een zuivere bevatting kan doen eigen maken: en om dog voorzal niet minder te schijnen / zo moeten ze dogmatiseren / dat iets te geloven en daar op als waaragtig te vertrouwen, geen minder

cer-

certitude involveert / dan eenig waar denkbeeld. Ik zou dit ligtelijk tolerabal vinden / zoo zy hun leering op zig dus tragten voorttezetten / om 't gelove in den menschen tot gehoorzaamheid voort te planten / dewyl de meeste de gelegentheid moeten missen / en de habiliteit niet hebben om de ware wysheid magtig te worden / en bygevolg onbekwaam / om hun regel van leven na de Reden te dirigeren: maar dat zulks geschied met / van een zuivere ratiocinering versmadelijk te spreken / of het verstand of verstaanlijke perceptien voor obscuur te schelden / is een ignorerende tael; want wat is 'er zekerder dan een waardenkbeeld, 't welk een eeuwige waarheid is? ter contrarie hun driften voor yver van Gods geest uitgeven / en hun imaginatien voor Gods woord te verkopen / hebben ze gereedelijk by der hand;
en

en wijl 't gemeen nog van God, nog wat eigentlijk by zijn woord te verstaan is/ gantsch geen gezonde gedagten heeft/ word haar inbeelding ligtelijk door die weg ingenomen/ om alles/ wat hen voorgepraat word/ als waaragtig aantenemen.

Ik denk niet dat den bescheiden Lezer van my verwagt/ als of ik een journaal zou moeten houden/ van 't geen onze wysgeeren, wanneer ze elkanderen bezogten/ telkens verhandelden/ redeneerden/ of deeden; want alzoo dit tegen mijn intentie zou wezen/ gelijk ik nog eens vermaant heb/ zoo zou het ook moeten gebeuren dat men u zekerlijk zou verveelen in verscheide opzigten; want ik zou u niet willen verslaven/ dat het door een kruyer u moest nagetorst worden / en hierom zulje my/ buiten twijffel/ om dat ik kort wil wezen/ en met geen onnootzakelijke dingen ophou/ wel

wel verschonen/ ja zelfs/ zoo ik my mag flatteeren/ prijzen. Ik zeg dan dat onze vrienden/ de gehele zomer doorgaans/ zig meer by den anderen bevonden/ zonder de tijd daar onder te rekenen wanneer men 't ligchaam door de slaap moet refreescheren/ dan dat zy gescheiden waren. 't Heugt yder nog te wel/ dan dat 'et zou konnen vergeten worden/ dat op den agtienden September van jaar 1692/ kort in de namiddag een aardbeeving gevoelt wierd/ die geheel Nederland beneffens verscheiden andere Landen/ trefte: 't was juist dezen middag dat Philopater zijn Vrienden ter maaltijd had genodigt/ de welke naaulijks was geeindigt wanneer deze schudding voorviel: yder van hen wierd die zelfde duizeling onderworpen/ die de menschen toen ter tijd zoo universeel gevoelden/ zoo dat zy opstaande agter na de tuin toe liepen/

pen / terwijl Physiologus zeide / van niet anders te konnen remarqueren / dan dat het een aardbeeving moest zijn; waarin zy alle bevestigt wierden / alzo zy / nu in de tuin zijnde / het huis nog eenige zagte beweegingen / als van een zee / zagen maken. Dit voorval gaf aan hen stoffe om dien namiddag hun gedagten / wegens d'aardbeevingen en derzelfder verscheide uitwerkzelen / breeder voorte stellen. Hun gevoelens kwamen hier op uit / dat het voor een waar Wijsgeer paste / d'oorzaken na te speuren van zulke gewrogten, als ook met een de redenen waarom het eene landschap die ongevallen / volgens de wetten van de Natuur, meerder treffen dan 't ander: en waaromme de verschijnzelen / of zoo je liever dus wilt de gewrogten / gelijk als de vaneenscheuringen, instortingen enz. Al 't welke van de constitutie van yder land-

landschap ontleent moest worden, zoo verscheiden zijn. Het besluit van hun alle/ doelde hier heen/ en kwam hier op uit/ dat die bezonderheden yder hun oorzaken hadden/ en het onderzoek waerdig waren/ maar geenzins onder die consideratie/ als of zodanig landschap om de zonden dier menschen gestraft wierd/ welke gedagten by hen voor ongefondeert uit prejuditie en ten hoogsten door onkunde en waangeloof te zamen gezet/ gehouden wierden: alzo weinig als dat 'er om de zonden der menschen/ of dat eenig land zou gedreigt worden met eenige straffen/ staertstarren verschynen/ als zijnde alle niet anders dan zeer natuurlijke dingen die uit de zamenloop der oorzaken geboren worden/ als mede de verscheiden vertooningen der wolken/ van legers, veldslagen, en wat de menschen meer mogten waanen daar in te zien; gelijk
ook

ook de byzoonen al mee op die zelfde leest geschoeit wierden: dat alle deze dingen niets in hadden/ waarom ymant behoefde te altereren/ niet meer dan over de Regenboog, die byna/ om dat zig dikwils vertoont/ zonder admiratie beschouwd word. Op deze wyze wierd dien namiddag versleeten/ tot dat ze van d'universele prejuditien omtrent de nu gezeide dingen/ ook kwamen te spreken van zulke/ die dikwils onder de leerstukken van 't geloof worden gedoceert/ en als of 'er de geluk-zaligheid aanhing/ voor zeer probabel geacht worden: namentlijk/ dat over een duizend jaar vijf zes de menschen ettelijke honderden van jaren leefden: en schoon zulks van 't gestél des menschelijken ligchaams geenzins kan afgeleid worden/ zoo weinig als dat Adam niet zou gestorven hebben als hy gehoorzaam had gebleven

bleven/ even of d'ongehoorzaam-heid een andere gesteltheid in zijn natuur zou causeren/ zoo dat hy van onsterflijk sterffelijk zou hebben konnen worden/ daar we weten dat van d'onsterffelijkheid, adjectijf tot de bezondere dingen/ daar de mensch een van is/ geen waar denkbeeld kan gevormt worden; ja dat de schranderste Doctoren, die de zamenstelling der delen en werktuigen van 't ligchaam kennen/ het tegendeel verstaan/ evenwel de genen die 't dus willen hebben/ om dat het de letter zegt/ zouden anderen/ die de impossibiliteit weten/ ligtelijk verketteren. Physiologus, die zomtijds een kortswijltje onder zijn praat lapte/ op dit eerste gevoelen ziende/ zeide: wat hebben de kinderen toen lange tijd in de luijeren gelegen/ en in de kakstoel gezeten! 't geen gantsch incommode voor de moeders geweest is: dog laten de menschen

dit vermaakje genieten / van het lang leven dies tijds te geloven / zy wanen tog zoo veel / dat 'er hier alleen niet op aankomt / wy zullen 't by die zelfde gedagten voegen die ze van Babels tooren-bouw imagineeren / dat toen eerst de verscheiden spraaken geboren wierden / en dat er voorheen maar eenerlei taal op den aard-bodem geweest heeft ; want al wat verre van daan komt / zeld-zaam kind en wonderlijk schijnt / word met toejuiching en veraci-teit geamplecteert.

Maar wat hebben wy 't ook dikwils / drukte Philopater zig uit op 't gemeene volk geladen / even of 't haar schuld was schoon s'er wat overgelovig uyt zien. Wy moeten haar van dezen avond wat gratieuzer handelen / en na de mond praten ; dat is / dat-we eens willen van een gevoelige zaak spreken die met 'er perceptie convenient is / en evenwel word 'er

dit bedisputeert/ schoon d'expe-
rientie zulks leert waaragtig t
wezen: ik weet wel datze he
door geen redenering kunnen be-
wyzen/ om dat haar de order
hoe zulks moet geschieden ont-
breekt/ maar dat neemt nie
weg/ dat zy daarom ten opzigt
van de zaak ongelijk zouden heb-
ben/ of dat het daarom vals
zou zyn; want dit verander
de waare gesteldheid der dinger
niet. 't Geen gy laastelijk gelieft
te zeggen liet zig Philologus hoo-
ren/ is waar/ maar ik weet
nog niet/ wat gy met het eerste
wilt te kennen geven/ en wat
zaak het is/ daar wy van zouden
spreeken waar van de gemeene
menschen conform gevoelen/ en
dat hen evenwel betwist word:
indien gy u wat opentlijker wilt
hooren laten/ wy zullen 't on-
derzoeken. Ik twijffel niet/ zei-
de Philomathes, of ik zou 't wel
willen aannemen te raden/ en
om

om u mijn gedachten te zeggen / zoo gisze ik / dat het de Beesten zal raken. Zoo doet het ook repliceerde Philopater, we moeten eens zien of de menschen doorgaans in dit te geloven / dat de Beesten gevoelen, gelijk of ongelijk hebben. Ik weet / voer hy voort / dat wy alle weten dat alle hartstogten van drie principale / te weten van de begeerte, blydschap, of droefheid moeten gederiveert worden: maar de begeerte is de natuur van yder ding zelve: dog eer ik vorder gaa zal ik eerst zeggen/ dat de Ziel, zoo wel voor zoo veel zy klaare en onderscheiden, als voor zoo veel zy verwarde denkbeelden heeft / poogt in haar wezen te blyven door zekere onbepaalde duuring, en van deze pooging is zy mewust: mijn bewys is / om dat de essentie van de Ziel uyt evenmatige en uyt on-evenmatige denkbeelden bestaat / en dieshalven tragt zy / zoo wel

 voor

voor zoo veel zy deze, als voor zoo veel zy die heeft / in haar wezen te continuëren, en dit door zekere onbepaalde duratie: dewijl nu de Ziel, door de denkbeelden der aandoeningen van 't ligchaam noodzakelijk mewustig van zig is / zoo is de Ziel mewustig van haar pogingen. Nu zeg ik dan/ dat yder Hartstogt van yder ondeelig, of bezonder ding / zoo veel differeert van de Hartstogt van een ander als de wezentheid van 't eene verschilt van de wezentheid van 't ander / en ik heb flus gezeid / dat de begeerte de essentie of natuur van yder zelve is; dieshalven de begeerte van yder ondeelig verschilt zoo veel van de begeerte van een ander ondeelig, als de natuur van d'een verschilt van de natuur of wezentheid van d'ander. Nu moetmen by poging van in zijn wezen te blyven / de lust en begeerte verstaan / voor zoo veel

zulks word toegepast / tot de Ziel en tot het Ligchaam conjunctif; en hierom is de blyschap of droefheid de begeerte of de lust zelve / in zoo verre die door uitterlijke oorzaken vermeerdert of vermindert word; dat is / zy is de natuur van yder zelve: en daarom verschilt yders blyschap of droefheit / zoo veel van des anders blyschap of droefheid / als de natuur van d'een verschilt van de natuur van den ander: dieshalven verschilt yder Hartstogt van een ondeelig, zoo veel van de Hartstogt van een ander ondeelig, als yders natuur verschillende is. Al 't geen ik nu gezeid heb / is zoo universeel / dat hier niets te particularizeren valt: want dit behoort zoo wel tot de menschen en de menschen / die verschillende van natuur zijn / als tot de menschen ende dieren, schoon deze onredelijk worden genoemt / die ook verschillende van natuur zijn / en daarenbo-

ven nog tot de dieren, en tot de andere dieren, welke dat ze ook zijn/ die meede van natuur verschillen. Nu moet het klaar wezen / dat de Hartstogten der dieren, want wy stellen vast dat de Beesten gevoelen, wijl we d'oorspronk van de Ziel kennen / zoo veel van de Harstogten der menschen verschillen / als haar natuur van de menschelijke verschilt. Gelijk by voorbeeld: de Olifant en de mensch worden wel van lust tot te procreëren aangezet; maar de laatste door een menschelijke en de eerste door een Olifantsche lust. Op deze wijs moeten de lusten der visschen, vogelen, en beestjens, welke men gewoon is bloedeloos te noemen/ ook anders en anders wezen. Dieshalven / schoon yder bezonder of ondeelig/ vergenoegt leeft / en zig daar in/ met zyn natuur waar door hy bestaat/ verheugt / zoo is evenwel dit vergenoegt leven en vreugt van yder/

niet

niet anders dan het denkbeeld ', of de Ziel van yder bezonder schepzel / zoo dat de vreugt van d'een, zoo veel van natuur verschilt van de vreugt van d'ander, als de wezentheid van d'een verschilt van de wezentheid van d'ander. Hier mee meen ik gedemonstreert te hebben / dat de Beesten een denkbeeld van zig hebben / of zoo ymand liever dus wil / dat de Beesten gevoelen. Niemand is zoo dwaas nog zoo onkundig / dat hem onbekent zou wezen / dat de menschelyke ziel niet veel Edelder en excellerender is / dan die der Beesten: want dit volgt necessaire uit myn vertoog / en zoo wel als d'eene menschelyke ziel uitmunt boven d'ander / op die zelfde wyze verschilt ook of munt uit d'een beestelyke ziel boven d'ander; en ik kan naaulyks cogiteren / hoe het in ymands gedagten kan vallen / om hier aan te

twijffelen: want zekerlijk ver-
schilt de letitie die een wysbegee-
rige geniet veel van de blijd-
schap waar door een dronkaart,
gierigaart, of een die als een
onkundige leeft/ geleid word.

Myn Heer/ liet zig Physio-
logus hooren/ gy hebt deze zaak
zoo exact voorgedragen/ en zoo
klaarlijk verklaart/ dat yder/
of ten zy dat 'er een streep ter
dikte van een kabeltouw door de
harzenen liep/ met u een zelfde
gevoelen moet hebben: inder-
daad de geen die waanen/ dat
de Beesten geen gevoelen, dat
is meewustheit van haar zelven
en van eenige dingen zouden
hebben/ zy beuzelen gantschelijk
en dwalen van de weg af/ en 't
schijnt my klaar toe dat ze van
weinig opmerking zijn: immers
kan men naaulijks denken/ dat
ze die zottigheid/ om op de doe-
ningen der Beesten agting te ge-
ven/ te piccadilagtig zouden
oor-

voordeelen / als meenende dat dit onderzoek hun illuster verstand niet waardig zy / stellende de beesten byna niet anders dan eenig zelfsbeweegzel: ik in tegendeel zeg / dat ik met u alle in een zelfde verstand staa / waarom ik u ook zeker geval moet verhalen 't geen my eens rencontreerde en my tegenwoordig te binnen valt / 't welk ons gevoelen bevestigt. Ik ging eens / ettelijke tijd geleden / met een vriend die een volslagen Cartesiaan pretendeerde te wezen / na buiten, tot delectatie om een wandeltje / 't geval wilde datwe onder alle andere redevoeringen / ook kwamen te spreeken / wegens 't gevoelen en niet gevoelen der Beesten: ik beweerde het eerste door redeneering zoo wel / dat hy zig / schoon ik mijn eigen lof hier mee zou schijnen optevijzelen / niet kon redden; om hem nu daar-

endoven met'er daad en door d'experientie t'overtuigen / zeid ik / dat ik zou toonen dat mijn hond, want ik had dezelve juist by my / de eerste regelen van de wiskonst verstond ; te weten / de proportien te kennen : hy scheen hier over verwondert / en wilde gaern zien hoe ik dit goed zou maken. Nu moetje weten / dat de hond het opzoeken geleert was / maar niet het te water gaan / wy dan komende langs een weg / alwaar een graft gegraven was / omtrent zes of of zeven voeten wijd / zoo zegge ik tegen de hond : 't saa mantje zoek op, als wanneer ik mijn handschoen neem / en smijtze over de sloot een eindweegs op 't veld : de hond aanstonts springt 'er over / krijgt de handschoen / en komt op dezelfde wijs weer. Wy nu gingen een stuk weegs voord alwaar die zelfde sloot, byna eens zoo wijd geconside-
reert

reert wierd: ik zeg wederom/ te gelijk mijn handschoen overwerpende/ dat hy zal opzoeken: hier op maakt de hond veel mynen om over te springen/ maar hy zag geen kans zijn sprong zoo verre te brengen; en schoon ik hem een en andermaal aanporde/ zoo was wispelstaerten en zoo 't scheen wel te willen/ op die tyd/ de doening; tot dat eindelijk/ zelfs tegen mijn verwagting/ de hond te rug keert/ sprong over ter plaatze waar omtrent hy oordeelde over te konnen springen/ en dus de handschoen krijgende over de zelfde weg weerkwam. Dit laatste nu/ van de hond, was gantsch niet nootzakelijk geweest/ om mijn bewijs goed te maken/ gelijk ik daar zoo zeer niet op aandrong: maar ik vroeg hem na de reden/ waarom de hond sprong over 't geen hy oordeelde over te konnen springen/ en

waarom hy voor 't ander 't geen niet vermogt/ stond te kyken. Zekerlijk is hier geen andere reden van te geven/ als dat de hond op een hondsche bevatting overleid heeft wat zyn vermogen was/ en wat niet/ en van deze bevatting is hy innerlijk meewust, gelijk aan de uitwerking bleek/ en die was met alle de omstandigheden verzelt gelijk men van een mensch in diergelijk geval zou verwagten. Dieshalven decreteren wy veilig dat de beesten gevoelen, en zig innerlijk bewustig zijn / en dat yders bezondere ziel/ verscheiden is/ na yders bezondere natuur, gelijk mijn Heer flus/ ziende op Philopater, gedoceert heeft. Maar niemant kan een ware bevatting van deze zaak hebben/ ten zy hy evident verstaat dat de Ziel niets buiten de bezondere willingen en denkbeelden is; dat is / dat wil en verstand de

be-

bezondere willingen en denkbeelden zelfs zijn: dog ik kan niet dan het tegendeel uit het zeggen van de navolgers van Cartesius bespeuren; of hun zeggen is met zoo veel obscuriteit geinvolveert/ dat ik hen niet verstaa; want nu schijnenze het eens wel gevat te hebben/ en dan zig bedremmelt vindende met de theologische Concepten/ verwarren deze hen weer t'eenemaal/ en al het geen zy zeggen schoeit op de zelfde wijze/ gelijk als of men van eenig ligchaam spreekt/ hoedanig het gefigureert of gewyzigt is/ welke modificatio niet tot het wezen van 't ligchaam behoort/ maar wel deze of die wijziging: dus spreekenze dan ook/ zeg ik/ van de ziel/ die ze wil/ verstand en oordeel toeschrijven/ daar van makende/ te weten van de ziel/ zodanig iets/ 't geen buiten deze bevestiging of

ontkenning bestaan zou; 't welk zy in eeuwigheid niet konnen demonstreren.

Terwijl ik dit dus gecomponeert heb lezer, zoo word ik door mijn gedachten zodanig afgetrokken / dat ik my niet kan van interpelleeren weer-houden om ook mijn oordeel wegens deze zaak / of liever omtrent de geen die gaern voor Philosophen willen gegroet zyn / te zeggen: ik weet wel dat ik met dit te doen de pligt van een goed historieschryver te buiten gaa / maar wie is zoo voorzigtig dat hy nooit struikelt? en terwijl ik supponeer niets te zullen zeggen / dat ik niet zou konnen bewyzen / zoo vertrouw ik ook / dat my dit zoo wel / of ten minsten niet kwalijker / als eenig ander historieschryver, of uittrekzelmaker zal afgenomen worden: want ik wil zelfs gaern bekennen / dat

ik

ik zoo een afwijdering als sup-
portabel / wel lyden kan / als
het niet uit drift om te contra-
diceeren alleen geschied / maar
dat 'et de reden vereist. Op de-
ze redelijke grondslag dan / zoo ge-
lieft te weten / dat ik van een zoo
raizonabele constitutie zy / dat
my de lust menigmaal bekruipt /
om eenige Redenleer te lezen of te
verhandelen ; en terwyl gelijk
zijns gelijk zoekt / zoo komt
het dikwils te gebeuren dat /
het geen gy niet door uw zelve
gewaar word / anderen zulks
komen zeggen : op deze wijze
ging het my ook / en dus
wierd my gerecommandeert twee
boeken te doorneuzelen / die
zwanger gingen van Philoso-
phische redeneringen : maar al-
zo yders gedagten niet zelden
differerende zyn over een zelfde
subject, waar uit dan een ver-
schillend oordeel rijst / zoo wor-
denze van d'een gelaudeert en

van d'ander met die hoog be-
schouwing geenzins betragt.
Om u dan niet langer te de-
lajeren, lezer, zoo weet dat het
eerste dezer twee boeken was
de Bespiegeling der Redenleer
door Joannes Aalstius, predikant
tot Hoornaar. Ik wil wel cor-
diaal bekennen dat ik eenig-
zins precipitant wierd, en dat
het vooroordeel, of schoon de
tytel niets belooft of 't kan door
natuurlyke redenering afgeleid
worden, my bekroop; eerst,
toen ik op den tytel zag, dat
den Auteur een Predikant was,
wyl d'ervarentheit my geleert
heeft dat uit dat Nazaret niet
veel goeds komt. Ten tweeden,
wyl ik 'er zoo veel lofvaerzen voor
vond, dat ik byna in 't geral
verdwaalde: waar door ik klaar-
lyk observeerde, dat de spreuk,
goede waar prijst zig zelven, hier
niet in agting was genomen.
Maar hier van afstappende ging
ik

ik aan 't doorbladen van 't werk zelfs/ waar van ik de eerste afdeeling mijn lezer moet communiceeren. Ze luid dus: de mensch die met een redelijk begrip begaaft is, behoort niet alleen zijn levens beleid daar na te schikken, maar met een naaukeurige opmerkinge van dat redelijke ook te onderzoeken, hoe verre dit redenligt hem, ter bereikingen volvoering van het welbehagen en de eere zijnes makers, magtig is te brengen, om door die geestoeffening zijn begrippen op te helderen, het zekere van 't onzekere, en het klare van het duistere te schiften, en dus zijn redenering en oordeel na de mate van een klaar en onderscheiden begrip te leren schikken: langs deeze weg zal hy maar des te kragtiger van de nootzakelijke dierbaarheid der goddelijke openbaring overtuigt, en tot een gelovige onderwerping aan de zelve niet weinig overrededet.

der worden. 'k Wil de kortheid van mijn geheugenis gaern be lijden dat ik toen ik dit had gelezen / mijn oogen weer na de tytel wende / om te zien of die iets zeide / 't geen op een theologische trant moest verhandelt worden: maar ik zag andermaal / dat ik eerst wel gezien had: waar uit dat ik toen evident concludeerde van'er niet in te zullen vinden 't geen in zijn Compositie voor een waaragtig Wijsgeer, zou konnen toegestaan worden; want / dagt ik / zulke spreekwijzen / gelijk als van 't welbehagen en de eere zijnes makers, van de noodzakelijke dierbaarheid der goddelijke openbaring, en van gelovige onderwerping, voor een Philosoophs werk te vinden! ik kan in u sinceriteit zeggen lezer, het kwam my vreemder voor / dan of ik door een verrekyker menschen op Saturnus ontdekt had. Ook vond
ik

k het geheele Boek, hoewel 't
egter ook veele bondige redenee-
ringen heeft/ zoo doorzaait met
theologische spreekwoorden, dat
ik het voor een Cartesiaansch
theologisch werk moest agten/
en dat 'et dus zamengezet even-
wel voor louter wijsbegeerig, by
veel menschen zou deurgaan.
't Moeide my egter eenigzins/
dat ik hier in/ volgens 't voor-
nemen van den Auteur, twe zul-
ke Capitale geloofspunten, als de
schepping, en d'onsterffelijkheid
der ziele/ moest miszen/ schoon
ik bewust waar dat het bewijs
indemonstrabel is: dog hier na
moet men wagten/ om dat dit
boek reeds dik genoeg geworden
was/ hoewel ik verzekert ben
dat het minder natuurlijk zal
kunnen redeneren/ dan deze re-
denleer. De voornaamste reden
waarom ik u mijn oordeel van
dit werk geef/ is dat hier in een
voorstel word geoffereert/ met
voor-

voorafgaande bepalingen, eisc
en kundigheden, dat de Beest
niet gevoelen. Het betoog zo
den Auteur is van den schrant
ren Langehert uitgewerkt. E
nu de Heer Aalstius tot het b
wijs, hoe ziel en ligchaam ve
eenigt is en hoe een bekwa
me Sétel voor 't eerste te vinden
zal overgaan/ zoo komt dit voo
stel dat de beesten niet gevoelen
als een preludium vooraf / on
als een zoortje van bewijs te ver
strekken / dat het menschelijk
ligchaam de dierlijke huishou
ding zou konnen volvoeren / zon-
der het minste toedoen van de zie-
le; dat is lezer / maar je moet
niet lagchen / dat je zoud le-
ven/ eeten / drinken / kakken /
pissen / slapen maar niet dro-
men / waken / gaan / staan /
zitten / leggen / enz. enz. enz.
zonder eenige mewustheit; want
dat is alleen eigen aan de denking.
Zeker zodanig zelfsbeweegzel zou
my

my wel eens lusten te zien / en ik wil graag bekennen dat het wat nieuws inde Natuur zou zijn: dog wie heeft hier af eenig denkbeeld? en wie zal dit voor probabel houden? Ik zeg dan eer den Autheur, wat van deze combinatie van ziel en ligchaam zekerlijk te decreteren zy / namentlijk dat met den wil der ziele zekere beweegingen onzes ligchaams, en dat met zekere beweegingen des ligchaams zekere gewaarwordingen der ziele zijn gepaart, en dat dit beide door een almagtig bestier zoo geschikt is, zal toonen / inderdaad altemaal fraaije woorden / zonder dat 'er iets verstaanlijks in is / zoo komt dit voorstel, dat de beesten niet gevoelen voor af / 't welk mijn lezer misschien gaern zag. Zie daar is 't.

Bepalingen.

1. Gevoelen noem ik niet die bewee-

weeging, dewelke in 't ligchaam geschied, en die eigentlijk spreken het gevoelen ook niet, maar der zelver bevatting en innerlijke bewustheit.

2. De bevatting en bewustheit zijn wijzen van denken.

Eisch.

Daar word begeert dat toegestaan werde, dat gene van de stoffelyke zelfstandigheden, indien men de menschelijke uitzonderd, een denkend wezen bezitten of deelagtig zijn.

Kundigheden.

1. Een zaak, dewelke wijzen van denken eigen zijn, moet ook de denking zelfs hebben.
2. De denking behoord geenzins tot de stoffe, maar alleen tot de ziele, als der zelver wezen, dat is die zelfs uitmakende.
3. 't Geen door iet klaarders kan uit-

uitgelegt werden, moet nooit door iet dat duisterder en onverstaanbaar is verklaart worden.

Voorstel.

De Beesten hebben geen gevoelen.

Indien gy dit ontkent, zoo hebbenze een bevatting, en zijn zig innerlijk bewust, dit gestelt zijnde, dan volgt dat ze denken: maar terwijl de denking alleen aan de ziele, en niet aan de stoffe eigen is, zoo zullen 'ze ook met een ziel begaaft zijn; 't welk ongerijmt is. Nademaal nu ook de zelfstandelijke gedaantens uitgebannen zijn, zoo besluiten we dat de beesten geen gevoelen hebben. 't Geen te betogen was.

Zie daar Lezer, een reden/ die niet om de kant schijnt te praten/ dog zoo slaauw en koud als ys; en daarom geenzins doel treft/ want

want wie zal / schoon de bepalingen en kundigheden geapprobeerd wierden / dien eisch toestaan waar over het geschil is? wie is zoo inhabil als hy mag wenschen / die het allervalschte 't geen 'er bedagt zou konnen worden niet zou goed maken? ik zeg dan: wie anders zal dien eisch toestaan dan de geen / die 'er dat besluit uit zou willen maken? dieshalven is den eisch ongerijmt en t'eenemaal frivool / en 't voorstel omgekeert zijnde / zou 'er een goed besluit uit konnen gemaakt worden / dat ook de Beesten gevoelen. Maar ik moet de zulken / die dat gevoelen applauderen / vragen / wijl dit voorstel daarom in 't boek van Aelstius geplaatst is / om de menschen vroed te maken / dat alles hun gang zou konnen gaan / behalven 't geen dat van de denking afgeleid word / hoe de dingen aan eenige benaaming zouden komen?

nen ? want de spraak zelfs is
en ligchamelijke beweeging de=
welke wy zouden moeten deel=
achtig zijn / en evenwel zouden
wy die niet konnen oeffenen /
schoonze ligchamelijk is / om dat
wy niet een eenig woord konnen
spreken / ten zy we daar aan ge-
denken; ja zelfs een Papegai zou
nooit een woord, 't geen hem ge=
leert is / konnen voortbrengen /
of hy moet 'er met zijn Papegaaise
ziel aan denken. Ik zeg dan dat
dat 'er nooit aan eenig ding eeni=
ge benaaming zou konnen wor=
den gegeven / schoon de bewoor-
dingen met de zaken geen confor=
miteit hebben; dat is / dat het
evenveel is wat naam ik eenig
ding geef als het maar slegts be=
kent is wat ik 'er door versta:
daarenboven zou / by voorbeelt /
de prikkeling in de maag, die ons
natuurlijk de spijs doet zoeken /
welke prikkeling ook niet anders
dan ligchaamlijk is / insgelijks
zonder

zonder meewuſtheid konnen to-
gaan / daar d'ervarentheit zel
in de Beeſten ons het tegendi
leert / gelijk ik gezien heb d
een hongerige kat komt aan
vallen op Vis daar zy niet by g
roepen wierd. Mogelijk zulle
ze zeggen dat dit door de reuk g
ſchied: ik ſtaa zulks toe: maa
de reuk / vraag ik / gaat dat zor
der mewuſtheid te werk? ik ver
ſtaa neen / ten zy dat ymant t'ee
maal wil buiten ſpoor hollen / ei
ziellozer dan de beeſten zelfs zijn
Waarom men dan moet zegge
dat het voorſtel, de Beeſten heb
ben geen gevoelen, zoo valſch is
als 'er iets bedagt kan worden,
en dat hier niet weinig / zelfs
volgens 't zeggen van d'opſteller
van dit voorſtel, tegen de darde
kundigheid gezondigt is / van een
duiſtere zaak door een ten eene-
maal onverſtaanbare te willen
verklaren. Wat belangt / 't geen
de Heer Aalſtius meent / dat die

de geest fijn genoeg hebben / de klem dezer redeneering genoeg zal wezen; zoo weet ik evenwel het tegendeel / en ik zou zelfs eer zonder ziel schijnen / zoo ik van deze ziellooze praat niet vermoeit wierd / en daarom zal ik hier afstappen / en my tot het tweede impenetrabele opus, 't welk in incomprehensibiliteit het eerste verre de loef afsteekt / begeven. Mijn lezer gelieve dan attent te luisteren / terwijl ik hem zegge dat het is de Bespiegeling van de Heilige Godgeleertheid door Willem Deurhof. Dezen Auteur, die volgens de tytel van zijn boek hier dingen verhandelt die louter Godgeleerd zijn / en alleenlijk om te geloven, behoorden geleert te worden / praat als door een nieuw gevonden Wiskunst, zodanig van die Geloofsspreuken, dat niets voor hem indemonstrabel schijnt. Ik was verheugt voor een gedeelte hier te vinden /

 't geen

't geen ik in 't voorgaande miste, te weten / de schepping of oorspronng der dingen / zoo dat my nu het vertoog rakende d'onsterfelijkheid der ziele alleen ontbrak. Dus doende schijnt het dat we in deze dagen Philosophen krijgen, die bijster gaau zijn om alles wat hen in 't hooft schiet te demonstreren, al was het ook zoo tegenzeggelijk, dat het voor yder openbaar lag: maar hoe de zulken het verstandelijke met d'inbeelding verwarren / is kennelijk den geen die 't weten. Om nu deze imperceptibele stoffe zijn lezer in order voortestellen / inquireert hy / eerst, of het Geheelal zonder oorzaak / en zonder begin door zig bestaat. Het twede is een geltel dat contradictie insluit / namentlijk / of het veroorzaakte zodanig veroorzaakt is / dat het nog begin / nog aanvang des bestaans gehad heeft. Het darde, of het Geheelal een oorzaak en een be-

begin gehad heeft. Ik deze drie voorstellingen inziende / stelde my voor dat een derzelve van hem zou geamplecteert / en des zelfs veracitept bewezen worden / gelijk dan ook de darde die agting verkrijgt dat ze word aangenomen; maar of deszelfs waarheit word getoond / ik ben wel blind zoo ik dat zien kan: want komende daar ik 't bewijs zoo evident / als dat twe en drie vyf uitmaken / meende te vinden / en zoo moe zijnde van oorzaak, veroorzaakte, gewrogt, begin, aanvang, enz. zoo vinde ik eindelijk: dat God veroorzaakt blijkt aan de stukken, maar wat veroorzaken, of het dadelijk voortbrengen van een stellig gewrogt is, dat blijft buiten 't bereik der menschelijke naspeuring; dat is / wy weten der niet met al van. Dit zoo zijnde weet ik niet waar onzen Auteur zelfs dan van praat. Ik dagt hier een nieuw Evange-

lium te binden / en ondertusschen ben ik niet wijzer geworden dan te voren. Maar ik wenschte wel dat ik had konnen te weten komen / of men zijn redeneering als een natuurlijke zuiver zal agten / dan of men zoo van elk wat / dat is wat geloovigs, daar onder moet begrijpen. Indien hy het eerste bereist / zoo vraag ik: hoe hy aan alle die fraaije woorden van scheppen en veroorzaken komt / en of in een Philosoopsische zin dit verstaanlijk van een zelfstandigheid door zig gesproken is; alzo ik agt dat de wezentlijkheid daar van alleen moet bevestigt worden zonder dat 'er meer van te zeggen nodig zy: maar ik geloof dat hy het laatste zal willen / wanneer ik niet weet / waar dan al dien omslag toe dient: want dan had hy beter gedaan met 'er zoo van te spreken als 'er het gemeen van gevoelt / dan zijn lezers in confusie

ge-

gedagten te brengen. Want wat denkbeeld, ik bid u / heeft hy van een aanvang der dingen, en een allereerste stip des bestaans / en dat de stoffe niet ongeschapen is / anders als zijn imaginatie die 't dus wil hebben. Ik ontken / volgens 't zuiver Idea een eerste, en dat het Totum universum een beginzel moet hebben / en niet uit necessiteit van de Goddelijke natuur zou vloeyen: ik weet dat hy geen denkbeeld hier van kan formeren / en het bewijs eeuwig zal agterblijven / dat de stoffe eens niet geweest heeft / al spande ook het geheele Collegium Deurhovianum t'zamen. Het is geen wonder dat dezen Auteur zoo discorderende met de ecclesiastijken is / daar hy alle de geloofsstukken buigen wil na zijn fantastijke Philosophie, zodanig dat 'er niets geloovigs zal schijnen over te blijven / zonder het te volvoeren; 't welk onmooglyk is: Hy moest/

of ik heb 'er niet op konnen let-
ten / den oorsprong der dingen
zoo getoont hebben / gelijk als
hy zijn drieëenigheid bewijst /
dan zou men konnen zien hoe men
zulks zou moeten verstaan / en
dat 'er niets verborgens in lag.
Zeker de geen die weten dat de
Reden infallibel is/zullen de zelve
geenzins met de dingen / tot de
Godsdienst geschikt/ vermengen/
en wie anders dan die niet mag-
tig zijn een onderscheiden percep-
tie te vormen / zou 't in 't hooft
schieten / om door raisonnement
de triniteit te doceren / 't geen by
alle voor een mysterium gehouden
word ? Maar hy zal misschien
zeggen / mijn drieeenigheid die
ik leer / sluit geen verborgentheid
in / en daarom kan ik ze verstaan-
lijk betogen. 't Zy zoo : maar
dan is dit evenwel waar / dat hy
in de bewoordinge slegts concor-
deert met de geen die de drieë-
nigheid drijven / dog in de zaak
gant-

gantſchelijk verſchilt ; alzo zy ſpreken / van een ander , en een ander enz. en dat de drieëenheid eſſentieel zoo beſtaat buiten hun betoog. Maar wat is nu zijn drieëenheid ? inderdaad niet anders dan een wijze van denken / welke buiten dat denkbeeld niets is : waar uit dan klaarlijk volgt dat / indien ymant op deze order mag voortgaan / hy zoo wel kan bewijzen / niet alleen een zes of negen eenheit / maar zelfs wel een duizendëenheid. Had hy nu op deze voet insgelijks den oorſprong der dingen willen betogen / als zekere wijze van denken, of van in te beelden / dan zou men ook weten dat 'et buiten dat denkbeeld niets was : want hy wil het primum mobile van de ſtoffe / om tog in alles van de Kerkelijke te verſchillen / niet ſtellen daar zy het oordeelen te behoren / maar miſſchien eenige duizend eeuwen vroeger ; want waar-

schijnlijk zal hy nog niet net hebben uitgereekent hoe veel tijds vereist word / van 't beginzel des Chaos, tot de behoorlijke gestelkheid dier beweegingen , om het een zekere reeks actueel duurzaam te bevatten / dog of dit voor d'uitrekenaars onderscheidentlijk kon uytgecijffert worden / zoo bleef dog dezelve swarigheid / voor de Beginzelzoekers van de Chaos zelve, over. Ik zeg dan dat dit boek zoo walgchelijk is voor een waaragtig Wijsgeer, als eenig in de wereld / en dat dien Auteur veel beter zou doen / om het vijfde deel van de zedekunde hem zelver wat applicabelder te maken / zoo zou hy met minder drift en sagter pen schrijven / dan dien weergalozen Philosooph, wiens voorbeeld van te leven / slegts omtrent de menschelijke sociëteit, hy, en alle die hem lasteren / onmagtig zijn natevolgen / voor een berugten

God-

Godverzaker uit te roepen. Ik zal hier van afscheiden en zeggen/ dat die bespiegeling vande H. Godgeleertheid, met zyn Philosophie en d'inbeeldelijke dingen / als ook die alleen 't geloof raken zodanig onder een verward zyn / dat het by yder die een waar philosophisch oordeel heeft/ voor een louter beuzelboek zal deurgaan/ en nogtans zullen zyn waanwijze leerlingen het moogelyk voor wat raars houden.

Maar ik zal my weer by onze vrienden keeren/ die ik door mijn singuliere yver / wegens 't geen ik zelfs wilde zeggen / byna dus doende zou vergeeten / en notificeren dat / wanneer Physiologus tot zoo verre was / tot daarwe de draad van zyn reden afbraken / Philomathes dus ratiocineerde : waarlyk Heeren / indien onze Cartesiaanische Wijsgeeren d'oorsprong van de Ziel kenden / zy zouden de

beesten niet zielloos / of zondr
meewustheid bevatten / nog he
zelven zulken verdigten Ziel to
eigenen / die buiten haar lig
chaam / en deze weer buiten die
bestaan zou. Zoo zy / zeg ik
een ware bevatting van zaken
hadden / zou hen bekent zijn
dat de ordening en de zamen
schakeling der dingen een en '
zelfde was / of men de natuur
onder deze of gene attributio be
greep ; en dat bygevolg d'orde-
ning der doeningen en lijdingen
van ons ligchaam / gelijk is van
natuur / met d'ordening der doe-
ningen en lydingen van de Ziel
Maar nu waanenze dat op de
wenk van de Ziel / hun ligchaam
bewogen word en dan rust / en eg-
ter zijnze gants onkundig / hoe veel
trappen van beweeging de ziel
aan 't ligchaam kan medeelen :
wanneer dan de menschen zeg-
gen dat deze of gene daad des
ligchaams uit de ziel spruit / die
heer-

heerschappy over 't zelve heeft / doen zy niet anders dan met woorden bekennen / dat zy van de ware oorzaak van die daad iets weten. Hierom moesten deze Heeren / als Cartesiaansche philosophen / Cartesius accurater navolgen / en die ampele perceptie van de ziel wat menageren / ik wil zeggen dat Cartesius, om de existentie van de ziel buiten 't ligchaam staande te houden / zelfs zoo opiniatre niet is / of hy bekent dat 'et duister is / en dat 'er groote swarigheid blijft / gelyk men in 't tweede deel van zyn brieven, in de tweede brief genoegzaam zien kan. Want zeker Heer die aan zijn vriend schrijft / wegens 't gevoelen van Cartesius, rakende de spreekwyze ik denk en 't besluit / ik ben dan, zegt: dat dit niet zekerder is, dan veel anderen; gelijk, ik adem, ik ben dan, indienmen zegt dat men niet zonder ligchaam kan ade-

men, maar wel zonder ligchaam denken, zoo moeſt dit door een klare betoging bewezen worden: want ſchoon men zig, hoewel naaulyks, kan inbeelden dat men zonder ligchaam is, en dat men leeft zonder te ademen, zoo volgt evenwel daarom niet dat het dus met de zaak is gelegen. **Dezen** ſchryver **vervolgt dan, dat de Heer** Carteſius **moeſt bewyzen, dat de ziel zonder 't ligchaam kan denken; en hy zegt wyders** dat Ariſtoteles dit wel voor onderſtelt in een van zyn geloofs-ſpreuken, dog zonder bewijs, en evenwel wil dien ouden Philoſooph dat de ziel zonder werktuigen kon werken, en beſluit daarom dat ze zonder die kan wezen, hoewel hy 't eerſte niet bewees, en dat d'ondervinding dit ook tegenſprak. Carteſius **zegt hier op dus:** als imand zegt, ik adem, ik ben dan, en wil zyn wezent-

lijkheid hier uit besluiten, dat de ademing niet zonder die kan wezen, zoo is 't besluit niet goed, om dat men te vooren moest bewezen hebben dat het waar is dat men ademt, en dat agt ik onmooglijk, ten zy men ook bewezen heeft, dat men wezentlijk is. **Maar ik zeg dat het inderdaad ook dus gelegen is met te presupponneeren dat de ziel denkt zonder dat het ligchaam wezentlijk is; want geen ziel zonder ligchaam kan dit bewijzen. Vorders staat** Cartesius **toe / dat in zeker opzigt / te zeggen /** ik adem, ik ben dan, **zoo goed is / als /** ik denk, ik ben dan: en, **vaart hy voort /** hoewel men twijffelen kan of 't niet een zelfde natuur is die denkt en die plaats beslaat, dat is, die te gelijk verstandelijk en ligchaamelijk is, zoo kent men egter de ziel niet, dan als verstandelijk. **Welk laatste niemand zal**

 con-

contrariëren, en ook niemand als Spinoza, beweert deze onderscheide bevatting naaukeuriglijker. Hier uit zietmen dan evident dat / als men volgens Cartesius woorden zelfs kan twijffelen / men geenzins daar af kan zeker wezen: waarom deze Heeren, willende Cartesianen genoemt worden / niet zoo positif als of 't wiskunstig bewezen was / moesten ageren, welke voorbarigheid / hoewel 't bezonder in hun kraam dient den genen voornamentlijk die met zulke gedagten beswangert zijn van geen vermaard Godgeleerde te kunnen wezen / ten zy ook te gelijk te wezen een Cartesiaansch Philosooph, niemand volgens de reden kan prijzen.

Wyders staan de Cartesiaansche Heren wel toe dat het menschelijke ligchaam zoodanig kan gestelt worden door sommige ziektens / dat de ziel hun werkin-

kingen niet dan zeer slaauwelijk kan waarneemen/ maar zy ontkennen dat de ziel ooit zoo van 't ligchaam kan aangedaan worden dat ze niet zou denken/ even of het eerste niet genoeg was om te bevatten dat de ziel zoo omtrent het ligchaam bestaat/ dat indien 't ligchaam ziek is de ziel insgelijks ziek is; waarom wy uit deze experientie alleen platuit concluderen/ dat een gezonde ziel absolut een gezond ligchaam vereischt/ en hierom is die praat zoo absurd en frivool/ namentlijk dat het menschelijke ligchaam alle des zelfs ampten except denken zou konnen effectuëren/ dat het eerder van kinderen en neskebollen/ dan van mannen diemen voor geleert zal groeten/ schijnt voort te komen. Ik zal u tegenwoordig Heeren met geen doctorale harangue delayeren/ om te toonen/ dat het menschelijke

lijke ligchaam door eenig toeval in die conditie / dat het niet anders dan eenig stokbeeld gelijkt / kan komen / met berooving van alle zinnen en beweeging / behalven dat de pols slaat / en zelfs na het toeval zonder eenige geheugenis van 't gepasseerde / en bygevolg in dien tijd ook zonder ziel : maar is dit nu een ligchaam dat eenige convenientie heeftmet het geen zy concipiëren? wie zal dat zeggen en wie kan zulks droomen?

Mijn Heer / repliceerde Physiologus, gy hebt u zoo aggreabel verklaart / dat we uw gedagten / als overeenkomende met de waare Phylosophie, moeten applauderen: maar wy willen de Cartesianen als cartesianen niet verwijten dat zy zoo imperceptibel raisonneren, maar wel zeggen dat het de Theologische Cartesianen zijn / die / impotent om deze twee wetenschappen

pen definibel haar oogmerk te
voldoen / dus incapabel age-
ren. Twee halven maaken een
heel is goed in de getallen /
maar geenzins in de wetenschap-
pen; want twee halve philoso-
phen zullen nooit een philoso-
phus uitleeveren: twee weten-
schappen die verscheide eindens
hebben door elkanderen te de-
duceren / kan niet anders ver-
oorzaken dan een difformiteit
aan beiden. Hierom is het een
onnut twisten van zommige de-
zer Heeren / dat Spinosa eenige
woorden zonder authoriteit daar
toe te hebben / niet volgens de
gemene slender gebruikt; want
wie matigt zig dit niet aan? en
waarom zou yder geen woorden
verkiezen welke ook wilde als
'er maar een goede terminatie by
komt / maar dat is de zaak
niet; want woorden zyn geen
zaken / maar alleenlyk merkte-
kenen onzer begrippen / en nie-
mant

mant dan die wil contradiceren de menschen blindhokken zal zig hier op beroepen: want wie zal zeggen / dat het niet evident gesproken is / wanneer ik die zaak vry noem welke door zig bestaat / en van geen oorzaak tot te werken gedetermineert word: en deze niet vry die van een uiterlijke oorzaak word bepaalt dus of anders te werken? hierom moet de wil geconsidereert worden / dus of zoo te willen / door een uitterlijke stellige oorzaak, en om dat de menschen ignorant zijn van de waare oorzaak waarom zy 't een willen en 't ander niet / daarom waanen zy dat ze een vrije wil hebben. Indien nu het Sanhedrin der Cartesiaansche theologanten zig geliefde te erinneren den toestand van haar zelven nog pas ruim dartig Jaaren geleden / en hen nu konden purificeren van die exorbitante me-

tho-

thode / en overgaan om yder wetenschap singulierlijk volgens haar waare oogmerk te demonstreeren / zoo zouden zy nu zoo klaar begrypen / dat / 't geen zy toemaals byna onschuldig moesten verdragen / zy haar zelve / aan dat zelfde / nu volstrekt schuldig maken : even of het alle andere beneffens haar hadden vergeten / en oft niemand meer wist dat Cartesius zelf in zyn tyd zoo schandelijk wierd gelastert / en voor een ongodist / Atheist enz. uitgescholden / ruim zoo veel als Spinosa ooit geleden heeft ; want deze is in zijn leven weinig incommoditeit aangedaan / 't is wel gebeurt dat hy eenig geschrift uitgevende of brieven met geleerde mannen wisselende / van d'ecclesiastijke wierd aangerand / waar onder ook eenige Cartesianen hen zoo dwaas aanstelden / en hem, gy kunt wel denken dat d'on-

d'onkundigste in zulk geval gewoonlijk de voorbaarigste zijn, op dat de kladde die hem aangewreven wierd niet op haar zo vallen, en zy voor geen beginstigers van zijn gedagten zouden gedebiteert worden, insgelijks op de huid vielen, het kunsje verstaande, om alzoo impotuin als een der domste te schreeuwen.

Maar om van Cartesius zelfs te spreken, hoedanig hy van de Voetiën en andere wierd gelastert, gelijk zy uitstrooiden, en de menschen tragteden wijs te maken, dat hy een secte smeede, en een leering, welke nooit te vooren in de natuur gezien nog gehoord was, leerde, die de Godverloochening volkomen insloot, is openbaar en bekent genoeg. Alle pennen die maar lust tot contrariëren en lasteren scheenen te beloven, maanden zy aan, om dien dullen en opgeblazen R. Descartes, deeze hono-

rable

rable tytel gaven ze hem/ de mond te stoppen/ met byvoeging/ dat ze een favorabel werk zouden doen/ om/eerst, zyn gevoelens by de Skeptische en Ketterſche wonderſpreuken te vergelyken/ en daar na hem te wederleggen 1 door de H. Schrift/ 2. door redenen, die zoo wel de wanschikkelykheit als tegenzeggelykheit insloten. 3. door de toestemming der Vaders. 4. door de toestemming der oude Philoſophen, der Schoolgezinden, en nieuwe Godgeleerden en Wijsbegeerigen; op dat daar uit blyken mogt/ dat ze een zaak defendeerden/ die het univerſele Christendom, en alle Schoolen raakte; in 't kort wat ze ook schreven of niet schreven/ 't moest immers daar heen gedirigeert worden/ dat hy geheel niet nieuws voortbragt/ of 't was al by oude Ketteren beweert. Daarenboven stookten ze d'Agtbare Magistraat van Uitregt zodanig

nig tegen hem aan/ datze zelf
een Placcaat publiceerden/ en m
het luiden van de klók hem daa
den/ als een schurk of landlope
die aan eenig snood of oneerlij
misdrijf schuldig was/ alles om
dat/ na de verwijzing van zijn
boeken en indaaging, het vonni
zou volgen/ 't geen niet minder,
volgens 't gerugt/ zou wezen
dan een ballingschap, en daaren-
boven nog een sware geldboeten.
Ja men zegt/ dat den ouden Voet
vooraf met de Beul gecontrac-
teert en bedongen had/ om van
zijn Boeken zoo groot een vuur te
maken/ dat men de vlam van
verre gemakkelijk zien zou kon-
nen. Dus wierd dien eerlijken
man by zijn leven door zijn vyan-
den gehandelt/ en zelfs wierden
der verscheiden gevonden/ die na
zijn dood nog even zeer raasden/
tot dat eindelijk/ na verloop van
tijd/ zijn gevoelen by veele wierd
aangenomen/ en by zommige/
die

die zig nu begonnen te openbaren/ ook wierd verdeedigt/ waar door de lasteringe door een groot gedeelte stremde / en de toejuiching zodanig wakkerde / tot dat alles ten laatste een geheele andere gedaanten verkreegen heeft. Zie dus veranderen de dingen!

Philomathes beneffens de twe andere Heeren / betuigden met vergenoeging / dat hen dit verhaal delectabel was geweest/ hoewel alle die dingen haar bekent waren / voornamentlyk liet zig Philomathes hooren / om dat my door uw discours is ingevallen / dat 'er eens een zeker gedigt, 't geen zoo wel ter snee kwam / is gemaakt / tegen de Lasteraars van Cartesius, waar in eenige vyanden van Hem zoo netjens worden geroskamt en gehaavent volgens verdienste / dat het yder goed deed / en de Cartesianen bezonder kittelde : 'k Heb het geluk niet van het te kunnen noemen/

men/ alzoo ik 't nooit heb ge-
zien / waarom ik u moet vra-
gen Amice, zeide hy tegen Phy-
ologus, of gy 'er ook eenige
kundschap van hebt ? ja/ ik
berigte deze: ik zie wel da
ik je weer wat nieuws, of te
minsten wat nieuws voor u
moet beschaffen. Neen / oo
nieuws voor ons, was het zegge
van Philopater; want ik wee
niet/ dat ik/ nog mijn Confra
ter, die dit zeggen ook bevestig
de/ daar ooit van gehoort heb
ben/ en daarom is mijn vriende-
lijk verzoek/ dat gy gelieft te be-
zorgen om tegen de naaste gele-
gentheit het zelfde meete brengen:
als wanneer ik u zal weten laten/
gelijk u reeds bewust is/ dat ik
ter occasie van de Kermis, of Jaar-
markt, eenige vrienden ten voor-
naame deele om mijn zuster te be-
zoeken/ zal overkrijgen/ dat ik
van dat gezelschap weer ontsla-
gen zy/ terwijl gy nu inmiddels
en

en op uw gemak tyd genoeg hebt om 'er op te denken/ en zulks doende / ons alle zonderling zult obligeren. Dit nam Physiologus aan / en terwyl 't vry laat geworden was / resolveerde dit doorlugtig Gezelschap, het hoogtyd te zyn / om te scheiden / 't welk met felicitatie van geluk wederzyds geschieden.

Daar waren ruim veertien dagen verlopen / wanneer zig onze vrienden weer by elkanderen bevonden. Het was byna het eerste werk van hen allen te vragen aan Physiologus: of hy al gedagt had / om het oude nieuws, 't welk zy verzogt hadden / hen nu te konnen communiceren / en dat 'et hun weetlust te wyten was / zoo zy zig te nieusgierig toonden. Neen Heren, was zyn zeggen / ik kan zulke nieusgierigheid wel verdragen / en 't zal my ook nooit verveelen om vrienden gelyk wy te vergenoe-

gen: ja ik heb het meegebragt, en ik geloof 'er van dat gy 'er u in zult voldaan agten: ik zou niet liegen/ al zeg ik/ dat ik het wel dyfentwintigmaal heb laten uit schryven van die 't verzogten: maar een ding is 'er my zelfs nog onbekent van; dat is/ dat ik niet weet of het ooit gedrukt is geweest/ immers ik heb 't nooit dan uitgeschreven gezien/ en daarom 't zy daar mee zoo 't wil/ 't is nieuws genoeg voor de geen die 't nooit gehoort hebben. Dat is waaragtig/ zeide Philopater een weinigje haastig/ maar je doet ons/ door uw praat te delayeren/ met zo veel te meer begeerte aan/ en daarom voldoet onze lust/ en preekter daar na zoo lang van als 't u zal gelieven. Neen mijn Heer/ ik wilje niet langer ophouden/ repliceerde Physiologus, het te gelijk voor den dag krijgende. Wanneer hy dit volgende voorlas/ onder den Tytel van

Al Weer wat Nieuws.

Wie wroet aan *Cartes* heilig graf,
En knaagt het dor gebeent?
Wat hert is zoo versteent?
Dat na de dood nog wraak en straf
Wil op zijn *schriften* zoeken:
Men wreekt zig aan zijn *boeken.*

Men wreekt zig aan dat *Godlijk schrift*,
't Geen alle monden stopt,
En van de waarheid propt:
Dat *schrift* veel ligter dan het *Stift*
Van heldre *diamanten*,
't Staat pal aan alle kanten.

Wel zeid hier een * *Sintjuin* en zot,
Met een gefronst gezag,
Zoo staatlijk als hy mag:
Hy *twijffelt* of'er is een god.
Wat *Ketter* zeid 't zijn leven?
Een marmerbleed zou beven.

* Fedr. Spanheim.

Neen fijne *Priester* slim en vals,
Hy is zoo niet van praat,
Hoor wolf in schaaps gewaad,
Ik zeg: Gy liegt'et door uw hals.
Schaam u, 't zijn duivels nuk-
ken.
De waarheid zoo te drukken.

d'Een duivel broeit den ander uit,
Den afgrond was bevrugt
En baarde, met een zugt,
In 't diepste van haar poel, een guit
Die na zyn Vader aarde,
En 't liegen geenzins spaarde.

Wat zeid dees * *Gerret* zonder ziel
Wanneer hy *Reeden* weert
En averegts verkeert
De waarheid omdraait als een wiel,
Van 's menschen *Geest* en *wezen*,
Hoe nu, en hoe na dezen.

De *Ziel* bestaat in *reedlijkheid*,
Heeft *wil* en ook *verstand*,
Twee werken van haar hand.
Maar

* *Gerret de Vries.*

Maar is 'er ymand die nu zeid,
  Dat *Ziel wil* en *verstand* is,
  Die raakt ook wal en kant mis.

Maar *Gerret* neemt dat van uw *romp*
  't Verstant eens was verdeelt;,
  Gelijk het niet veel scheelt,
En dat de *wil* u liet den *klomp*:
  Wie zou hier anders zeggen,
  Oft enkelijk bleef leggen.

Zoek dan vry door van *tóp*, tot tee
  Of ze in 't gants *ligchaam* zit,
  Of ook in eenig *lit*:
Gy moogt vry zoeken, geenen stee
  Daar is, gy moogt vry zoeken;
  Maar vind ze in hol nog hoeken.

Kijk eens hier aan komt nog een
  Een regte warme broer; (* *Neel*!
  'k Wil zeggen, *Wormerboer*,
Die meent door 't spalken van zijn
    keel,
  En 't bonzen van zijn klompen,
  De waarheid t'onderdompen.

* *Joh: Neelenius.*

Maar *Jan* eer gy dat ſtuk begint
Zoo knapt eerſt wat biſcuit,
Of anders krijg jer kuit
Nog haaring van: myn lieve kind,
Je mogt in flaawte vallen,
Daar is niet mee te mallen.

Ik moet iet vragen, wijl je zegt:
De *wereld* heeft een end:
Hoe is u dat bekend?
Waart gy 'er uit? zegt *Wormerknegt*,
Of ſtond gy op het kantje,
Van 's wereldsuitterſt rantje?

Og had je eens geſtruikelt, *Jan*,
Door ong'luk of verzuim,
In 't *ingebeelde ruim*! (man:
g' Had *weg* geweeſt, mijn lieve
Al zogten al uw vrinden,
In *niet* is niet te vinden.

Maar ſchrei gy niet, gy hebt geen
Uw *Meeſters* gaan u voor, (ſchuld:
En gy volgt ſlegts het ſpoor:
Leer kloek, mijn zoon, en hebt
geduld;

Zoo

Zo word j'een man der mannen,
Een Jan als zes paar Jannen.

Maar 't is een jammerlijke zaak,
Dat zig Gods tolk hier moeit,
En in die dwaasheid groeit,
En roept den hemel als om wraak.
O last der Predikheeren!
Laat u eens beter leere.

Daar heb je 't Heeren / zeide Physiologus: wat dunkt u, raakt het de vyanden van Cartesius, of is het mis? Ons dunkt / was hen aller zeggen / dat het wel penetrant raakt. Waar op zy vervolgens wegens het aardig steken / als ook dat het na hun oordeel habyl gemaakt was / te spreken kwamen / tot dat eindelyk Philologus zeide: dat het raisonabel was gedaan / menschen van merite / hun goede naam te protegeren; 't welk

alzins plausibel by hem wierd geoordeelt / en hy twijffelde niet indien de tegenstreevers van Spinosa al te grof prædomineerde, of daar zou wel ymant / die 't calumnieren moede was / ten laatsten voor den dag komen / om die scherpe en bijtende tongen / een weinig in te teugelen / op dat alsulk verstand / 't geen by alle regtschapen Philosophen ter eeuwiger gedagtenisse moet gewijd wezen / in eere mag blijven : ik moet / vervolgde hy / den ouden Goessche Dichter vermanen / dat die zoo veel liefde voor sijn oude vriend behoorde te gevoelen / en Poëtiseren eens diergelijke / 't geen zijne liefhebberen zoo wel zal behagen / dat ben ik verzekert / als het die van Cartesius ooit gedaan heeft. Terwijl onze vrienden dus onder veelerhande discoursen sig vermaakten / zeide Philopater , dat hy van voornemen was zijn Confrater

na Leiden te convoieren, en zig eenige weeken daar opteHouden: dat hun vertrek binnen drie dagen stond te geschieden/ en dat hy ze dien middag wilde tracteeren/ 't geen zy alle consenteerden. Dus was dan dit edel gezelschap dien middag ten zynen huyze vrolyk; dat is/ aaten smaakelyk/ en dronken elkanders gezondheid/ maar zodanig nooit/ dit was hun methode/ of haar ligchaam en ziel bleven even bekwaam om alles uittevoeren: de Maaltijd verrigt zynde/ en 't uur om te vertrekken naby/ wierden ze door hun twe vrienden uitgeleid/ nemende de weg over Haarlem na Leiden, alwaar ze dien zelfden avond kwamen.

Na vier dagen verblijf had Philopater zyn vriend bewogen/ terwyl 't saisoen van 't jaar zig nog vriendelyk vertoonde/om een reisje na den Haag en Delft te doen: alwaar in de laatste stad zy

den Heer Leeuwenhoek bezogten, en veel fraaitje dingen / door 't Microscopium zagen. 't Was voor hen vermaakelijk de veren van een Papegai, die op zijn ligchaam groenverfvig waren door 't Vergrootglas te beschouwen: want een enkel fijn veertje scheen een reusagtige schrijfspen / zodanig met veertjens bezet dat haar oogen daar in als verdwaalden / dog de groene coleur verloor zig dan / en verscheide anderen / na dat het licht viel / of de schaduwen veranderde / scheen het aan te neemen: maar het alleraggreavelste voor 't oog was een klein stukje grove draad wol, 't geen zig zoo speculatyf als een Bos of Wildernis liet aanzien: het dagt hen een object te gelijken als of men 't Y voor Amsterdam langs ziende / de laag van de daarleggende Scheepen, deszelfs masten en touwerk daar men naauwlijks kan deurzien / bekeek. Zy

zagen nog zeer veel fraaijigheden met bezonder contentement / waar na zy van dien Heer, hem voor zijn Humaniteit, en d'eer haar aangedaan bedankende / afscheid naamen / en kwamen / wegens 't vermaak in dit reisje genomen / zeer wel voldaan weer te Leiden: alwaar Philopater hem nog een geruime tijd by zijn vriend in allerhande delectatie ophield / komende voor de winter weer t'Amsterdam, hem vervolgens beezig houdende / in zulke oeffeninge daar zijn lust toe uitstrekte / en in zulk gezelschap by te woonen / welkers constitutie met de zijne conform was. Ook had Philomathes besloten / om zijn Neef niet al te lastig te zijn / een gestoffeerde kamer te huuren / om dus te vry'er een wedervisite te konnen toelaten; Waarom ze dan ook / na tijds gelegentheit / nu hier en dan by den ander zig bevonden / brengende dus de ge-

heele winter en d'aanvolgende zomer, in alle vermaaklijkheden/ over: terwijl in deeze laatste tijd inmiddels Philologus weer by zijn Vriend was t'huis gekomen/ genietende de zelfde vreugt/ die zy alle als Wijsgeeren, voor hen util oordeelden.

In een van deze zomervisiten geviel het/ dat ons gezelschap zig ten Huize van Philopater bevond/ alwaar Phisiologus mede verscheenen zijnde/ geraaken zy onder discours aan 't vragen na het een of 't ander nieuws. Daar was juist te dier tijd nog een Heer of drie ten bezoek/ alle regtschapenen mannen; dat is te zeggen/ zulke die haar verstand aan geen authoriteit verbonden/ maar 't zelve in haar natuurlijk gestél en door zodanig onderwijs/ alleen voor infallibel oordeelden. Physiologus ziende dat niemant nog eenigzins iets 't geen ernst was te voorschijn bragt/ en eerst zelfs

occasie gegeven hebbende tot vragen/ zeide: ik geloof Heeren dat ik iet nieuws heb/ te gelijk zyn rok opslaande/ en kreeg/ dit zeggende/ uit een binnetas een Boek in Quarto gebonden voor den dag. Philopater was de geen die zyn hand eerst uitstak: deed het open: bezag de Tytel: liet de bladen voorby zyn duim glyen/ maar kon zo extempore niet bemerken dat hy het kon/ tot dat juist een Inhoud der Hooftstukken voor 't Werk zag/ wanneer het kennende wierd / en met een glimlach zeide: ik zie al wat het is. Lees eens op myn Heer/was het zeggen van Philologus, op dat we eens hooren wat de Tytel zeid. Hier op/ zig weer na de zelve wendende/ las hy: DE RECHTZINNIGE THEOLOGANT, of Godgeleerde Staatkundige verhandelinge. Uit het Latijn vertaalt. Te Hamburg, by Henricus Koenraad. MDCXCIII. Heb je

nu kennis aan 't werk Heeren: want daar hebje den inhoud van de geheel tytel, zonder opschikkinge of breed voor te geven/ zeer veel differerende van dat zoort van Boeken welke in 't hoofd veel beloven/ dog deszelfs ingewand word dikwils ydel en zielloos bevonden. Dog geen van alle/ except Physiologus die 't wel wist maar stil sweeg/ wilde het/ door 't voorleezen van deze weinige woorden/ invallen/ alleenlijk was hun zeggen/ dat 'et iets groots scheen te involveren. Ik zal 't dan zeggen/ zeide Philopater, 't is het Tractatus Theologico Politicus van Benedictus de Spinosa, ons allewel bekent. Maar/ zig wendende na Physiologus, vroeg hy: Hoe komt dit werk in de Nederduitsche taal? Dat komt/ repliceerde deeze/ om dat het uit de Latijnsche in de Nederlandsche is getranslateert / gelijk je zien kunt:

kunt: dog om u evenwel regt te antwoorden/ zoo gelieft te weten/ dat de Oude Jan Hendrikſze Glazemaker, wiens naam befaamt genoeg is/ door 't vertaalen der Werken van de Heer Carteſius en verſcheiden anderen/ ook de werken van dezen Auteur vertolkt heeft: nu weetje dat de Zedekunde, Staatkundige verhandeling, Verbeetering van 't verſtand, en verſcheiden Brieven van geleerde Mannen, in 't Neerduits gedrukt zijn. Dit werk is dan ook door den zelfden J. H. Glazemaker vertaalt/ en dus in geſchrift by den geen die de Vertaaler te werk geſtelt had/ blijven leggen. Het had voor lange jaaren al gedrukt geweeſt/ maar de eccleſiaſtijke/ die hun gezag hier door oordeelden benadeelt te konnen worden/ hebbender zoo nu en dan wat tegen gewoelt: tot dat eindelijk/ en nu het vergeten ſcheen/ dit evenwel het licht ziet.

Wij-

Wijders weet ik'er u Heeren nog dit van te zeggen/ dat 'er zoo veel afschriften in die reeks van jaaren / na dat 'er een afschrift van 't origineel , buiten twijffel aan een singulier goed vriend / en die weer aan een ander was gegeven / geboren wierden / dat de laatsten, by 't eerste te confronteren / door veelvoudig en kreupel uitschrijven / tot weinig respect van den Vertaaler zou geweest zijn / indien het op zijn naam / of ten minste indien men geloofde / dat zodanig een laaste affchrift ook van Glazemaker dus vertaalt was / was uitgekomen. Hierom moet ik zeggen / dat dien Heer / my zeer wel bekent / Doctor in de Medicynen en illuster Philosooph, wien het Origineel van J. H. Glazemakers hand onder zig had / zijn bezondere yver en liberaliteit suffisant getoont heeft in 't bezorgen / dat de ware Copie dus curieus

gedrukt den liefhebberen nu kan universeel gemaakt worden: en op dat dit werk zijn volslagen aanzien zou hebben / heeft hy / conform Cartesius werken / en de Zedekunde van Spinosa, het zelve verrijkt met konstwoorden op de kant, 't geen yder / die zelfs de Latijnsche taal kundig is / kan dienen in opzigt van 't welvertalen. Ik verhaal dit u hierom alleen Heeren, vervolgde hy / om dat ik weet dat 'er een stuk of twee vertaalingen / die ik geloof uit eigen liefhebbery geschied te wezen / gevonden worden / daar zekerlijk ook afschriften onder deze en gene van zullen berusten: daarenboven heb ik informatie / dat 'et misschien kon gebeuren / dat 'er nog een tweede druk / na een van die afschriften gedrukt / in de wereld zal komen / want my is van zeker Heer verhaalt die nu eerst uit Vriesland is gearriveert / dat hy
daar

daar een gedrukt blad of twee zijnde het begin van dit werk gezien heeft / maar hy wist te zeggen / behalven dat 'et maar slegjens wierd uitgevoert ten opzigt van papier en letter / dat het geen uniformiteit had met het ware afschrift van Glazemaker. Zoo dat indienje in verbolg van tijd de lust kreeg om dit vertaalde te begeeren / of anders indien gy 't ymand mogt recommanderen / want je zijt het alle in 't Latijn magtig / zoo moeten ze het eerste daar ik van gesproken heb / en niet het laatste daar ik nu van spreek / neemen.

Dit verhaal was zoo aangenaam by 't geheele gezelschap / dat ze Physiologus voor zijn gratificatie bedankten: want / was het zeggen van eener / ik weet en ken 'er verscheiden / die met groote begeerte zijn aangedaan geweest en ook nog / om dit labourieuze opus te bezitten / die / wijl juist de Latijnsche taal niet verston=

ſtonden / tot nog toe 't zelve heb-
ben moeten miſzen / maar zig nu /
miſſchien om dat ze de gelegent-
heid niet wiſten van eenig af-
ſchrift te bekomen / behalven
nog de groote moeite die 't in heeft
zoo veel ſchrifts te copiëren, zul-
len konnen bedienen: ja waar 't
mogelijk geweeſt / zy zouden der
't Latijn om geleert hebben / al-
leenlijk om dit werk in zijn con-
nexie te percipiëren, en om de
middel, van de ſchrift te verkla-
ren / te weten; maar anders /
ik certifiëre u / zijn 't zeer goede
Philoſophen, die door 't kennen
der Latijnſche taal, als taal / niet
verſtandiger zouden worden.
Want om de waarheit te zeg-
gen / zoo weten we alle / dat die
taal, en welke ook dat 't zou mo-
gen wezen / niemant wijzer
of adequater intellectio zal ge-
ven: ook kan geen taal / als ze-
ker geluid geconſidereert / al
bezat men een twemaalt waalf-
tal /

tal/ ymants verstand volmaak-
ter doen worden/ maar ter con-
trarie wel opgeblazener/ die 'er
zig dit van imagineert: evenwel
sta ik absolut toe dat de kennisze
van verscheide talen/ yder zijn
bezondere utiliteit kan hebben en
ook heeft; gelijk in het kennen
der Oudheden, Historien en Rech-
ten, die op eenige wetten gefon-
deert zijn/ klaarblijkelijk is.
Maar deze dingen zijn niet ap-
plicabel tot een zuivere ratiocine-
ring/ wijl die yder in zijn eigen
taal kan uitdrukken/ zoo hy een
waarachtig wijsbegeerige gewor-
den was; om dat alle talen/ al
bezat ze een eenig man/ hem
daarom geen Wijsgeer zou ma-
ken. Maar mijn Heer Philopater
en Philologe, voer desen spreker
voort: zegt my ik bid u uw per-
ceptie wegens 't Boekje/ Het
Leven van Philopater genaamt/
wijl gy 'er de grootste belangens
by hebt/ en best wegens deszelfs
be-

veraciteit verzekert zijt; als ook wie je oordeelt dat het gemaakt heeft/ en of je het/ zonder zig te versteuren/ hebt kunnen lezen? Om u op alles 't geen gy daar vraagt te antwoorden/ mijn Heer/ sprak Philopater, soo dunkt my/ dat misschien gy zoo veel berigt daar van zoud konnen geven/ als ik zelfs/ of 't moest alleenlijk het laatste van uw vraag wezen 't geen ik beter mogt weten/ en hier op zegge ik/ dat het zoo verre van daar is/ dat ik nog nooit eenig schimpschrift met meerder plaisier heb gelezen dan even dit/ om dat 'er alles zoo levendig in afgemaakt is/ waarom hy ten opzigt van de Waarheit het geen historisch geloof / zoo wel als eenig boek/ moogt refuseren: ook raakt het my niet meer dan eenig volslagen Coccejaans Godgeleerde / om dat ik haar slegts heb nagevolgt in die Paradoxe interpretatie/ rakende

de

de Prophetien / en die op de he-
dendaagsche gevallen te wille
appliceeren; zoo dat ik hier in geen
grooter belang heb dan zy all
die deze studie, en tijdwisselbeur-
ten, uit dien hoofde fantaseren,
volgen. Wat nu den Auteur aan-
gaat / hier op zeg ik / dat gy my,
gelyk ik flus begon te zeggen,
veel beter van zoud konnen in-
struëeren, dan ik u; want ik weet
nu dat gy met myn Heer Philo-
mathes lange tyd gemeenschap
hebt gehouden; en hier uit zou
ik mogen veilig concluderen /
zonder dat ik geloof te doolen /
als hebbende/ myn gehele levens-
verhaal / de pedante opvoedinge
van myn jeugt / en alle de be-
zonderheden der Coccejanerye,
uit zyn mond kunnen weten /
welke dingen alle hem bekent
waren / voor dat ik, en myn
Confrater ons afscheid van hem
namen / eer wy van Franiker ver-
trokken / dat gy zelfs de schryver
zyt

zijt van 't geen daar gy dus nieus-gierig na vraagt. Wat Duiker, viel een tweede hier op in / zijt gy de schrijver, van 't leven van Philopater, mijn Heer! zoo weet ik nu meer dan ik tot nog toe heb konnen te weten komen. Zagt / zagt / Amice repliceerde deze / krijgende een klein bloosje / ik wenschte dat het waar was / of dat ik dit mogt zeggen: want dan zoud ik my zelfs vereert genoeg agten / te meer / dewijl ik nu niet alleen weet dat mijn Heer Philopater zelfs zig geenzins daar aan steurt / maar nog daarenboven / om dat d'experientie my geleert heeft / dat ook geen Coccejaans Godgeleerde / zelfs de geen die 'er de considerabelste figuur in vertoont / ooit zoo kwaad op den Maker heeft willen wezen / dat hy hem daarom voor vyand van dat geslagt zou declareren. Voor mijn Heer vogede Philopater hem

toe /

toe / ik ben juist zoo nieu-
gierig niet om 't zoo net te we-
ten / dat ik het zonder tegen-
spraak zou konnen bewijzen
ja al wilde je een vervolg van
mijn leven componeren / het zo
my ten eenemaal indifferent we-
zen; dat is / ik zou 'er my alzo we-
nig over versteuren / als over 't
voorgaande / alleenlijk dunkt
my / dat gy de boerteryen / in zo-
verre die in dat verhaal gecon-
jungeert zijn / niet in dat twee-
de zoud konnen blijen / 't welk
dan ook noodzakelijk 't zelfde
minder plausibel zou maken :
want dit is zeker / alzo den in-
houd van dat vry wat anders
zou moeten / als Coccejaansche
propetien / fantastijke applica-
tien van deze revelationes / met
alle ap en dependentien , ten op-
zigt van 't begrip in deszelfs
uitkomsten / die zelfs nog zoo di-
vers zijn als yders brein ver-
scheide gestoffeert is / en die
schoo-

schoone binding van de zeven Perioden, ik zeg dewijl dat van geheel wat anders zou moeten handelen / zoo zoud gy die boertige pen / die daar gebruikt is / moeten superséderen / 't welk de principale reden is / dat 'et by alle heeft aangenaam geweest; en daarom dunkt my alleen dat ik het u om deze oorzaak zou afraden / dewijl gy al uw respect / magnitude en glorie / die gy hier door by yder hebt ingeleid / zoud konnen kwyt raken / en dit zou my inderdaad zelfs moeyen. Mijn Heer was deeze zijn zeggen / ik bedank u voor uwe waare perceptiones / behalven dat dit juist niet noodzakelijk waar behoefden te worden / te weten dat den Maker daarom zijn aanzien zou verliezen / om dat men het zoo delectabel niet zou konnen voorstellen / om reden die ik zoo terstond zal zeggen: en dus zieje dat ik

my hier over insgelijks geheel niet versteur / van dat gy my zo ampel / als of ik de schrijver van 't zelve was / een berigt geeft van 't geen by alle die oordeel bezitten voor waaragtig gekeurt zou worden: maar laat ik eens toestaan dat ik den Auteur waar; of liever / laat ik eens spreken ten voordele van den schrijver die dit vervolg zou opstellen; wie zou'er ook zoo ignorant in 't oordelen gevonden worden, die geen onderscheid zou maken / in 't deduceren van ernstige stoffen / of in zulke die men kortswylig kan voor dragen / dan d'onkundige? het zou mijns oordeels eerder walgchelijk zijn voor de verstandige / dat men serieuze zaken, op een frivole trant zou opdiszen / dan dat zulks by haar zou aangenaam wezen; en hierom zou ik my, of anders den schrijver zulks niet afraden / te meer / terwijl hy'er nooit

nooit eer hy heeft willen inleggen / om dat uw leven dit wel meriteert / als zijnde een Compendium van veele / en om dat gy in al uw doeningen als tot het alleruiterste zijt gekomen: om nu te tonen hoe ik dat bevat / zoo geloof ik dat gy met my als waaragtig zult advouëren; vooreerst dat de begrippen van uw jeugt zoo kinderagtig waren / ten opzigt van de Denkbeelden wegens 't vermogen van de duivel / dat al voegde men tien kinderen van een pedante opvoeding byeen / zy alle niet meerder zouden extravageren dan gy alleen gedaan hebt. Ten tweeden, zijt gy in verbolg van tyd met zulk een yver bezet geweest / om in uw studie te avanceren / en om de verborgentheden der Coccejanen te doorgronden / dat men u wel tegen een diergelijk getal van Prophetische broeders

zou hebben mogen stellen; om dat gy alles wat u voor de vuist kwam wel in zulke zeeven verdelingen zou gedeelt hebben / zodanig dat yder Perioden preëminent zijn eisch had verkreegen. En laatstelijk, dit moet ik nu van u certificeren / zijt gy geworden een expert wijsgeer. Philopater moest lagchen dat hy dus een schets kreeg van 't geen dien Heer van hem oordeelde / zeggende / hem gaern toeteftaan dat het uit zijn naturel vloeide / om een zekere drift in zijn doeningen te vertoonen / dog dat het zeer veel verschilde in comparatie van nu / dan toen hy door waan geleid wierd. Maar hoe komt dat gy my ook niet tegen tien hedendaagsche Philosophen stelt? vroeg Philopater. Myn Heer repliceerde deze / dan zoud ik u incomparabel te kort doen: want / ik spreek van de geen die

die eenige Philosophische schriften / cum verbis theologicis quibusdam conjunctis uitgedrukt / publicè hebben gemaakt / wat zyn dat / zegge ik / tog voor Philosophen? en wat zyn der in haar schriften t'zamen gemengde dingen / dewelke / van een natuurlyk vernuft / nooit hooger dan illustre harzenschilderyen kunnen geconsidereert worden? dieshalven zoud ik geen goede vergelyking maken / met niet alleen tegen zulke tien u te confronteren of daar boven te stellen / maar al nam ik de geheele bende dier broederschap / indien ze niet anders willen schryven dan ze tot nog toe gedaan hebben / zoo was hier evenwel geen evenreedigheit te vinden. Myn Heer / liet zig Philopater hooren / ik weet geen reden dan die van uwe courtoisie dat je my door uw comparatie zoo hoog hebt willen opzetten: 't is genoeg dat

we navolgers zyn van een incomparabel wysgeer. Fiat Solutio / was Philomathes zeggen: Physiologus vroeg ſtus na nieuws en hy heeft ons zulks meegedeelt / hierom zal ik in recompenſe Heeren u twee doctorale brieven en een ander communiceren / waar van my de afſchriften van de couſyn van P. H. Med. & Phil. Dr. tot Groeningen zyn gemeen gemaakt: deeze twee Neeven zyn loutere Philoſophen, dog wyl d'een hem in de Medicyne nooit geoeffent heeſt / zoo heeſt deeze den Doctor verzogt dat hy hem een kort ontwerp volgens zyn perceptie wilde toezenden rakende de hoedanigheid van de menſchelyke ziel. Ze luiden dus.

P. H.

P. H. aan H. W.

Myn Heer, en Vriend.

OM de *existentie* van de menschelyke ziel door klare en kennelyke grondregulen te vertoonen, zal het noodzakelyk zyn, dat wy eerstelyk overwegen *hoe* en op *wat* wyze de *Denkbeelden* dus genaamt ons te binnen zyn gekomen, en hier door zal men zien dat wy in ons geen andere *affectiones* of denkbeelden vinden als door *innerlyke* en *uiterlyke* voorwerpen; of al zulke die door de verscheide zoorten der innerlyke alleen, of der Uiterlyke in ons worden verwekt: en daarom volgt dat, hoe ymant actifer door innerlyke aandoeningen word aangedaan, hy zoo veel te perfecter gewaarwordinge zyns ligchaams zal hebben; tot een voorbeeld, wanneer alle de vloedige stoffen des ligchaams kragtig en snel door alle *buizen* ordentelyk circuleren, zoo zullen alle *vaten* en

vliezen door deze opſpanninge ze-kere geſtalte en gedaante verkrygen, door welke gedaante wederom de vogten bezonderlyk worden getermineert en dat door haar verſcheide *toeknypingen* en *omwringingen*: in welke *wederkeerige beweeging*, zoo der *vogten* als *vaſte* deelen wy het wezen der gewaarwordinge of denkbeeld van dat lig-chaam agten te beſtaan: deze *wederkeerige beweeging* word na mate meer vermindert, na dat, of de Principaalſte vogten, die de grootſte, ſnelſte en agtervolgenſte opſpanninge der *vaſte deelen* maken, worden ingetoomt en in haar beweeging belet, of dat de *deelen*, die deeze vogten moeten doorlaten, aleer dezelve tot den anderen naaderen, door *uiterlyke* of *innerlyke* oorzaken zyn bedurven.

Hier uit zult gy zien waar dat ik naar doel, en wat men van de *menſchelyke ziel* heeft te zeggen, namentlijk dat zy *niet anders* is als de

in-

innerlijke werkinge der vogten *door* en *op* de vaste deelen des ligchaams, 't welk nog klaarder zal blijken als de voorste onderstellingen van agteren zullen betoogt zijn; want wy kennen geen andere perceptiones als van agteren, die wy door *d'aandoeningen* der *voorwerpen* in ons bespeuren, ten zy ymant meende *bevattingen* van *vooren* te vormen door de denkbeelden te combineren, dewelke door voorgaande aandoeningen hem te binnen zijn gekomen, en in zulker voegen zal men kunnen toestaan, de vorming van *vooren* eeniger *eevenredige denkbeelden*; maar de zaak wel ingezien zijnde, zal yder tot toestemming gedrongen worden ook deze eevenredige denkbeelden niet van *vooren*, maar van *agteren*, of onmiddelijk uit de dingen, of middelijk van denkbeelden door de dingen te binnen gebragt, bekomen te hebben. Wy vinden dan geen *denkbeelden* in ons van eenige

zaken, die niet door een van de twee gezeide wyzen zyn ontleent, of ze moeten daar t'huis gebragt worden.

Dat nu de *existentie* van de menschelijke ziel in de bovengestelde *wederkeerige beweeging* der vogten op de vaste deelen, en deze wederom op de vogten opgesloten leid, zullen wy van agteren, alzo wy, gelijk gezegt is, geen andere denkbeelden als van agteren bereiken, uit veel en oneindige veranderingen die het ligchaam komt te lijden, kortelijk toonen.

Eerstelijk, de teere gezonde kindsheid beschouwende, zal ons evident voorkomen dat na maate derzelver innerlijke beweegingen toenemen, de vaste deelen zekere constitutie verkrijgende, tekenen van verscheide gewaarwordingen zoo van haar *eigen lighaam*, als van *andere* vertonen; dat is de *innerlijke gewaarwordingen* nemen in wakkerheit toe, met het dikwils in-

vloei-

vloeijen haarer vogten door de *vaste deelen*, welke laatste zekere gestalte verkrijgen, die door de gewoone invloed niet worden verandert, en wanneer dit is te weeg gebragt, dan zal *dat ligchaam* eerst *zeker* zijn van *zijn ligchaam*, en niet eerder; om dat de stand der vaste deelen tot een bestendige hoedanigheit is overgegaan, dewelke door de ordinare instroom der vogten niet kan verandert worden; en hier uit zal volgen dat zoo haast een uitterlijke aandoening deze stand der vogten verandert, de *vaste* door 't invloeijen der eerste zekere *andere Gedaanten*, van de gewoone *innerlijke* verscheiden, moet aannemen, 't welk om dat tusschen deze twee geen overeenkomst gegeven word, de Gewaarwordingen *verscheiden* stelt, en bygevolg niet het denkbeeld van *dat* maar van *een ander* ligchaam.

Dit vooraf getoont zijnde *hoe* en op *wat wijze* de gewaarwordingen

in de teere jongheid opwellen, aan-groeijen en kragtiger worden, zal het noodzakelijk zijn te doen zien dat deze *Gewaarwording* of men-ſchelijke ziel in niet iets anders als in het gezegde kan beſtaan.

Dat een menſch *blind*, *doof*, enz. geboren, geen gewaarwording der *Coleuren*, *klanken* enz. heeft, zal niemant van eenige opmerking in twijffel trekken; maar waar dit dog van daan komt zal mogelijk difficulteit inſluiten te ontdekken, om dat men met regt zou kunnen vragen, waarom zulk een *menſch* niet zoo wel als *anderen*, die *zien* en *hooren*, van deze Gewaarwor-dingen zijn voorzien, dewijl de *werktuigen* van 't gehoor, en die tot het gezigt noodig onderſtelt worden *preſent* te zijn? waarom dog, zeg ik, kan deze ziel, die gelijk men zegt, zoo veel vermag en kan denken en buiten het lig-chaam beſtaan, niet *denken* of *weten*, of van gehoor en gezigt, of der

din-

dingen die gezien en gehoort worden? of is het zoo met de zaak gelegen, dat de *ziel*, gelijk wy gezegt hebben, in de gemelde *wederkeerige werking* bestaat, en dat de *vogten* zoo ontbreken door *die werktuigen* te vloeijen tot opspanning der zelver om de levendige gewaarwording te ontleenen; dan is 't geen wonder dat zulks de *wezendlijkheid* des zaaks stellende weg genomen, de zaak wegneemt? dat is, de wezentlijke *Gewaarwordingen* des gezigts en gehoors, gestelt door derzelver *werktuigen* en *vogten* te zamen, moest nootzakelijk volgen, maar *deeze* weggenomen zijnde, houd de zaak op wezentlijk te wezen. Gelijkerwijs nu de omvloeijinge der vogten, door alle werktuigen, de zamengestelde gewaarwordinge of *ziel* des ligchaams stelt, zoo moet nootzakelijk volgen dat na dat'er meerder deelen van een ligchaam geheel zijn vernietigt, of in haar werkinge belét,

lét, de gewaarwording in dier voe-gen verminderd en ophoud als 'e deelen zijn bedurven, of door eer-ste oorzaken der vogten of vaſ-te deelen uit innerlijke of uitter-lijke oorzaken ontleent. Dat dit waar is kan uit d'aanſchouwinge aller ziekten, en dat dezelve door uitterlijke of innerlijke gebreken volgen, zonneklaar vertoont wor-den; gelijk by voorbeeld blijkt in zekere ziekte, daar in de voor-naamſte vogten, namentlijk ſe-nuwſappen, in haar *vloeijinge* door de *buizen* zijn belét, by de Medi-cijns *Catochus*, *Catalepſis*, zinvang, ledenſtijving, genoemt, door wel-ke den menſch, beezig zijnde en als gezond voorkomende, ſchie-lijk geſtort word, het zy zittende of ſtaande, buiten alle *vermogen* van te denken, met beroovinge van *zinnen* en alle beweeging, be-halven dat zijn adem haalt en pols ſlaat, blijvende regt opzitten of ſtaan in het zelfde poſtuur als toen

het

het gebrek of toeval begon, de oogen opgezet na de omstanders, en d'oogschelen onbeweegelijk; by de *naam* genoemt of geroepen en aangesproken wordende, zal nog *hooren* nog *antwoorden*, of ergens af bewust zijn. Ik geef u eens in bedenken, mijn Heer, wat gy van zoodanig een ziel, buiten het ligchaam bestaande, zult zeggen, en waar die dan is, wat hy doet enz. als het ligchaam met zulke toevallen word bezet, schoon het zelve nog slaapt nog droomt, maar integendeel staat of zit regt op met wijd uitgespalkte oogen u aanziet, zonder dat egter eenige de minste kennis heeft, of na het *toeval* iets dat 'er voorgevallen is *distinct* weet te verhalen. Zult gy niet eerder zeggen dat uwe zoo *genaamde denking* een *zuivere gevoeling* of gewaarwording is van 't ligchaam, in de gezeide *wederkeerige* aandoening bestaande, en dat, om dat dezelve zoo me-

menigmaal verandert, toe en a neemt, als de beweeginge der *vap* en *vloedige deelen* verandert, toe e afneemt? Moet gy niet bekenne dat d'experientie dagelijks in d ſtervende menſchen dit insgelyk vertoont, na dat alvorens de beſt vogten des ligchaams door de ziek te zijn verteert, en dat 'er nie zoo ſpoedig een herſtelling van ' verlorene door voedſelen, kan aangezet worden, den menſch, ſchoon de ziekte is geëindigt, enkel uit *gebrek* van kragt moet verhuizen naar zijn eeuwig huis. Denk eens *mijn Heer*, of gy *zulk een* niet *gelijk* vermogend om te denken als beweegend zult bevinden? zegt men van *zulke* niet dat zy geen *wéét* meer van het aardſche, van haar vrienden, goederen enz, hebben, om dat zy een *beter goed* verwagten: maar is dit wonder dat zy het aardſche en 't vergankelyke vergeeten? zy hebben *haar zelven* in zodanige ſtaat als vergeten; dat

is, de *innerlyke* aandoeningen, door 't gebrek van haar ſappen, beginnen optehouden; en wat is 'er *leevendiger* in den menſch, als dat hem zijn *gantſche leven* eenzelvig heeft aangedaan? daar d'aandoeningen die van *buiten* komen, geen duurzaamheid inſluiten, en daarenboven continueel verwiſſelen en in andere Gedaanten voorkomen, welkers *laatſte* door haar verſcheidentheid de *eerſte* geheel of ten deel uitwiſſen en veranderen. Is het dan wel wonder dat als de beweegingen verflaauwen, eerſt de *gewaarwordingen* der *andere* bezondere dingen worden uitgewiſt, en dat de gewaarwordinge van *zig zelfs* allerlangſt tot de flaauwſte regeliere beweeging toe byblijft. Geen wonder by gevolg dat zoo een *ſterveling* al het aardſche verveelt, en gelijk als een walg daar af ſchijnt te hebben; waarom men gemeenlijk niet anders hoort, zelfs van de grootſte devotariſſen, tot antwoord
op

op de vragen *voor*, en *na* de Gods-dienstige gebeden, het geluk van zijn ziel na dit leven betreffende, als Jaa en Amen zeggen. Ik wil zeggen, hy sterft *alle* het aardsche en *zig* zelfs af, om dat hy al het *aardsche* en *zig zelfs* vergeet; dat is, hy heeft *geen* gewaarwordinge van de dingen buiten hem, nog ook van zig zelfs, en daarom gaat hy heenen na de *plaats* daar hy *voor* zijn geboorte was, om dat de *innerlijke* aandoeningen een *einde* nemen. Maar zo het mogt gebeuren, dat het gebrek der vogten eens door *goede voedselen* vervult wierd, men zou haast zien, dat de te vorens verachte aardsche dingen wederom verre in waardye zouden uitsteken; dat is, de *vogten* weer ordentelijk als voorheen de *vaste deelen* uitzetteden, zal aldus den mensch doen gewaar worden dat hy is en leeft, en hier door word hy weder in staat gestelt, om van andere dingen, door d'*aandoeningen*

der

der zelver, gewaarwordingen te vormen, en deze *laatſte* te zamen zettende, word gezegt te *redeneren*; en *zaamengezet* hebbende, *verſtandig* te wezen, of dingen door de darde ſoort van *kennis* te verſtaan.

Dit laatſte als het tegengeſtelde van het voorſte, is een bewijs dat zoo menigmaal het ligchaam verandert, ook de gewaarwordinge verandert, en by gevolg zal het een *eenige* en geen *twe* zaken daadelijk onderſcheiden wezen. Het ligchaam ſtellen wy dan *vormelijk* te zijn het *geheele* wezen, maar de *ziel* deszelfs in de opgenoemde *wederkeerige beweeging* te beſtaan; gelijk bewezen is.

P. H. M. D.

Groeninga
den 27 Juli
1693.

H. W.

H. W. aan P. H.

Antwoord op de voorgaande

Mijn Heer en Vriend,

DE waare, en op reden gegronde perceptie, die wy van de bezondere dingen, waar onder wy ook de menſchelijke ziel ſtellen, hebben, moet alleenlijk uit de *kenniſſe* van de *Goddelijke natuur* gehaalt en afgeleid worden; want *al* wat 'er is, dat is *in God*, en men kan niet begrijpen dat 'er iets zakelijks kan zijn, dat niet tot de Goddelijke natuur behoort. Wy verſtaan klaarlijk, 1. dat God is; 2. dat hy maar een is. 3. dat in hem twee bezondere attributa zijn, die de wezentheid van zijn natuur ſtellen, namelijk *denking* en *uitgeſtrektheid*. Gods *denking* is de eeuwige en onveranderlijke kennis, of be-

bewuſtheid die in God is, wegens het *zijn*, en 't *hoedanig* zijn der uitgeſtrektheid, en deszelfs Modificatio. De uitgeſtrektheid is het onder of voorwerp van Gods eeuwige denking. Daar is ook wel een *denking* van een denking, dog deze kan, volgens de *bepalinge* van *Gods denking*, zonder uitgeſtrektheid niet begrepen worden. Dewijle dan nu alle de bezondere dingen tot de natuur van God behooren, zo moet ook in yder van die te vinden zijn deze twee toeëigeningen van denking en uitgeſtrektheid; want al wat in 't *geheel* is, is ook op een eindige en bepaalde wijze in yder *deel*. Deze denking, voor zo veel die aan het ſchepſel, den menſch, toegeëigent is, word *ziel* genoemt, en de uitgeſtrektheid, *ligchaam*. Dus meenen we kort en klaar genoeg vertoont te hebben de *wezendlijkheid* van de twee *toeëigeningen* des menſchen, en dat wy van de *eerſte* niet minder ken-

kennis hebben, als van de *twee*
de. Wy hebben dit kortelijk voo
af laten gaan, om daar op *onze*
aanmerking, wegens de verhande-
ling van de menschelijke ziel te fon-
deren.

Gy zegt dat de menschelijke *ziel*
niet anders is, als de *innerlijke*
wederkeerige werkinge der vogten,
*door en op de vaste deelen des lig-
chaams*; en gy bewijst zulks uit on-
eindige veranderingen, die het
ligchaam komt te lijden. Ik staa
toe dat gy hier meede met verstand
en klaarheid toont, hoe *ziel* en
ligchaam samen werken, en dat
ziel en ligchaam geen *twee*, maar
alleenlijk *eene zaak* is. Nogtans
bevind ik in u stellinge geen klaar-
der bevatting van de menschelijke
ziel, als ik ooit van te vooren heb
gehad, ja in tegendeel, gy maakt,
zo my dunkt, van de ziel een lig-
chaam, 't welk regel regt aanloopt
tegen het gevoelen van de *voor-
naamste Wijsgeeren* van dezen tijd;
want

want *hoe fijn* ook gy de innerlijke vogten, en des zelfs werkingen begrijpt, het is dog ligchaam, en kan tot de *denking* als denking niet gebragt worden, maar behoort tot de uitgeſtrektheid.

Gy vraagt, waarom een mens, die *blind* en *doof* geboren is, geen *gewaarwording* of denking van *Coleuren* of *klanken* heeft? Ik antwoorde, om dat de *werktuigen*, die tot het *gehoor* en 't *gezigt* behoren, onbekwaam zyn, om door Coleuren en klanken aangedaan te worden. Gy vraagt wyders, waarom de *ziel*, van deze dingen geen gedagten kan vormen *buiten* en *zonder* behulp van het ligchaam, dewylze, gelyk men zegt, buiten het ligchaam kan beſtaan en werken? Ik vrage weerom, *wie*, behalven de *Pedanten* en *ſint juinen*, heeft dat ooit gezegt? en beſluite derhalven, dat zulks onnodig aan my gevraagt word, die, gelyk ik meen, by u niet bekent ſta als een *Pedant*,
maar

maar als een die verstaat, dat de *ziel* buiten het ligchaam *niets is* nog vermag *iets* te doen; maar dat ziel en ligchaam altyd, en in alle dingen *samen werken*, het welke hoe 't geschied, aan u zo duidelyk in uw *verhandeling* is aangewezen, dat ik 'er van 't myne niet een eenig woord kan bydoen. Gy geeft my ook te bedenken wat ik van de *ziel* van een flaau mensch, of van een die ylings bevangen word, zoo dat de vogten door de buizen belet, niet door vloeijen, zal zeggen? want daar bespeurt men voor die *tyd* geen denking of gewaarwordinge in, en dieshalven vraagje, *of die ziel dan buiten dat ligchaam is, waar ze is, en wat se doet.* Maar ik hebbe te voren reeds gezegt, dat de ziel *buiten* het ligchaam *niets is*, nog vermag. Dog om ook dit voorwerp te raken, zo zeg ik, dat het ligchaam van een *flaau* mensch, ja zelfs van een *dood* mensch, zo wel een *ziel*, denking, of gewaarwording heeft,

heeft, als een gezond ligchaam, maar die ziele werkt daar niet in op de zelve wyze, als in een gezond ligchaam, want de ziel van een flaau of dood menſch werkt; dat is, denkt, of word gewaar, zodanig als met de *natuur* van een flaau of dood ligchaam *over een* komt; maar de ziel van een gezont ligchaam werkt zo als het met een gezont ligchaam overeenkomt. Nader kan men niet bepalen op wat wyze yder *bezonder ding*, het zy *ſteen*, *boom*, of eenig ander *ongevoelig ding*, denkt, om dat wy de natuur en werking daar van niet nader kennen. Maar dat 'er denking, of gewaarding aan moet *toegeëigent* worden, blijkt klaar genoeg uit de kenniſſe die wy van *God* hebben, of anders zou moeten volgen dat God *geen kennis* van de bezondere dingen had, en dat in yder deel, op een *eindige* en bepaalde wijze niet waar 't gene op een *oneindige* en onbepaalde wijze in 't geheel is, 't welk ongerijmt zou

zijn. Ik blijve na Cordiale groetenis,

Uw gantsch verpligte Neef,

H. W.

Amsterdam den
6 Augusti
1693.

P. H. aan H. W.

Antwoord op de voorgaande.

Mijn Heer en Vriend,

UW Antwoord, op de *Onze*, de menschelijke ziel betreffende, was zoo aangenaam, dat wy *illico* alle beletselen geraden vonden te vernietigen, en ons bepaalde zonder verzuim dezelve te beantwoorden.

1. Dat uit de *kennisse* van *God*, de kennisse der *bezondere dingen*, en by gevolg ook *die* der menschelijke *ziel* moet gehaalt worden, komt ons onder correctie *hard* voor; dewijl we

we agten geen kenniſſe eeniger zaken kunnen gezegt worden te hebben, ten zy de *toeëigeningen* der zelven, door naaukeurige opmerking, die de *wezentheid* des zaaks ſtellen, zijn vertoont: anders verſtaan we een *bloote ſchets* of inbeelding der *gedaantenſtanden* verkregen te hebben, en geen kennis.

2. Dat *alles* wat 'er is tot de *Goddelyke natuur* behoort, ſtaan wy toe.

5. Wat gy by *Gods denking*, de eeuwige en onveranderlijke bewuſtheid verſtaat, belijd ik gaerne niet te weten; ten zy gy daar by verſtond, dat in hem zekere Gewaarwording is, niet voor zoo veel hy *oneindig*, *eeuwig*, *alles in allen en een en eenig is*, maar voor zoo verre hy op *deeze* of *geene* wijze bepaaldelijk wezentlijk word begrepen, en in zulkervoegen de *wezentheid* aller bezondere dingen ſtellende, kan dan gezegt worden *Gewaarwordingen* der zelver te hebben en te

vormen enz. Recte enim ait B. D. S. ſingulares Cogitationes, ſive hec & illa cogitatio modi ſunt, qui dei naturam certo & determinato modo exprimunt. God kent dieshalven alle bezondere dingen voor zoo veel dezelve Gods natuur, op een *bepaalde wijze* uitdrukken, en niet voor zoo verre hy *een* en *eenig* is.

4. Hoe dat d'*uitgeſtrektheid* het *onder* of *voorwerp* van Gods eeuwige denking is, verſtaan we niet; ten zy gy de *wederkeerige werking* der *vloedige deelen*, van 't Totum univerſum, op deszelfs *vaſte*, daar by verſtond.

5. Op wat wijze gy in God kunt vinden twee *toeëigeningen*, en niet meer, kan ik op heden aan mijn verſtand niet klaar voordragen, of gy moeſt het zoo bevatten, als hier voor op de *vierde aanmerking* uitgedrukt is.

6. Gy ſpreekt wijder van de ziel, en zegt het *die denking* te zijn, die aan de menſch *toegeëigent* is: maar

ei

ei lieve wat wil dit zeggen *die denking die aan de mensch is toegeëigent?* is 'er iet aan de mensch of 't menschelijke ligchaam *toegeëigent*, dat gy ziel kunt noemen; zoo mag men vragen, *wat dat is*, *wanneer* en op *wat wijze* daar aan *toegevoegt* en van *wien?* of verstaat gy daar by, d'innerlijke aandoening der vogten op de *vaste deelen*, en de *veranderinge* der zelven door de *werkinge* der vaste deelen, en dat na dat zulk een gebouw uit *andere* innerlijke en uitterlijke deelen als *andere* bestaat, en dat daar na de gezeide werking *geheel anders* als in andere moet volgen, en dat, zegge ik, hier om de *gewaarwordingen anders* als in andere ligchamen zynde, de *zielen* ook *anders* moeten wezen? zoo hebt gy't wel begrepen: want dan zal een los lugtig beweegelijker ligchaam *levendiger*, *vaerdiger* en *snelder* gewaarwording, en een vaster minder beweegelijker ligchaam *doover* en *traager* gewaarwordingen

ontleenen, hoewel de *eerſte* zijn gewaarwordingen eerder zal verliezen, en de *laatſte*, ſchoon langzaam bekomen, *langer* en *vaſter* behouden; dieshalven ſluit het menſchelijke ligchaam de *daadelijke wezentheid* des ziels in.

7. Wyders zegt gy, dat wy klaar genoeg aangewezen hebben, *hoe ziel en ligbaam t'zamen werken:* dog ik zeg dat we niet op 't oog hadden te vertoonen hoe ziel en ligchaam t'zamen werkte, maar te doen zien dat'et *een en 't zelfde* was; want *twee* dingen zaakelijk onderſcheiden zijnde, is dan geen *een*, maar twe: kent gy nu alzulke *toeeigeningen elk* in 't bezonder, die afzonderlijk de *wezentheid* van *yder* ſtelt, zoo zult gy my verpligten dit te toonen; of anders te betuigen dat 'et is *een eenig ondeelig.*

8. Maar zoo gy wilde zeggen, *denken* is geen uitgeſtrektheid, nog *uitgeſtrektheid* denken, en de perceptie van 't een ſluit niet de bevatting

ting van 't ander in, en by gevolg is 't geen *een*, maar *twee* dingen zakelijk onderſcheiden. Hier op zeggen we dat *ſlapen* geen droomen, nog *droomen* ſlapen, nog *hert* léver, of *léver* hert is, en daarom alle zakelijk onderſcheiden; welke ſluitreden vals is: want dezelve zijn wel *vormelijk* maar niet *zakelijk* onderſcheiden, en hierom *bezondere namen* toegeëigent. Waarom word 'er niet gezegt dat de *harſenen* of het *hert* de ziel is, dan zou 'er nog iets uitgedrukt worden dat *eigenſchappen* heeft? maar de *ziel* heeft niets dan ziel óf denken, zonder *eenige eigenſchap*.

9. Gy zegt wijder dat je geen klaarder gezigt van de ziel hebt dan voorheen: ja in tegendeel dat we van de *ziel* maken een *ligchaam*, 't welk tegen 't *gevoelen* van de voornaamſte *Wijsgeeren* dezer Eeuw ſtrijd: dog ik zeg dat we niet van de ziel eenig ligchaam maken, maar dat deszelfs *eſſentie* en *attributa*, ons

niet

niet als onder *ligchamen* voorkomen, schoon ook strijdig tegens 't gevoelen van *voorname Wijsgeeren*, wiens agting niet zo veel op ons vermag, dat we *verwarde dingen* zouden toestemmen, als *enkelde* en *klaare* zulks vereischen.

10. Ik weet zeer wel dat de *allerfijnste* ligchaamtjes onzer *vogten* zoo wel ligchamen zijn als de *grover*, en dat volgens de *zelve beginselen* waar door we menen de *wezentheid* van de menschelijke *ziel* vertoont te hebben.

11. Op uw antwoord dat de *werktuigen* ontbreken, of liever dat de zelve geen onderscheide doorstroming der vogten toelaten, van een blind en doof geboren mensch, en dat daarom dezelve geen *Gewaarwordingen* van *koleuren* en *klanken* kan hebben, dit is voor my, alzo gy daar door heimelijk belijd, dat de werktuigen, zoo wel *vaste* als *vloedige*, *toeëigeningen* dier zinnen zijn, en by gevolg der andere,

zon

zonder welkers innerlijke aandoeningen de *bewustheid* van *zig zelfs* niet gegeven word, nog zonder derzelver uitterlijke aandoeningen geen gewaarwordingen der andere dingen buiten ons, zig opdoen: waar door ik als vooren regt heb te concluderen, dat de zoogenaamde *grootste Wysgeeren*, *woorden* voor *zaken* opdissen.

Het ooverige van uw *Brief* agte ik door het reeds gezeide of uitdrukkelijk of ingewikkelt voldaan te hebben: alleenlijk moet ik u erinnere, dat gy meent dat ik genoeg vertoont heb dát *ziel* en *ligchaam t'samen werken*, maar niet dat de zelve een *eenige zaak* is: waar over uw gedagten breeder te gemoet ziende, blijve ik en betuige door deze pen, zonder eenige uitzonderinge te zijn, dezelve genege Vriend enz.

P. H. M. D.

Groeningen den
14 Augusti
1693.

Phi-

Philomathes de brieven gelezen hebbende/ bedankten het geheele geselschap hem voor zyn gratificatie/ wanneerze wyders enige consideratien over deze brieven maakten/ welke hier op uit kwamen dat deszelfs essentie conform met hun gedagten concordeerden. Philologus betuigde voornamentlyk dat het betoog van den Doctor, schoon nieuw voor hem/ hem egter zeer wel behaagde/ en hy declareerde met een soortje van verwondering/ hoe aggreabel dat Philosophen elkander konden werk en weêrwerk verschaffen/ alleenlyk door schynbaare uitdrukkingen en zomtyds door niet al te naaukeurige opmerkinge/ zoo dat hy presupponeerde dat deze brieven van nog diverse anderen zouden konnen gevolgt worden. Maar dit dagt hem meerder wonder/ dat 'er nog zulke Philosophen gevonden wierden/ welke met andere discorderende

rende waren/ en dat slechts over woorden waar meede eenige hoedanigheden worden te kennen gegeven/ die altyd haare tegenovergestelde hebben/ en dezelfde als of 't essentieele dingen waren percepteerde; gelyk goed en kwaad, volmaaktheid en onvolmaaktheid, zonden en verdiensten, lof en laster, ordre en verwarring, en diergelyke bewoordinge meer: waarom hy zig niet admireerde/ dat deeze ook aan God/ volgens haar imaginatie/ toeschreven zulke dingen die zy voor hem betaamelyk extimeerde/ hoewel 'et in een Philosophische zin zeer incapabel bygebracht wierd/ maar dat 'et alleenlyk woorden waren/ die de Godgeleerden als Godgeleerden pasten. d'Experientie leerde hem distinct dat 'er zommige gevonden wierden die wel zagen/ dat men God niet eigentlyk de menschelyke Attributa konde toepassen/ en het voor zoo verre goed door-

oordelen/ dat men de goddelyke met de menschelyke natuur niet vermengt/ om dat ze niet konnen begryppen op welke wyze God werkt, wil, verstaat, bemerkt, ziet, hoort enz. Hoewel ze niet-tegenstaande evenwel willen dat deze werkinge op een eminente en overnatuurkundige wyze in God geconsidereert moeten worden/ om dat/ indien men deze dingen van hem geheel ontkende/ zy niet weten wat God gy hebt/ of wat by 't woord God verstaan word. Wel Amice, sprak Philopater, dit zyn de allerhoogste beschouwinge der menschen/ en zy kennen geen groter volmaaktheden dan de geen die door de vorensgezeide toeëigeningen verklaart worden; want zy hebben geleert en geexperimenteert dat ze werken/ willen/ verstaan/ bemerken/ zien en hooren; dat zelfs den een hierin boven den ander excelleert, dog nooit

nooit zoo of men vind/ volgens 't bekende spreekwoord/ meester boven meester: nu konnenze aan God/ volgens haar bevatting/ niets attribuëren of ze moeten 't van haar zelven ontleenen/ en daarom schryven ze onbepaaldelyk hem toe 't geen ze stukswyze in hen zelfs bevestigen; vergeetende dien regel dat men absolute van het eindige tot het oneindige niet mag nog kan argumenteren; om dat hier geen gelykvormigheid kan gevonden worden: en hierom geloof ik/ dat ook de Driehoek, indien ze spreken kon/ zou zeggen/ dat God op een uitstekender wyze driehoekig was/ en de kring insgelyks/ dat God op een uitneemender wys kringsrond moest wezen/ en dat yder dit zou doen met zy toeeigeningen aan God toeteschryven/ om zig zoo veel als mogelyk is hem gelyk te maken/ en dat al 't overige aan hem gedrogtelyk zou schynen.

Ons Philosophische gezelschap versleet dien geheele namiddag tot laat in den avond met diverse discoursen hun tyd / als wanneer ze onder andere over 't geschil van 't oneindige ook te spreken kwamen: 't bleek aan hen evident dat zy / die hier over discordeerde / geen onderscheid gemaakt hebben tusschen 't geen 't welk uit zijn natuur of uit kragt van zyn determinatie volgt oneindig te wezen / en dat 't welk geen einden heeft uit kragt van zyn oorzaak: ook tusschen dit / 't welk oneindig gezegt word / om dat 'et geen einden heeft / en dit schoon het bepaalt is / en dat wy 't grootste en kleinste daar af hebben / wy evenwel de delen door geen getal konnen bepalen: en eindelyk tusschen 't geen dat wy alleenlyk konnen verstaan, maar niet inbeelden / en dit 't welk wy al imagineren konnen. Indien

dien zy / oordeeldenze / hun re-
marque hier op gehad hadden /
zouden zy begrypen/ hoedanig on-
eindig in geen deelen kan gedeelt
worden / en hoedanig oneindig
al in deelen gedeelt kan worden
aangemerkt: wyders / hoedanig
oneindig , zonder contradictie
grooter dan een ander oneindig,
en hoedanig niet als zodanig kan
bevat worden. Zy spraken vor-
der van de zelfstandigheid / Eeu-
wigheid, wyze en duuring, en waar
van daan het onderscheid afgeleit
wierd tusschen eeuwigheit en
duuring ; want door het laatste
wierd alleen de existentie der mo-
dificationes verklaart / maar door
de eeuwigheid , die van de zelf-
standigheit. 't Scheen hen incom-
parabel frivool van de geen die de
zelfstandigheid onder de percep-
tie van uitgestrekt heid , uit lig-
chaamen zakelyk van elkander
onderscheiden/ verdigte; 't welk
even zoo veel is / als of ymant

van veel kringen/ een driehoek/ of een vierkant / of iets anders gants verscheiden van essentie/ wilde smeden: 't bleek aan hen openbaar dat zy / die van natuur zoo genegen zyn d'uitgestrekte zelfstandigheid te deelen/ geen distincte bevatting van dezelfde konden formeren; want zoo ze dit deden/ moest haar bekent wezen/ dat men de hoegrootheid op tweederlei wyze begreep/ namentlyk/ afgetrokkelyk of oppervlakkelyk, na dat men door middel van de zinnen haar in d'inbeelding heeft: of als zelfstandigheid, 't welk van 't verstand alleen geschiede / en dat derhalven indien men merkte op de hoegrootheid naar dat zy in d'inbeelding is/ 't geen ligt en dikwils gebeurt/ dan zal zy eindig, deelbaar, veelvoudig en uit deelen te zamengezet bevonden worden: dog indien men op 't verstand merkt en dat men de zaak bevatte gelyk

zy is / 't welk swaarlyk geschied / zoo zal men haar bevinden/onein-dig, ondeelbaar en eenig. Wy-ders / om dat we de duuring en hoegrootheid naar ons believen konnen termineren/ te weten / als wy 't laatste van de zelfstandig-heid afgetrokken bevatten en 't eerste van de wyzen door welke zy van d'eeuwige dingen afvloeit/ afscheiden / begrepen ze dat hier uit sproot / tyd en maat , naa-mentlyk de tyd om de duuring en de maat om de hoegrootheid te bepalen / inzulker voegen dat men dezelve accommodabel kan in-beelden: en hier uit dat we de modificationes der zelfstandig-heid / van de zelfstandigheid af-scheiden en tot benden brengen / vloeit het getal , waar uit ze dan concludeerde / dat maat , tyd en getal , niet anders dan wy-ze van denken of van inteveel-den waren : waaromme dan al de geen / die met diergelyke No-

tiones getragt hebben de voortgang der natuur te kennen / zodanig confuus zyn geworden / dat zy zig niet anders / dan met door alles heen te breken / hebben konnen redden; om dat 'er veel dingen zyn / die wy door geen inbeelding, maar alleenlyk door 't verstand, gelyk zelfstandigheid, eeuwigheid, enz. konnen bereiken.

Terwijl alle bezondere dingen eens moeten cesseren, zoo zal ik mijn Pen hier insgelijks determineren / om de tijd / getal en maat / 't geen van ons illuster Gezelschap bry laat in den avond verhandelt wierd / my als een paalteken voor te stellen / want ik agt dat ik genoeg gedaan heb met mijne lezers een denkbeeld te geven wegens 't leven van een Man, wiens ordre by alle verstandigen gelaudeert moet worden / tot dus verre gededuceert te hebben: met verzekering / zoo

zy het mogten desidereren/ van een veritabel relaas, zonder eenige de minste exaggeratie: en daarom zullen we ons niet bekreunen over den genen die zig nog mogten imagineren alleenlijk slegts een Roman gelezen te hebben/ om dat 'et de methode niet is/ dat ooit eenige Studenten by de Professores op die wijze worden geintroduceert/ als van onzen Philopater en Philologus in't eerste deel gezegt word/ by den Waaidschen Professor, gebeurt te wezen/ terwijl we ons nog toenmaals meer hadden om een zekere magnificentie, ten opzigte van de constitutie en contenantie van dien Heer te remarqueren/ dan iet anders te vertonen: hierom mogen de zulken/ als 't hen belieft/ dat ons Credentialen, zoo haar dat te groot dunkt/ verkleinen tot twe of drie diergelijke brieven, en verminderen de Cerimonien, trap-

pen, en kamers zoo verre als zy denken dat genoeg is; als ook zoo ze zig mogten fantaseren/ dat de groote blaauwe fluwele armstoel te Vorstelijk was/ ze overtrekken-ze vry met Kemelshair, en nemen van de leuning de witte van kalk gepleisterde leeuwtjens, wijl zulk een om te zitten bekwaam genoeg is/ met alle de zeegels, bullen en brieven van de tafel, en brengen ze ter plaatze daar ze oordelen dat die beter passen / dit alles zal my geenzins differeren/ nog de waaragtigheid van de zaak konnen wegnemen: en daarom zal ik als nog bevestigen de waarheid exact geobserveert te hebben/ zonder dat 'et nodig zy onze mannen met de vinger aan te wijzen. Alleenlijk lust my nog te zeggen / eer ik een schets van haar conduite geef / dat ons gezelschap als illuminerende Philosophen elkander dien avond gratuleerde en

com-

complimenteerde / en dat Philopater hen alle / met een zoortje van verrassing / wijl 'er geen noodiging was voorgegaan / deftig en liberaal tracteerde / zoo dat 'et byna middernagt wierd eer ze konden scheiden / 't welk met zulk een universele applaudatie en met zoo veel civiliteit geschieden / dat hier over niets te corrigeren viel : houdende zy alle, in verbolg van tijd en nog tegenwoordig / dezelfde order van te leven / die zy evident approveerde util en vermaakelijk met haar begeerten te concorderen. Ik neeme dan afscheid van onzen Philopater, en Philologe, en alle hare Philosophische vrienden, van wien ik by deze Confesseren door een ample declaratie / dat ik nooit volmaakter vrienden / verstandiger gezelschap / noch Edelmoediger mannen kenne / dan deze : daarenboven alle van die constitutie / dat nog de nijd,

 be-

bespotting, versmading, gramschap, wraak en andere Hartstogten, die uit de haat spruiten / in hen geenzins resideerden: maar in tegendeel het gelach, en de boertery, wijl ze verstonden dat het een zuivere blydschap was en in zoo verre goed door zig / wierd evenmatig van haar gepleegt. En zeker is 'er wel iet anders / dan het ellendig / stuursch en droevig waangeloof, 't geen verbied vermaak te scheppen? want gelijk het een hongerige en dorstige past de honger en dorst te blusschen / zoo voegt het een wijs man ook de naargeestigheid te verbannen. Dit was alzins haar reden en haar regel, dat ze haar gemoed dus aanstelden. Zy apprehendeerden dat 'er geen godheit / nog ymant anders was / dan de nijdige, die zig verheugde in 't onvermogen en ongemak van anderen: nog dat de tranen / zugten / vrees en dierge-

gelijke / voor deugd in ons erkent wierd; wijl zulks niet anders te kennen geeft / dan teekenen van een gemoed / 't welk geen Heer van zig is. Hierom contestere ik / dat we tot zoo veel te grooter perfectie overgaan / hoe wy met grooter blyschap aangedaan worden / en dus ons noot zakelyker gelukzaliger moeten contempleren. Dieshalven is dit het werk van een wijs man / de dingen te gebruiken / en zig daar mee te vermaken / zoo veel als 't mooglijk is / dog niet tot walgens toe; want dan is 't geen waaragtig vermaak scheppen: ik zeg dat 'et het ampt van een wijs man is / zig met matige en aangename spijs en drank te refrescheren; als ook met reuken / aangename groente / versiering / speel en zangkonst / oeffenspelen / schouwspelen / en diergelijke dingen / die / zonder een anders nadeel / van yder konnen ge-

gebruikt worden / te verbrolijken; te meer / alzo het menschelijke ligchaam uit zeer veel delen van verscheiden aart / bestaat / die telkens divers en nieuw voedzel behoeven / op dat dus doende het ligchaam tot alles even veel habiliteit / 't geen uit zijn natuur kan volgen / zal hebben / en op dat ook bygevolg de ziel even bekwaam zou zijn / om veel dingen te gelijk te verstaan. Zekerlijk komt deze methode van leven / met de gemeene oeffening / en met onze beginselen / overeen; en daarom is die order van te leven de beste die'er wezen kan / en moet alzins gerecommandeert worden. Ik asseurere my / dat 'er ook niemant zal gevonden worden / die / de naam van een wijs man willende dragen en te gelijk het vermogen heeft / deze order van te leven zal wraken. Den genen die de gewoonten hebben om de gebreken der men-

schen

schen eerder te berispen dan te verbeteren/ mogen ook deze doeningen contradiceren/ dog onder den dekmantel van Godsdienst volgen zy zelven hun wellusten op/ en onder dien zelfden naam zullen zy hun haat en wraak uitvoeren/ dopende deze schadelyke driften met de honorabele tijtel van een yver des H. Geest. Immers is het bekent genoeg/ dat de grootste schelmstukken/ door een weg van hipocrisie, 't meeste gepleegt worden: daar in tegendeel de geen/ die waarlyk de Reden kennen/ inhabil zijn om ooit tot zulk een lafhartigheid gebragt te worden/ om door zig, of door anderen hun edelmoedigheid te konnen verzaken. Dieshalven zijn zulke de vroomste en getrouwste, die hun werking naar zekere beraading der reden dirigeren.

Ik kan nog niet nalaten te affirmeren/ dat onzen Philopater,

ter, beneffens zyn vriendhoudend gezelschap alle voor zodanige menschen/ die behulpzaam, vriendelyk, gemeenzaam en beleeft zyn / gekent worden. De superbiteit en verwaantheid had in haar gemoed geen plaats / en ik heb dikwils geremarqueert / dat het hen eenigzins verheugde dat zommige godsgeleerden / die de Cartesiaansche Philosophie volgen / thans zoo dikt niet meer met dien euvel bezeten zyn / als wel hun voorvaderen plegen; waar uit zy hoope schepten / dat ze nog eindelyk zouden penetreren / om een distincte docering hunner studien in practyk te stellen; op dat de menschen Clarificerende oogen verkrygende mogten observeren, hoe miserabel het is van zyne begeerlykheden / en dat veeltyds tot spot van andere / herwaarts en derwaarts geslingert te worden. Ik moet zoo dikwils als ik deze woorden of klanken van hovaerdy en verwaantheid hoor / lagchen / om dat my dan t'elkens in gedagten valt / de rencontre die zeker Predikant, op verre na de geringste in oordeel / gebeurde met zyn Voorzanger, alias / Kofter, Klokkeluijer en Schoolmeester, welke Illustre bedieningen / op de Dorpen, by een eenig man wel meer dus werden waar=

waargenomen: deze voorschreve onderpredikant moest eens een brief schryven / waar over juist dat weet ik zoo net niet / aan een diergelyk bedienaar van de kerk als hy was / en willende zyn Confrater geen behoorlyke eernaam weigeren / want terwyl zy beide kerkdiensten pleegde / dagt hem dat een gemeenmans Superscriptie van Monsr. enz. hen niet paste / en niet wetende het anders behoorlyk opstellen / zoo ging hy by den Pastoor, die hy zyn swaarmoedige overleggingen / deze gewigtige zaak aangaande / voordroeg / te gelyk hem vragende om raad / als ook wat wel de gewoone tytel der Predikanten was wanneer zy elkaar beschreven / of dat hen brieven gezonden wierden / om zig daar eenigzins na te reguleren: dezen Heer / bemerkende de zotte verwaantheid van zyn voorzanger, zeide: wel ziet vriend / d'opschriften die ordinaris aan ons worden gerigt zyn veeltyds dus ingestelt: eerwaerdige, godzalige, hooggeleerde Heer enz. Nu geloof ik dat gy misschien wel zult toestaan / dat uw beroep omtrent de helft in aanzien mag geagt worden / by 't geen wy bedienen? wel ja Domene, repliceerde hy / wordende een weinig beschaamt / de helft is hoog ge-

genoeg: wel dan zou ik schryven / sprak den pastoor, wanneer ik in uw plaats waar en het ook zoodanig verstond / halfeerwaerdige, halfgodzalige, halfhooggeleerde enz. Die de perplexiteit van de verwaande Koster, bespeurende dat de Predikant met hem boerte gezien had / zou hebben moeten attesteren / dat zyn neerslagtigheid wel ter snee kwam / en dat 'er apparentie van voorzigtiger te worden was te hoope / veel meerder als nog ymant ooit in Koster Maas te Haarlem, wegens het zotte rym, by gelegentheid dat de klokken luide over 't afsterven van Koningin Maria, door hem gemaakt / en 't dwaaze boekje daar uit voortgesproten / heeft konnen merken; want hy sweeg stil en vertrok zagjens zonder spreken: daar den ander in tegendeel / zyn onkunde nog heeft willen tragten goed te maken en te verdeedigen / en dus voor de gehele wereld verklaart / wat van hem te oordelen zy. Inderdaad de verwaantheid is zeker slag van sporeloosheid, die de mensch zodanig beheerst / dat hy als met oope oogen droomt alles te vermogen / 't geen zyn inbeelding hem diets maakt / en dit zoort van menschen zyn de incurabelste van alle / wyl ze haar zelven met blyschap beschouwen / om dat tegen deze Hartstogt eigentlyk geen stryvige word gevonden. EYNDE.